

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Filip Urbanec

Státoprávní vztahy Moravy a Čech v patrimoniální monarchii

Diplomová práce

Vedoucí práce doc. JUDr. Jiří Libor Bílý, Ph.D.

Olomouc 2014

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Státoprávní vztahy Moravy a Čech v patrimoniální monarchii vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje“.

V Čeladné dne 19. 11. 2014

Filip Urbanec

Obsah

1. Úvod.....	4
1. 1. Vymezení tématu a literatura	4
1. 2. Stát a patrimoniální monarchie	6
1. 3. Křesťanský řád světa, pojetí míru, rozpor mezi hrdostí a pokorou.....	10
2. Čechy součástí Velké Moravy?.....	13
2. 1. Imperiální politika Franků a Moravanů.....	13
2. 2. Původ knížete Bořivoje	17
3. Temné dějiny desátého století	23
3. 1. Od maďarských nájezdů po konec vlády knížete Vratislava	23
3. 2. Říše českých Boleslavů: církevní a obchodní souvislosti	25
4. Slovanská říše Boleslava Chrabrého.....	31
4. 1. Vztahy a myšlenky související s obnovou císařství (renovatio imperii).....	31
4. 2. Čechy a Morava pod nadvládou Boleslava Chrabrého	34
5. Morava během období přímé vlády Břetislava I.	37
5. 1. Přičlenění Moravy k přemyslovskému panství.....	37
5. 2. Vztah syna k otci, změny ve státoprávním postavení Moravy	41
6. Moravská knížectví.....	45
6. 1. Stařešinský zákon a dělení panství Přemyslovců.....	45
6. 2. Morava jako země	48
6. 3. Problémy nástupnictví na Moravě – jmenování nebo dědičnost?.....	52
6. 4. Přeměna Moravy v markrabství.....	60
7. Závěr	64

1. Úvod

1. 1. Vymezení tématu a literatura

Každý, kdo se chce zabývat vztahem Moravy a Čech brzy zjistí, že před sebou nemá výklady o dějinách Moravy a Čech, ale dle vyznění děl starších i mladších autorů, dějiny Moravy jako součást širších dějin Čech. Když vyšehradský kanovník Kosmas psal ve vrcholném období patrimoniální monarchie svou kroniku, zjevně si s Moravany nevěděl rady. Zatímco běžně mluví o Češích, Němcích, Polácích nebo Uhrech v etnickém smyslu, o Moravanech se zmiňuje v opisech (ti z Moravy).¹ A i když rozlišuje Moravu od Čech v zemském smyslu, z jeho komentářů je zjevné, že Morava patří pod panství českého knížete, který s ní může po libosti nakládat. Zdaleka tomu tak nebylo vždy, ani předtím, ani potom, ale vzpomínka na knížecí Moravu zřejmě určila převažující způsob výkladu dějin Čech a Moravy. Dějiny Čech proto často zahrnují také dějiny Moravy. Vždyť i J. Žemlička v poměrně nedávné publikaci Čechy v době knížecí vysvětlil v úvodní kapitole, že „Pokud je řeč o Přemyslovských Čechách, myslíme tím Čechy a Moravu”.² Takže, kdo chce se něco dozvědět o dějinách na území Moravy, musí často sáhnout po dějinách Čech, pečlivě je pročíst a z nich si vytáhnout všechny moravské souvislosti.

Ačkoli se už dříve objevily pokusy o sepsání moravských zemských dějin (Pešina, Středovský), první skutečně alespoň trochu uvěřitelné dílo sepsal Beda Dudík ve druhé polovině 19. století - Dějiny Moravy 1-9 (pozn. jen do r. 1350), a po něm Bertold Bretholz – Dějiny Moravy (2. svazky, jen do r. 1197). Z nedávné doby sepsal moravské dějiny po barokní dobu Josef Válka ve dvou svazcích: Dějiny Moravy 1. Středověká Morava (1991), Dějiny Moravy 2. Morava renesance, reformace a baroka (1996). A zatím poslední závažné shrnutí zemských dějin napsal Martin Wihoda – Morava v době knížecí (2010), jako zřetelnou odpověď na Žemličkovy „souhrnné” Čechy v době knížecí. Ve všech dílech o středověké Moravě je zvláštní pozornost upřena na státopravní poměr k Čechám. Za nezdařilejší pokládám článek Jiřího Kejře „O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy Říši” (Sborník archivních prací 28, 1978), který navzdory názvu článku rozebral také postavení Moravy v Přemyslovském státu. K poznání „temného” 10. století, i ze státopravního pohledu, umným propojením archeologických objevů s písmennými prameny a literaturou významně přispěl Zdeněk Měřínský - Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů (Památky

¹ ŽEMLIČKA, Josef. „Moravané” v časném středověku. *Český časopis historický*, 1992, roč. 90, č. 1, s. 19.

² ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. 1. Vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 6.

archeologické, roč. 77, č. 1, 1986). Ze zahraničních děl je určitě zajímavá práce Lisy Wolverson – *Hastening Toward Prague: Power and Society in the Medieval Czech Lands* (University of Pennsylvania Press, 2001). Nabízí nesmírně potřebný pohled na problémy přemyslovských vládců v knížecí době, protože není zatížený domácími předsudky.

K prvnímu vážnějšímu setkání Moravy a Čech došlo za vlády moravského knížete (krále) Svatopluka I. Právě období Velké Moravy bylo hlavním tématem, kterým se zabýval Lubomír Emil Havlík. V knize *Kronika o Velké Moravě* časově uspořádal dostupné prameny k tématu a opatřil je komentářem. Přehledné a kvalitní dílo ovšem částečně trpí zřetelnými sympatiemi autora k Moravě a jejím vládcům, což se projevuje i ve výkladu některých událostí. Něco podobného je možné říct také o knize Jiřího Libora *Bílého Moravští panovníci*. V ní se navíc čtenář setká s osobami, o kterých pravděpodobně nikdy neslyšel. Je to proto, že autor pro nedostatek pramenného materiálu vyplnil některá bílá místa zřejmými výmysly barokních autorů Bartoloměje Paprockého (*Zrcadlo*), Tomáše Pešiny (*Mars Moravicus*) a Jana Jiřího Středovského (*Hlasatel Moravské slávy*).

Při popisu státoprávních vztahů Moravy a Čech se chci vyvarovat zbytečných spekulací a rozvíjení závažných teorií třeba jen na základě jedné nejasné kronikářské zprávy. Je lepší přiznat, že něco nevíme, než stavět hrad z pár kousků kamene. Třeba Dušan Třeštík měl skutečně hluboké znalosti a dokázal je i logicky propojit. Nicméně často ho představivost zavedla příliš daleko od bezpečnější základny písemných pramenů.³ To se projevilo například v jeho výkladu vzájemného vztahu bratrů Václava I. a Boleslava I. a činů druhého z nich po Václavově smrti.⁴ V souvislosti s tím je potřebné často zdůrazňovat postřeh M. Wihody, že „pokud nemáme k dispozici nic lepšího než hypotézu, pak tato nesmí odporovat výpovědi známých pramenů”.⁵

Důležitým pojmem této práce je bezpochyby právo. Právo upravující vztah Moravy a Čech v patrimoniální monarchii. Právo lze definovat jako pravidlo chování, které je mocensky vynucované subjekty legitimní veřejné moci. Zde ale začínají problémy. V historii i dnes se setkáváme se situací, kdy legitimní veřejná moc určuje pravidla chování, ale nemá sílu je vynucovat. Proti ní totiž stojí někdo, kdo tato pravidla chování odmítá a má dost sil k tomu se ubránit jejich prosazení. Nebo máme nějakou nelegitimní veřejnou moc, která úspěšně

³ Viz např. TŘEŠTÍK, Dušan. „Veliké město Slovanů jménem Praha”. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In POLANSKÝ, Luboš, SLÁMA, Jiří, TŘEŠTÍK, Dušan (eds.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 49-70. Zde hlavně úvaha o tom, že označení král Gebalimů platí pro Boleslava I.

⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 419-440.

⁵ WIHODA, Martin. Přemyslovská medievistika o sobě a sobě. Melancholické rozjímání nad „budováním českého státu”. *Časopis Matice moravské*, 2009, roč. 128, č. 2, s. 458.

prosazuje vlastní pravidla (typicky nějaká zločinecká skupina). A výjimkou nejsou ani případy, kdy legitimní veřejná moc úspěšně vynucuje pravidlo chování, o kterém si většina společnosti myslí, že není legitimní. A co teprve jednotlivci, kteří odmítají legitimní (nelegitimní) pravidla chování vynucované úspěšně (neúspěšně) ze strany legitimní (nelegitimní) veřejné moci? Středověk je plný takových příkladů. Kronikáři si často stěžují na porušování práva a vyzdvihují ty, kteří právo prosazovali. Při bližším pohledu ale často zjistíme, že daný letopisec prostě jen s někým sympatizoval, a proto mu prominul i to, co by jinému neprošlo. U historiků obvykle platí to samé. Jen velmi těžko bychom se v jakékoli knize českého nebo moravského historika setkali s odsuzováním protiprávních skutků přemyslovských či mojžírovských vládců. Obdobné zásahy vládců jiných mocností ovšem příkrému odsudku neujdou. Typickým příkladem je výklad státoprávních vztahů Čech a Moravy ke středověké Říši v posledních desetiletích 12. století.⁶

Jedním z cílů práce bude zjistit, zda skutečně existovalo ústavní zakotvení státoprávních vztahů Moravy a Čech v patrimoniální monarchii s vědomím jeho závaznosti. Nebo byly tyto vztahy určovány jen faktickou mocenskou situací, kde právo plnilo roli jakési argumentační podpory bez reálného vlivu na chování lidí?

1. 2. Stát a patrimoniální monarchie

Ještě před samotným popisem státoprávních vztahů Moravy a Čech v patrimoniální monarchii je dobré blíže rozvést stěžejní pojmy této práce – stát a patrimoniální monarchie. Existuje mnoho definic státu. Nejpoužívanější je asi ta od Maxe Webera, podle kterého je stát charakterizovaný „legitimním monopolem na fyzický výkon veřejné moci“.⁷ Podle aktuální učebnice Mezinárodního práva veřejného musí stát splňovat čtyři podmínky. Jsou jimi trvalé osídlení, vymezené území, vláda, schopnost vstupovat do vztahů s jinými státy.⁸ Patrimoniální monarchie je potom druh státu, známý spíše pod označením stát středoevropského typu.

Ten vychází z toho, že raně středověké státy ve střední Evropě – přemyslovské Čechy, piastovské Polsko a arpádovské Uhry spojoval velmi podobný způsob vlády, odlišný od toho, který se rozšířil v západní Evropě. Instrukce těchto tří států se navzájem velmi podobaly, a

---

⁶ Viz WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí 906-1197*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 40-44.

⁷ Cit. dle TŘEŠTÍK, Dušan. Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím. In WIHODA, Martin, MALAŤÁK, Demeter (eds.). *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*. Brno: Maticе moravská, 2006, s. 26.

⁸ Převzato z Montevidejské úmluvy o právech a povinnostech států z roku 1933. Cit. dle DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 155.

proto nejspíše vycházely ze stejné předlohy. Tou byla Velká Morava za vlády Mojžírovců a především Svatopluka I. Hlavní odlišnost vývoje v těchto třech státech od toho západoevropského se spatřuje v neexistenci velkého pozemkového vlastnictví šlechty, které ve středoevropských státech té doby chybělo. Tyto státy byly vysoce centralizované. Veškerá půda v podobě vrchního vlastnictví patřila panovníkovi. Ten stát spravoval tak, že celé jeho území pokryl soustavou hradů, do nichž dosadil přední velmože jako své úředníky. Lidé usazení na půdě byli vázáni povinnostmi pomocí služeb různého druhu vyživovat hrad s jeho úředníky, vojsko a panovníka, a tím zajišťovat chod státu. Oproti stavu v západní Evropě se tento stát odlišoval ve dvou základních věcech. Velmož usazený na jednom z knížecích hradů byl jen knížecím úředníkem a o tuto pozici mohl kdykoli přijít. Jeho postavení tedy nebylo dědičné. Tento úředník dále nebyl vázán k půdě (tuto půdu nevladl), ale k úřadu a své příjmy získával z jeho výkonu.

Zmíněné pojmy s sebou přinášejí i výkladové problémy (stát) nebo dokonce spory o to, jestli onen patrimoniální stát měl skutečně svůj domnělý obsah. Předně výklad pojmu stát je velmi zavádějící. Z dostupných definic se stát jeví jako taková forma lidské společnosti, ve které existuje rozvinutá dělba práce, skupina profesionálních úředníků a ústřední vládní moc, která pomocí příkazů a ukládání povinností kontroluje značnou část života obyvatelstva. Společnosti spravované jinými způsoby jsou označeny jako nestátní či předstátní. Otázkou je, proč takto rozlišujeme, když stát i nestát (předstátní společnost) jsou označení pro totéž – tedy pro nějakou formu mocenských vztahů ve společnosti. Takové rozlišování je zavádějící kvůli významu slova stát, jež je odvozeno ze slova status – tedy řád. Rozlišování státu a nestátu tedy vytváří dojem, který D. Třeštík výborně popsal jako „evolucionistický blud, který by nejraději viděl vše, co bylo před státem, jako nějaký stav divoštství. Kmenové jednotky barbarské Evropy byly jiné, ale jistě ne horší než státy. Plnily stejnou funkci organizace společnosti, vlastně stejně efektivně, pouze to dělaly jinak a vzhledem k jiným potřebám”.⁹

Zacházení s pojmem stát má i jiné úskalí. Během četby literatury jsem si mnohokrát všiml zřetelně uspokojivého tónu, kterým historikové popisují vznik státu a úspěšné boje za jeho udržení. Tím dávají najevo, že úsilí o silně autoritativní a úřednický spravovanou společnost bylo velmi záslužné, a proto dokázalo omluvit jakýkoli způsob k dosažení tohoto stavu. J. Žemlička například jemně pokáral druhého pražského biskupa Vojtěcha, že svým odporem proti prodeji křesťanských otroků „přehlédl, že útočí proti příjmovému pilíři vznikajícího státu”.¹⁰ L. E. Havlíka zřetelně mrzel protiklad mezi slavnou dobou výbojů

⁹ TŘEŠTÍK: *Počátky přemyslovske státnosti ...*, s. 30-31.

¹⁰ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 42.

Svatopluka I. a temným 10. stoletím, takže využil každou příležitost ke zdůraznění možnosti přetrvávání státní organizace na Moravě v 10. století.¹¹ Vyprávění Barbary Krzemienské o krizových letech počátku 11. století je prostoupeno obdivem k rozhodné státoporné politice knížat Oldřicha a Břetislava I. Jmenovitě Oldřich sice byl zrádný, věrolomný, vyvraždil Vršovce atd., ale na rozdíl od svého objektivně poctivějšího bratra Jaromíra se choval státnicky.¹² Nicméně asi nejdále zašel Michal Lutovský, který na závěr své biografie Boleslava I. věnoval tomuto knížeti kvůli jeho státoporným snahám vděčnou vzpomínku.¹³

Podobné soudy samozřejmě deformují historický výklad, což je zvláště zřetelné v případě Boleslava I., jehož život a motivy jednání jsou vykládány ve smyslu jeho údajných státoporních snah, což má vliv i na výklad jeho poměru k Moravě. Myslím, že jsou velmi podnětné postřehy M. Wihody a Jana Kalhouse, které upozorňují na nedostatečnost spolehlivého pramenného základu a nabádají tak k větší zdrženlivosti při formulování jednoznačně platných závěrů.¹⁴ Z uvedeného je vidět, že stát je vlastně zbytečný pojem s poněkud kontroverzním obsahem. Proto, když v textu užívám pojem stát, myslím ho jako zkratku pro jakoukoli formu mocenských vztahů ve společnosti.

Pokud jde o dataci vzniku státu na Moravě, většinou se lze setkat s rokem 833, kdy kníže Mojmir I. přijal křesťanství. Situace v Čechách je složitější. D. Třeštík zavádění státu připisoval Bořivojovi I. i jeho synu Spytihněvovi I, či dokonce až Boleslavovi I.¹⁵ Z kontextu výkladu o středoevropském státním modelu může vyplynout i to, že stát v Čechách doopravdy zavedl až Břetislav I. Kde tedy začít výklad o státoporních vztazích Moravy a Čech? Patrně je možné se přidržit datace podle vzniku patrimoniální monarchie, jejíž počátky je možné vložit do období Velkomoravské říše, přesněji na začátek vlády Svatopluka I., který ke svým výbojům potřeboval dobře organizované obyvatelstvo. Za jeho vlády se navíc poprvé významněji protnulý osudy Čechů a Moravanů.

Patrimoniální monarchie zažila svůj hlavní rozkvět v době počínající vládou Břetislava I., který měl dotvořit síť knížecích hradů se s ní spojenou služebnou organizací. Patrimoniální stát pak trval až do 13. století, kdy mělo dojít k završení postupného procesu tzv. privatizace původně dočasně přidělených úřadů jejich držiteli. Z nich se tak stala vrcholně středověká

---

¹¹ HAVLÍK, Lubomír Emil. *Morava v 9.-10. století: k problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. 1. vydání. Praha: Akademia, 1978, s. 101, 103, 108-109.

¹² KRZEMIENSKÁ, Barbara. *Břetislav I.* 1. vydání. Praha: Melantrich, 1986, s. 121, 155-156, 159.

¹³ LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.* 1. vydání. Praha: SET OUT, 1998, s. 155.

¹⁴ Viz články WIHODA: *Přemyslovská medievistika ...*, s. 447-460. KALHOUS, David. *Čeští velmoži 10. věku*. In POSPÍŠIL, Ivo (ed.). *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university C 52*. Brno: Masarykova Univerzita, 2005, s. 5-13.

¹⁵ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 346-347, 353, 441.

šlechta opírající se o rozsáhlé pozemkové majetky. Tito šlechtici tvořili sebevědomou zemskou obec a základ budoucí stavovské monarchie.¹⁶ Stát středoevropského typu je modelem společenského vývoje, který u nás od 70. let rozvíjel zejména D. Třeštík. Jím podaný výklad byl dlouho považovaný za stěžejní, i když v nedávné době jej podrobili závažné kritice M. Wihoda a L. Jan.

Právě Libor Jan ve svých knihách *Václav II. a struktury panovnické moci* (2006) a *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy* (2000) představil vlastní alternativu ke „knížecímu velkostatku“. Podle jeho závěrů se přemyslovským panovníkům nikdy nepodařilo zmocnit veškeré půdy v zemi. Ta zůstala z velké části dědičným svobodným majetkem předních velmožů. Jejich postavení mezi vládoucí elitou bylo dáno právě jejich pozemkovým majetkem. Přesto, že měli své postavení mezi elitou takto zajištěno, tito velmoži vyhledávali přízeň knížete, který je mohl odměňovat z majetku a zdrojů, nad nimiž si udržel kontrolu. Vznik moravské šlechty byl proto dlouhým procesem probíhajícím postupně odpradávná. Raná šlechta byla na knížeti méně závislá, a kníže nemohl nakládat se zemskými statky méně samostatně, než se doposud soudilo. Zkrátka, vývoj v Čechách a na Moravě „se v průběhu 11.-13. století podobal prostředí na západ od českých hranic více, než se zpravidla soudí“.¹⁷ Tyto publikace vyvolaly vášnivou debatu na stránkách Českého časopisu historického, čímž přispěly k lepšímu pochopení obou modelů.¹⁸

Pokud není shoda ani na základní otázce, jestli patrimoniální stát skutečně existoval, tím méně je možné určit, kdy skončil. Mělo se tak stát někdy v průběhu 13. století postupnou privatizací původních knížecích beneficí. To dává určitou volnost výběru, kdy ukončit výklad státoprávních vztahů Moravy a Čech. Vhodné bude tento konec zasadit k tzv. Knínskému dohodě z roku 1186 mezi českým knížetem Bedřichem a moravským markrabětem Konrádem o znovuzapojení Moravy pod svrchovanost českého knížete výměnou za uznání její jednotné povahy i markrabského titulu.¹⁹ O tři roky později Konrád jako Bedřichův nástupce v pozici českého knížete vyhlásil tzv. Statuta jako základ pro budoucí uspořádání stavovské monarchie.²⁰ I v následujícím období probíhaly závažné změny ve vztahu Moravy a Čech.

---

¹⁶ Viz ŽEMLIČKA, Josef. České 13. století: „privatizace“ státu. *Český časopis historický*, 2003, roč. 101, č. 3, s. 509-541.

¹⁷ JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. 1. vydání. Brno: Matices moravská, 2006, s. 259.

¹⁸ Viz polemika na stránkách českého časopisu historického. TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef. O modelech vývoje přemyslovského státu. *Český časopis historický*, 2007, roč. 105, č. 1, s. 122-164. JAN, Libor. Skrytý půvab „středoevropského modelu“. *Český časopis historický*, 2007, roč. 105, č. 4, s. 873-902. ŽEMLIČKA, Josef. Kasteláni, Vilikové a beneficia v netransformované transformaci. *Český časopis historický*, 2008, roč. 106, č. 1, s. 109-136. Shrnutí pak WIHODA: *Přemyslovská medievistika ...*, s. 447-460.

¹⁹ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 239.

²⁰ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 324.

Morava ale postupně ztrácela své vlastní panovníky a až na výjimky jí začal vládnout český král, který tak činil z titulu moravského markraběte.

1. 3. Křesťanský řád světa, pojetí míru, rozpor mezi hrdostí a pokorou

Pro raný středověk je typická snaha čerstvě pokřesťanštěných států mocensky si podřizovat své dosud ještě pohanské sousedy. Tyto snahy byly výsledkem spojení základních rysů dvou institucí – Římského impéria a křesťanství. Římskou říši charakterizovaly územní výboje, politická jednota a autokratický systém vlády. V případě křesťanství platí, že vyžaduje bezpodmínečnou věrnost Bohu a křesťan má také povinnost víru dále šířit.

Proces tzv. stěhování národů uspil rozpad politické správy západní části Římské říše. Národy, které se na jejím území usídlily, ale římský odkaz nezavrhly, nýbrž postupně si jej přivlastnily.²¹ Gótský král Odoaker sice vrátil odznaky císařské hodnosti, ale ve skutečnosti k odklonu od římské tradice nedošlo. Rok 476 pro současníky neznamenal žádný převrat. Příznačné je, že například anglický historik žijící v 18. století Edward Gibbon se ve svém díle *Úpadek a pád Římské říše* o roku 476 vůbec nezmiňuje. Centralizovaná říše de facto přestala existovat už dávno předtím a vlády v samotné Itálii se ujali Gótové. Jejich král Theodorich prý „napodobil zřízení a dokonce i nešvary politického systému, který zavedl Konstantin a jeho nástupci“, přičemž „hleděl zamaskovat, že moc je v rukou barbara“. V Římě i nadále působil senát, praefectus praetorio, kvestor, praefectus Říma a italské okrsky zůstaly spravovány po vzoru starší římské jurisdikce. Gótové obdivovali římskou kulturu a za Theodorichovy vlády vzniklo mnoho nových staveb v duchu římské tradice.²² Římský odkaz se projevoval i mimo Itálii, např. v podobě zákoníků vydávaných po vzoru Justiniánových Institucí. Na těchto územích žili původní obyvatelé, kteří udržovali i něco z římské kultury.

S převzetím římské tradice úzce souvisí převzetí křesťanství. Roku 311 vydal císař Galerius toleranční edikt, jímž se křesťanství stalo povoleným náboženstvím. Jako relikv z dob pronásledování zůstala podmínka, že do svých motliteb musí zahrnout panovníka a říši.²³ Není to překvapující výhrada. Křesťané uznávali zásady, které šly proti samé podstatě Římské říše – především odmítali sloužit ve vojsku. Pokud by se tak začal chovat každý, vojsko by přestalo existovat a říše by se rozpadla. Byli tedy pro stát hrozbou a po tři století proto

---

²¹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 13.

²² GIBBON, Edward. *Úpadek a pád Římské říše*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1983, s. 194-197.

²³ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 29.

zažívali pronásledování. Proč se Řím rozhodl tento rozvratný prvek nejprve uznat, a poté i podporovat? Onen zlom spojený s příklonem k novému kultu se obvykle nachází v událostech, provázejících boj císaře Konstantina I. se svým spoluvládce Maxentiem u Mulviového mostu. Haruspikové²⁴ totiž nepřinesli žádné příznivé znamení. Podle legendy měl pak Konstantin vidění, ve kterém mu křesťanský Bůh přislíbil vítězství.²⁵ Nechme stranou otázku pravděpodobnosti něčeho takového, vždyť zprávy o tom vznikaly s odstupem, přičemž existují dvě verze téhož. Důležité je, že Konstantin Maxentia porazil a vítězství připsal pomoci křesťanského Boha. Senát rozhodl o výstavbě vítězného oblouku jako výraz díky Konstantinovi „za to, že ochránil se svým vojskem stát od tyрана a jeho přívrženců“.²⁶

Křesťanství tak nejenže Říši nezničilo, ale naopak přispělo k jejímu upevnění. V tehdejší době náboženství (lépe řečeno státní ideologie) nepředstavovalo něco samoučelného, ale byl to vždy jen prostředek udržování něčeho, co Konstantin nazývá jednoduše zákonem nebo pořádkem ve společnosti.²⁷ Staří Slované znali pojem mir, který podle Třeštíka znázorňoval správný stav společnosti, řád, který byl předpokladem pro správný běh života – bez něj by nastal chaos, a tedy zánik. Křesťanství obstálo ve zkoušce užitečnosti. Přestálo skoro tři století trvající pronásledování, přičemž se dokázalo i rozšiřovat. Pohanští bohové stojící za Římem nedokázali tento kult zničit a sami navíc utrpěli porážku u Mulviového mostu. Proti „tyranovi“ pohanskému Maxentiovi stál Konstantin, který spolehl na křesťanství a zvítězil. Příklon ke křesťanství ale nelze vnímat jako nějakou revoluci a úplné odvrhnutí pohanských kořenů. Pohanský kult vlastně nikdy nevymizel, protože došlo k začlenění jeho prvků do křesťanského kultu. Přesto vniklo něco nového, co mělo od této chvíle opatrovat řád světa.

Národy, které převzaly odkaz Římské říše s její dobovou povahou, musely nutně převzít i její řád – tedy křesťanství s jeho vírou v jednoho Boha a povinností tuto víru dále šířit. Splynutím prvků obou institucí (Říma a křesťanství) vznikl středověký řád světa. Symbolické vyjádření tohoto řádu přišlo roku 800, kdy Franský král Karel převzal z rukou Papeže titul Imperator Romanorum – císaře Římanů.²⁸ On a jeho nástupci jako vládcí tzv. Imperium Christianum získali pověření dbát o tzv. božský plán spasení. Ten předpokládal, že spasení dosáhne jen poddaný Říše, jímž se stane přijetím křtu.²⁹ Karlova císařská hodnota

---

²⁴ Haruspikové byli věštcí původního římského (pohanského) kultu, kteří věštili podle vnitřností obětovaných zvířat.

²⁵ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 304-306.

²⁶ CLAUSS: *Konstantin Veliký ...*, s. 36-40.

²⁷ CLAUSS: *Konstantin Veliký ...*, s. 74-75.

²⁸ HÄGERMANN, Dieter. *Karel Veliký: vládce západu*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2002, s. 347-357.

²⁹ TŘEŠTÍK: *Vznik Velké Moravy ...*, s. 178.

nebyla jen prázdným titulem k uspokojení jeho ctižádosti, ale připomenutím povinnosti rozšiřovat křesťanství na dosud pohanská území. S prosazením křesťanského míru vznikala i představa o ideálním vládcí. Pěstovali ji mniši a filosofové své doby. Vládcové i přes formální přijetí nového světového řádu svou povahou zůstávali oněmi hrdými válečníky vyžívající se v bojích o moc. Mnišský ideál naproti tomu vyznával pokoru, která měla zmírňovat utrpení lidí potýkajících se s bezohledným prosazováním práv vládců. Byl to bolestný rozpor, který se nikdy nepodařilo vyřešit. Mnišský ideál proto s úctou pohlížel na starobylé zákony dané moudrými vládcí, které měly za účel toto utrpení zmírňovat.³⁰ V Čechách a na Moravě plnil tuto úlohu stařešinský zákon, který měl upravovat poměry rodu, jehož všichni členové by se jinak cítili být povoláni k vládě. Poměry v Čechách a na Moravě ale nakonec poskytly výmluvný příklad rozporu mezi přáními mnichů a opravdovými zájmy členů přemyslovského rodu.

---

³⁰ KRZEMIENSKÁ: *Břetislav I. ...*, s. 298-299.

2. Čechy součástí Velké Moravy?

2. 1. Imperiální politika Franků a Moravanů

Čechové přišli do styku s imperiální politikou znovuzrozené Říše za vlády Karla Velikého. Franská říše začala významněji pronikat na území obývané slovanskými kmeny až počátkem 9. století. Potřebné vojenské síly pro tažení proti slovanským kmenům okolo Labe uvolnilo konečné zlomení saského odporu, zničení Avarského kaganátu a zisk Bavorska.³¹ Císař tehdy nařídil dvě válečné výpravy i proti Čechům. Ta první proběhla v r. 806. Druhá, rozsáhlejší asi nejpozději rok poté.³² Čechové se podle Karlova životopisce Einharda stali poplatnými.³³ Třeštík předpokládá placení tributu, byť připouští, že o tom nepanuje shoda.³⁴ Nicméně v tzv. rozhodnutí o rozdělení říše z r. 817 (Ordinatio Imperii), císař Ludvík I. Čechy do svazku Říše zahrnul. Zajímavé je, že Čechy zahrnul do svazku s Bavorskem jako s jedinou z „německých“ částí Říše.³⁵ Už zde je tak možné hledat počátek tzv. bavorské orientace Čechů, která v pozdějším období 9. století stála v protikladu k tzv. moravské orientaci. Šlo o to, ke které z těchto dvou křesťanských říší se Čechové politicky přikloní.

Moravská říše totiž alespoň ve Svatoplukově době také přijala princip křesťanského univerzalizmu, projevující se snahou podřizovat okolní pohanské národy svrchovanosti křesťanského panovníka.³⁶ Svatopluk se nakonec domohl i uznání od hlavy křesťanské církve. Roku 880 získal od papeže Jana VIII. privilegium, v němž jej papež označil jako svého jediného syna (unicus filius). Toto označení patřilo jen císařům nebo čekatelům této hodnosti.³⁷ Znamenalo potvrzení úplné mezinárodní suverenity příjemce a alespoň formálně to znemožňovalo Frankům přenášet své mocenské ambice na Moravu. Pochopitelně to však podporovalo nároky Moravské říše na vládu v Čechách.

Ještě počátkem 9. století nic nenasvědčovalo tomu, že se Moravané stanou rovnocenným soupeřem Franků. První zmínka o Moravanech v pramenech se týká jejich účasti na sněmu, který svolal císař Ludvík do Frankfurtu v roce 822. Společně s vyslanci Čechů a ostatních východních Slovanů přinesli císaři dary.³⁸ Jelikož tzv. Ordinatio Imperii z roku 817 Moravu nejmenuje, dostali se Moravané do svazku s Říší někdy během pěti let

---

³¹ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 88.

³² HÄGERMANN: *Karel Veliký ...*, s. 424-425.

³³ HAVLÍK, Lubomír Emil. *Kronika o Velké Moravě*. 1. vydání. Brno: Blok, 1987, s. 61-62.

³⁴ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 88. (viz poznámka 108)

³⁵ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 63-64.

³⁶ HAVLÍK, Lubomír Emil. *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*. 1. vydání. Brno: Jota, 1994, s. 46.

³⁷ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 159-161.

³⁸ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 65.

předcházejícím zmíněnému sněmu.³⁹ Mohlo jít jen o prázdný politický nárok nebo skutečnou podřízenost, byť o jejím případném obsahu – konkrétně v případě Moravy, nic nevíme. Je ale možné udělat si obecnou představu o přístupu Franské říše k východním slovanským kmenům.

Jako výsledek výbojné politiky Říše, vznikl při jejích východních hranicích řetěz více či méně závislých národů (*gentes*). Ty byly přinuceny k uznání svrchovanosti franského panovníka, k čemuž se často přidružila povinnost platit tribut. Franský panovník rozhodoval spory mezi jednotlivými knížaty, potvrzoval jejich volbu a vyžadoval jejich účast na svých dvorských sjezdech. Tím ona podřízenost Říši zpravidla končila. Závislé kmeny nepodléhaly vojenské povinnosti a své vnitřní záležitosti si mohly i nadále spravovat podle svého.⁴⁰ Chtěli nějaký kmen tento svazek narušit, musel počítat s vojenskou odvetou Říše. Morava byla původně součástí tohoto systému, což se projevilo např. r. 846, když tam král Ludvík Němec vtáhl s vojskem a dosadil Moravanům za knížete Rostislava. Poté přitáhl i do Čech, kde ovšem neuspěl a vlivem těžkých vojenských ztrát byl nakonec přinucen k návratu, aniž dosáhl obnovení poplatnosti Čechů.⁴¹ Z toho je vidět, že Čechové i Moravané sdíleli podobné osudy kmenů franského pohraničí. Zlom přišel až za vlády Rostislavova synovce Svatopluka. Moravané pod Svatoplukovou vládou zesílili natolik, že si mohli dle příkladu Franků vytvořit svůj civilizační okruh spojeneckých či jinak závislých národů – známých až později pod souhrnným pojmem Velkomoravská říše (Velká Morava, přesněji Moravská říše). Součástí tohoto okruhu se měly stát i Čechy.

Je fakticky nemožné přesně popsat vtahy Čechů a Moravanů za vlády krále Svatopluka. Existují dva hlavní názorové proudy historiků na toto téma. Podle převažujícího výkladu byly Čechy spíše volněji podřízené Svatoplukově Říši, a to skrze prvního historicky doloženého Přemyslovce Bořivoje. Toho si měl Svatopluk vybrat z množiny českých knížat jako svou prodlouženou ruku v Čechách. Stupeň mocenského podřízení Moravě měl být podobný jako bývalý vztah Čechů k Franské říši – to znamená samostatnost ve vnitřních věcech s výjimkou církevní podřízenosti Moravsko-panonskému arcibiskupství, spojená ale s podřízením Svatoplukovi v oblasti zahraničních vztahů a nejspíš i se službou v jeho armádě. Druhá skupina autorů si myslí, že Čechy byly podstatně více připoutány k Moravě. Bořivoj podle nich nebyl Přemyslovec, ale příslušník moravského vládnoucího rodu Mojmirovců, dosazený Svatoplukem do Čech v pozici místodržícího. Z této pozice za podpory moravské

---

³⁹ TŘEŠTÍK: *Vznik Velké Moravy ...*, s. 103.

⁴⁰ TŘEŠTÍK: *Vznik Velké Moravy ...*, s. 146-147.

⁴¹ TŘEŠTÍK: *Vznik Velké Moravy ...*, s. 150-152.

posádky dohlížel na ostatní česká knížata. Obojí názorové proudy se nemohou opírat o spolehlivé množství pramenného materiálu. Jejich závěry jsou pro nedostatek pramenného materiálu jen spekulacemi, které krom nedostačujících informací ze soudobých pramenů a pozdějších legend povětšinou podporují jen logické úvahy a srovnávací metoda. Domnívám se, že je nutné zásadně vycházet z tehdejších pramenů a podpůrně také z pozdějších legend a kronikářských záznamů a vlastní teorie omezit na nezbytné minimum, kterým vyplníme případné mezery.

Jako nejdůvěryhodnější základ pro všechny úvahy nám totiž mohou sloužit jen dvě zmínky v soudobých pramenech. První zmínka pochází z tzv. Fuldských letopisů (*Annales Fuldenses*). Ty jsou základním zdrojem poznání politických dějin Východofranské říše a také vztahů této říše ke slovanským kmenům při její východní hranici. Jejich část sestavil mnich Rudolf z Fuldského kláštera. V jeho práci pokračoval roku 869 jeho žák Meginhart v Mohuči. Práce později také pokračovaly v Řezně a v klášteře Niederalteich. Tento postup při vzniku letopisů ale není přijímán bez pochybností, nicméně s jinou významnou teorií o jejich vzniku se shoduje v tom, že práce probíhaly postupně více autory na mnoha místech.⁴² Z toho lze dovést i jistou oficiální povahu letopisů při zachycení politických událostí Východofranské říše.

O poměru Čechů ke Svatoplukovi se zmiňují v zápise k roku 895: „přišla ke králi Arnulfovi ze Slovan všechna knížata Čechů, z nichž předáky byli Spytihněv a Vitislav. Vévoda Svatopluk je předtím násilím odloučil a vytrhl ze společenství a z moci bavorského národa. Byli důstojně přijati a dáním rukou – jak je zvykem – smíření se podřídili královské moci”.⁴³ Zajímavý je i zápis k r. 897, který v mnohém opakuje předchozí: „stalo se, že k císaři Arnulfovi, který dlel toho času v Řezně, přišla knížata národa Čechů, nabídla mu královské dary a žádala o pomoc jeho i jeho věrné proti svým nepřátelům, Moravanům totiž, od nichž byla často – jak se sami přesvědčili – velmi tvrdě utlačována. Král a císař přijal tedy milostivě tato knížata a hojně vložil v jejich srdce slova útěchy. Rozradostněným a darem poctěným jim dovolil odejít”.⁴⁴

Zmínka z jiného zdroje pochází od Reginona – opata kláštera sv. Martina v Trevíru. Tam sepsal kolem roku 908 tzv. Kroniku světa týkající se ale z velké části jen dějin Karla Velikého a jeho nástupců.⁴⁵ Píše v ní k roku 890 toto: „král Arnulf postoupil Svatoplukovi, králi moravských Slovanů, vévodství Čechů, kteří až do té doby měli nad sebou vládce svého

⁴² TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 184.

⁴³ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 200.

⁴⁴ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 204.

⁴⁵ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 189.

rodu a národa a králům Franků zachovávali bez porušení smlouvy slíbenou věrnost”.⁴⁶ Zmínka v první relaci Fuldských análů o podání rukou upomíná na tehdy typický způsob ustanovení vazalského poměru mezi seniorem a jeho „člověkem”.⁴⁷ Čechové se tímto symbolicky vrátili do společenství a moci bavorského národa, kam s nimi počítalo Ordinatio Imperii z r. 817. Dary zmíněné v druhé relaci Fuldských Análů můžeme ztotožnit s tributem – tím pravděpodobně došlo k obnovení tributní závislosti Čech.

Z obojího jasně vyplývá, že v minulosti existovala nějaká forma závislosti Čech na Svatoplukově Moravě. Počátky toho je třeba hledat v bouřlivých dobách okolo roku 870. Svatopluk byl tehdy spoluvládce svého strýce, knížete Rostislava. Brzy však vyjednal tajnou podporu v Říši, jmenovitě u Karlomana, syna vládnoucího krále Ludvíka Němce. Podařilo se mu zajmout Rostislava a vydat jej Karlomanovi. Ten vycítil příležitost, vtrhl na Moravu s vojskem a podřídil ji správě franských pohraničních hrabat Viléma a Engelšalka. Svatopluk nicméně jako bývalý spoluvládce Rostislavův moravským panovníkem zůstal a brzy se dostal do konfliktu s franskými hrabaty. Svatopluk byl zajat, jenže vzápětí vypuklo pod dojmem této události a rozšiřujícím se správám o Svatoplukově smrti na Moravě povstání, které probíhalo mimořádně úspěšně. Svatoplukovi se podařilo Karlomana přesvědčit, aby jej v čele franského vojska poslal zpět. Když došlo vojsko k Mikulčicím, přeběhl Svatopluk k moravské posádce, kterou přesvědčil, že je jejich právoplatným knížetem namísto Slavomíra, kterého si Moravané předtím zvolili, protože byli přesvědčeni, že Svatopluk zahynul. Svatopluk potom vzápětí v čele Moravanů napadl překvapené franské vojáky a z velké části je pobil nebo pobral do zajetí. Franská porážka byla úplná a umožnila Svatoplukovi upevnit svoji moc a vytvořit Říši, kterou známe pod názvem Velká Morava.⁴⁸

I po takto velkolepém vítězství ovšem Svatopluk z pohledu Franské říše byl stále jen tzv. *dux gentis* – pohraničním vládcem slovanského kmene, a toto postavení s sebou vždy neslo riziko vojenských vpádů, tributů či jiného zasahování do vnitřních poměrů. Frankové Svatoplukovi určitě neodpustili onen zákeřný způsob, jakým přepadl a pobil své dosavadní spojence před Mikulčicemi a určitě přemýšleli o odvetě. Svatoplukovi Moravané potřebovali spojence, a to nikoli jen účelové ad hoc spojení jako tomu bývalo doposud, ale trvalejší spojenecký systém, kterým by udrželi franské ambice před svojí hranicí. Čechové se z tohoto pohledu jeví jako ideální spojenci, zvláště když oni sami měli podobné, ne-li větší důvody se Franků obávat. Roku 871 uzavřel významný moravský kníže (snad Svatopluk samotný)

---

⁴⁶ Cit. dle HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 188.

⁴⁷ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. 1. vydání. Praha: Argo, 2010, s. 162.

⁴⁸ TŘEŠTÍK: *Vznik Velké Moravy ...*, s. 196-200.

sňatek se Svatožiznou - dcerou jednoho z českých knížat, čímž došlo k upevnění vztahů s Čechy.⁴⁹ Byl ostatně nejvyšší čas, protože jen v roce 872 Frankové vypravili proti Moravě dvě vojenské výpravy. Souběžně s tou druhou napadlo další vojsko vedené Mohučským arcibiskupem Luitbertem také Čechy. Zatímco ovšem Moravané slavně zvítězili, Čechové utrpěli vážnou porážku v polní bitvě, po níž se opevnili ve svých hradech. Frankové je nedokázali dobýt, proto nakonec odtáhli.⁵⁰ Fuldské letopisy uvádějí jména pěti českých knížat bojujících proti Frankům a v některých rukopisech je přidáno šesté jméno Goriwei, což se překládá jako Bořivoj.⁵¹ Tzv. Letopisy Bavorů označují těchto pět českých knížat jako Svatoplukovy „spřisahance”,⁵² což nejspíše znamená spojence než podřízené vazaly. Svatopluk měl tehdy dost vlastních starostí s upevněním své domácí moci ohrožované franskými vpády. Pomoc Čechů potřeboval a těžko by toho vůči nim dosáhl násilím. Série válečných střetů s Franky v letech 871-2 skončily franskými porážkami, takže Moravané a Čechové si udrželi nezávislost.

2. 2. Původ knížete Bořivoje

Podle některých autorů pak někdy v letech 872-4 poslal Svatopluk do Čech svého příbuzného Bořivoje, aby se zde ujal vlády jako jeho místodržící. Něco takového ale z kontextu doby nedává smysl. Víme, že Čechové od dob Karla Velikého vedli s Franky boje, při nichž nebylo v sázce nic menšího, než jejich nezávislost. Víme také, že se Frankům nikdy nepodařilo Čechy ovládnout, ale nanejvýš je donutit k placení tributu. Také Moravané si svoji nezávislost chránili. Když jejich zemi obsadilo Karlomanovo vojsko a správy zde se ujali Vilém s Engelšalkem, Moravané nakonec povstali „dobývali jeden hrad za druhým” až Karloman musel uznat, že „pouhou silou Moravu neudrží”.⁵³

Lze věřit tomu, že po tom všem přišel do Čech Svatopluk, dosadil zde svého příbuzného jako místodržícího, a to bez odporu Čechů? Podařilo by se mu tím něco, co se nepodařilo ani Karlu Velikému ani jeho nástupcům, kteří veleli nejlepšímu vojsku své doby. Něco takového by ze Svatoplukovy strany bylo navíc úplně zbytečné, když Čechové již byli přirozenými spojenci Moravanů. V minulosti ani Frankové netrvali na tom, aby v Čechách vládl jejich přímý místodržící, jen když Čechové zachovávali věrnost a platili tribut. Bořivoj

---

⁴⁹ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 139-141.

⁵⁰ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 182.

⁵¹ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 182.

⁵² HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 142.

⁵³ TŘEŠTÍK: *Vznik Velké Moravy ...*, s. 199.

se mohl dostat k moci tím, že byl jednoduše zvolen Čechy za jejich vrchního knížete namísto Strojníra – jiného knížete, kterého Čechové vyhnali (asi) pro jeho frankofilní orientaci.⁵⁴ Není nicméně vyloučeno, že na tuto volbu mohl mít Svatopluk nějaký vliv, ať už šlo o pouhé doporučení sobě nakloněného kandidáta, podpořené faktickou mocí jeho vojska a respektem, který si získal vítězstvím nad Franky. Zodpovězení otázky původu Bořivoje má zásadní význam pro určení míry závislosti Čechů na Moravské říši. V době, kdy každý z kmenů uznával jiný řád světa, měl své rituály a tradice, by přímá vláda cizince znamenala ohrožení „míru“ a vedla ke společenskému rozkladu.

Pro Bořivojův moravský původ svědčí několik věcí. V první řadě to je zmínka v legendě „o pustynníka Ivaně“. Ta se dochovala v opisech pocházejících ze 17. století a nalezených na Rusi. Bořivoj je zde označen jako „kníže Moravský, křesťan řeckého vyznání.“⁵⁵ Dalším důkazem je srovnání kosterních pozůstatků v tzv. hrobě K1 na Pražském hradě ztotožněných s Bořivojem, s údajným Svatoplukovým hrobem v kapli chrámového komplexu v Sadech.⁵⁶ Dále je to výše uvedená zmínka ve Fuldských letopisech o násilném odloučení Čechů Svatoplukem. To, jak se Svatopluk zbavil Rostislava, a poté pobil své franské spojence, svědčí o jeho zrádné a zákeřné povaze, takže je možné, že i Čechy nečekaně přepadl a vnutil jim svého příbuzného jako místodržícího. Ve Svatoplukově říši známe jména dvou takových místodržících, které Svatopluk údajně dosadil na nově dobytá jižní území. Někdy před rokem 882 Svatopluk dobyl území Sedmíhradska (Velká Morava, Dákie). Anonymní tzv. „Děje Uhrů“ vzniklé někdy ve 12. století se zmiňují o Menumoroutovi (Bezprym), synovci Morouta (Moravana) ztotožněného se Svatoplukem, který vládl v této oblasti se sídlem v Biharu (dnešní severozápadní Rumunsko) a k jeho panství patřila i část dnešního Maďarska.⁵⁷

Krátce poté Svatopluk vytáhl s vojskem do Panonie (oblast Blatenska) – zmiňují se o tom Fuldské letopisy k r. 884. Připojení této oblasti k Moravské říši se vyvozuje jen nepřímou a lze jej zpochybnit. Na tomto území totiž vládl panonský a karantánský vévoda Arnulf, proti němuž zmíněné tažení směřovalo. Arnulf si zneprátelel Svatopluka tím, že přijal syny

---

⁵⁴ BÍLÝ, Jiří Libor. *Moravští panovníci v 6. – 13. století*. 1. vydání. Nitra: Spolok Moravanov na Slovensku, 1997, s. 204.

⁵⁵ ŠÍMÍK, Petr. *Staroslověnská legenda o Sv. Ivanovi* [online]. moraviamagna.cz, 2006 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné na <http://www.moraviamagna.cz/legendy/l_ivan.htm>.

⁵⁶ SLÁMA, Jiří. K údajnému moravskému původu knížete Bořivoje. In GALUŠKA, Luděk, KOUŘIL, Pavel, MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (eds.). *Velká Morava mezi východem a západem: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Archeologický ústav akademie věd České republiky Brno, 2001, s. 349-353. Proti tomu se vymezil ŠÍMÍK, Petr. *O čem svědčí kousky malty nalezené v záspy hrobu K1?* [online]. moraviamagna.cz, 2006 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné na <http://www.moraviamagna.cz/otazky/o_2001sl.htm>.

⁵⁷ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 192-194, 161-162.

bavorských vévodů Viléma a Engelšalka. Právě s nimi Svatopluk bojoval v počátcích své vlády. Po jejich smrti Ludvík Němec svěřil hrabství v Bavorsku Aribovi. Ten zachovával přátelské vztahy ke Svatoplukovi, nicméně odstavení potomci bývalých hrabat Ariba v roce 882 nakonec vyhnali. Po zásahu franského krále Karla ale nakonec sami museli odejít a ochranu jim poskytl právě panonský a karantánský vévoda Arnulf, čímž Svatopluka, který je upřímně nenáviděl, velmi urazil. Svatopluk k tažení sebral obrovské vojsko a zemi strašlivě zpustošil. Popis těchto událostí je velmi expresivní. Plenění prý trvalo půltřetího roku a ještě petice bavorského episkopátu z r. 900 vypočítává hrůzné činy, jichž se Svatoplukovo vojsko údajně dopustilo.⁵⁸ Jeho vojáci bezpochyby pobrali velké množství kořisti, ale k ustavení pevné moravské vládní moci zde pravděpodobně nedošlo.

Dalším Svatoplukem dosazeným knížetem měl být Salan. Ten podle Dějin Uhrů vládl na území mezi řekami Dunajem, Zadvou a Sajo (dnešní jižní Maďarsko a Vojvodina), přičemž zdůrazňuje jeho bulharský původ. Zatímco Menumorout (Bezprym) moravského původu s největší pravděpodobností byl, tentýž původ Salanův je jen spekulací. Jelikož je zmiňován v souvislosti s vojenskými vpády bulharského chána Borise, který obsadil právě území mezi Dunajem a Tisou, kterému Salan vládl, je nutné Salana považovat za podřízeného Bulharům, a ne Svatoplukovi, jehož moc končila o něco severněji.⁵⁹

Svatopluk dobyl mnohá další území. V souvislosti s tím už nenajdeme zmínku o nějakém moravském místodržiteli. Těmto územím vládla domácí knížata. Mezi jejich povinnosti patřila služba ve Svatoplukově vojsku a nejspíš i placení tributu. Dle legendy Život Metoděje, arcibiskupa Moravského si Svatopluk někdy v 70. letech podrobil vládce Vislanska, kterého násilím donutil ke křtu.⁶⁰ Ke Svatoplukem ovládaným kmenům náleželi i polabští Slované, jak vyplývá z Kroniky Thietmara z Merseburku, dle níž Svatoplukovi odváděli roční daň. Zároveň se ale zmiňuje o tom, že vládci Srbů byli Čechové.⁶¹ Z toho vyplývá pravděpodobný závěr, že Bořivoj, tehdy vládnoucí Čechům, měl zodpovědnost za výběr tributu od Srbů a jeho odvádění Svatoplukovi. Kosmova kronika naznačuje leccos o tom, že Svatoplukově svrchovanosti podléhaly „i jiné země odtud až k Odře“, tedy nejspíše kmeny sídlící na území Slezska (Slezané, Opolané).⁶² Ani v tomto případě neexistuje podklad pro úvahy, že tato území Svatopluk ovládal pomocí jím dosazených knížat mojmírovského rodu. Z uvedeného vyplývá, že Svatopluk tvořil svou říši převážně násilnými výboji, ale

⁵⁸ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 169-173.

⁵⁹ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 185-186, 161.

⁶⁰ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 148-149.

⁶¹ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 167.

⁶² KOSMAS: *Kronika Čechů*. 8. vydání (1. v Argu). Praha: Argo, 2011, s. 50. HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 152.

plánovité dosazování svých příbuzných ke správě podrobených území do této politiky nepatřilo. Legenda „o pustynníce Ivaně“, která jako jediná z pramenů označuje Bořivoje jako moravského knížete, má velmi nejasný původ, ve středověku o ní nemáme zmínky, a ačkoli se týká českého prostředí, je zvláštní, že její opisy pocházejí až ze vzdálené Rusi. Co se týká hrobu K1 na Pražském hradě, pak závěr, že v něm leží Bořivoj, je jen jednou z mnoha spekulací spojených s historickým výzkumem tehdejší doby.

Jak už jsem výše rozebral, politická situace v 70. letech 9. století Svatoplukovi nedovolovala, aby s Čechy zacházel tvrdším způsobem, než se to kdy povedlo Frankům.⁶³ Navíc, pokud by Bořivoj skutečně byl příslušníkem mojmírovské dynastie, vedlo by to k následujícím závěrům:

- 1) Fuldské letopisy, které uvádějí Bořivoje v souvislosti s ostatními českými knížaty bojovat proti Frankům, se mýlí. Bořivoj by totiž jako moravský kníže bojoval ve Svatoplukově vojsku.
- 2) Kronikář Regino neměl pravdu, když v souvislosti s postoupením Čechů Svatoplukovi Arnulfem k r. 890 napsal, že Češi „až do té doby měli nad sebou vládce svého rodu a národa“. Havlík tvrdí, že Regino měl ve skutečnosti na mysli období před rokem 878, kdy Svatopluk údajně Čechy dobyl.⁶⁴ Nic takového se ale v textu nevyskytuje.
- 3) Nejsou pravdivé všechny legendy a kronikářské záznamy, které pojednávají o Bořivojově křtu (Kristiánova legenda a legendy z ní vycházející, Kosmova kronika).⁶⁵ Bořivoj jako moravský kníže by křesťanem dávno musel být. Není možné, aby Svatopluk jako křesťanský panovník křesťanské Moravy posílal do Čech pohana a teprve následně jej nutil ke křtu.
- 4) Bratři Spytihněv ani Vratislav nebyli Bořivojovi synové. Podle Fuldských letopisů k r. 897 si Čechové přišli ke králi Arnulfovi stěžovat na útisk ze strany Moravanů.⁶⁶ Dle záznamu k r. 895 se Čechové podrobili Arnulfově moci a Spytihněv mezi nimi zaujímal přední místo.⁶⁷ Pokud Bořivoj byl moravským knížetem a Spytihněv jeho synem, vzniká absurdní situace. Čechové se chtějí vymanit z nadvlády Moravanů, ale jejich vládcem zůstává syn moravského okupanta. Titíž Čechové v čele s Moravanem Spytihněvem si o dvě léta později stěžují franskému králi na útisk Moravanů a žádají proti nim o pomoc.

---

⁶³ Viz HALAGA, Ondrej Richard. Pomer Vel'komoravskej ríše v Čechám a otázka násilia. *Slovanský přehled*, 1967, roč. 69, č. 4, s. 215-221.

⁶⁴ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 188.

⁶⁵ Viz TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, kapitola Bořivojův křest.

⁶⁶ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 204.

⁶⁷ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 200.

Setrvávání na moravském místopřítelství v Čechách vede k těžko udržitelným závěrům. Pravda je nejspíše daleko prostší. Čechové (stejně jako Srbové) jednoduše vyměnili podřízenost Frankům za podřízenost Moravanům. Určitě měli dost neustálých franských vojenských vpádů, vždyť při tom posledním museli ze svých hradů jen přihlížet pustošení země během ústupu franských vojsk.⁶⁸ Zvolili si proto nového knížete a tribut placený v minulosti Frankům, převedli Svatoplukovi. Také začali sloužit ve Svatoplukově vojsku. Svatopluk si jistě uvědomil, že k prosazení trvalé nezávislosti na Franské říši a udržení své vlády (pamatoval na to, jak se jednoduše zbavil strýce Rostislava) potřebuje profesionální vojsko. Historikové si myslí, že právě existence velkého profesionálního vojska vedla k nutnosti pořádat vojenské výpravy do jiných zemí, které vedly k zisku kořisti nezbytné k udržení takového vojska. To nebylo možné vyživovat z domácích zdrojů, protože vládci čerstvě pokřesťanštěných národů ještě vládli svobodnému lidu, který nemohli tak efektivně vykořisťovat jako za pokročilejších feudálních poměrů. I když proces přeměny svobodného obyvatelstva v poddané za Svatopluka již započal, hlavním zdrojem příjmů zůstávala vnější expanze.⁶⁹

Podobný proces probíhal i v Čechách. Také Bořivoj potřeboval svoji družinu. Jelikož se Fuldské letopisy zmiňují o násilí Svatopluka vůči Čechům, je zřejmé, že alespoň někteří Čechové Bořivojem prosazovanou orientací na Moravu nelibě nesli. Kristiánova legenda a z ní vycházející legenda *Diffundente sole* mluví o povstání proti Bořivojovi, které začalo po jeho pokřtění. Ať už byl důvod jakýkoli, Bořivoj musel uprchnout na Moravu a vládu získal zpět až Svatoplukovým přičiněním. Legendy sice o moravském vojenském zásahu nemluví, nicméně je velmi pravděpodobný.⁷⁰ Bořivoj po návratu dal na Pražském hradě vystavět křesťanský kostel Panny Marie, kterým symbolizoval počínající rozchod se starými mravy Čechů a počínající centralizaci autority vládnoucího knížete nad dosud svobodnými příslušníky kmene.⁷¹ Historikové (snad bez výjimky) tento proces označují jako přechod ke státní formě společnosti.

Vzájemný mocenský vztah Moravanů k Čechům neměl dlouhého trvání. Nejpozději roku 890 zemřel kníže Bořivoj. Dle údajů z pozdějších legend se dožil 35-37 let. Známe jména dvou jeho synů. Nejstarší Spytihněv měl tehdy 14-15 let, mladší Vratislav byl nanejvýš dvouletým batoletem.⁷² Jelikož uplynulo jen málo času od velké vzpoury Čechů proti

---

⁶⁸ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 182.

⁶⁹ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 295-296.

⁷⁰ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 336-337. HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 166-167.

⁷¹ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 346-347.

⁷² TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 194-195.

Bořivojovi, související nejspíše s jeho křtem, měl Svatopluk jistě obavy ohledně dalšího setrvání Čechů v jeho spojeneckém svazku. Roku 890 dosáhl toho, že mu franský král Arnulf postoupil vládu nad vévodstvím Čechů. Víme, že už *Ordinatio Imperii* (817) zahrnovalo Čechy do svazku Východofranské říše a ještě po roce 876 jim (z franského pohledu) vládl Karloman a po něm Karel III.⁷³ Netřeba dodávat, že šlo jen o mocenské nároky, které se fakticky vyčerpávaly placením tributu a účastmi na dvorských sjezdech.

Nevíme, jak se s novou situací vypořádal Svatopluk. Archeologické výzkumy tzv. Královské zahrady v Praze naznačují přítomnost moravských profesionálních bojovníků, kteří pravděpodobně od potlačení povstání proti Bořivojovi sloužili jako podpora jeho moci v Čechách.⁷⁴ Po r. 890 však byla potřeba jinde, neboť Svatopluk až do své smrti roku 894 bojoval s králem Arnulfem, který proti němu poštvál Maďary, neboť sám nebyl schopen zvítězit.⁷⁵ Těžko proto mohl Svatopluk zároveň upevňovat svou osobní vládu v Čechách. Naopak vše nasvědčuje tomu, že počínaje rokem 890 sice zahájil formální počátek své osobní vlády v Čechách, ale fakticky svůj vliv uplatňovat výrazněji nemohl. Když roku 894 zemřel, Čechové (jako by čekali jen na to) v čele s předáky Sptyhněvem a Vitislavem projevíli vůli znovu se poddat moci franského krále. Stalo se tak na sněmu v Řezně roku 895.⁷⁶ O dva roky později požádali krále Arnulfa o vojenskou pomoc proti Moravanům, protože ti se zřejmě pokusili proti nim vojensky zasáhnout.⁷⁷

Velkomoravská říše nebyla centralizovaným státem, ale souhrnným názvem pro množství vládních útvarů v různé míře podřízených moci moravského krále Svatopluka. Velmi často se vyskytující jednobarevné zobrazování Moravské říše na mapách je proto matoucí, protože vytváří dojem jednotného správního systému na celém území říše. Čechové byli součástí této říše v tom smyslu, že do určité míry podléhali vrchní moci krále Svatopluka, která se ale netýkala běžného vnitřního života ani nerušila kmenové zvyky. Změnu přineslo až křesťanství, prosazované sice Moravany jako součást jejich politiky, ale na nich nezávislé co do obsahu, kterému se musel podřídít i Svatopluk.

---

⁷³ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 337-338.

⁷⁴ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 206.

⁷⁵ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 191.

⁷⁶ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 200.

⁷⁷ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 204.

3. Temné dějiny desátého století

3. 1. Od maďarských nájedů po konec vlády knížete Vratislava

Následující období vztahů Čechů a Moravanů má z velké části zahraničně-politickou povahu. To proto, že po velkou část století 10. a prvních dvou až tří desetiletí století 11., netvořily Čechy s Moravou vzájemně spojený politický celek. Moravané po Svatoplukově smrti přišli o kontrolu nad jím podmaněnými územími.⁷⁸ Maďaři během svých nájedů z počátku 10. století zničili mnohá hradiště i na území samotné Moravy. Mocenská prestiž Moravy poklesla natolik, že o ní v 10. století máme jen velmi málo spolehlivých pramenných údajů.⁷⁹ Informace o vývoji v Čechách čerpáme z pozdějších legend a Kosmovy kroniky, které vesměs pojednávají o vzestupu přemyslovského rodu a prosazování jeho vlády nad celým územím Čech.

Po smrti knížete Spytihněva (905) se stal dědicem přemyslovské středočeské domény a zároveň vrchním knížetem Čechů jeho mladší bratr Vratislav (905-921). Některé středověké záznamy naznačují, že mohl být po nějakou dobu i vládcem Moravanů. Jedinou soudobou dochovanou zprávou k tomuto zapsal cremonský biskup Liutprand (napsána někdy mezi roky 922-927), která uvádí, že „Maďaři sedmého roku po svém usazení v Panonii zpustošili Moravu a Čechy a uzavřivše mír s vévodou Vratislavem, vrátili se domů“. Zpráva je formulovaná tak, že připouští výklad, podle něhož Vratislav uzavíral mír za Moravany i Čechy. Nicméně, jak podotýká Karel Schelle, je k tomu třeba trochu fantazie.⁸⁰ Z této zprávy a snad i z nějakých nedochovaných vycházela tzv. Vídeňská kronika ze 14. století, která přímo mluví o tom, že Vratislav vládl na Moravě i v Čechách⁸¹ a dále Šimon Kézai, který ve svých Dějích Uhrů (konec 13. stol.) píše, že „se pak Maďaři usadili v obsazené Panonii, zbavili nakonec majetku Moravu a Čechy a zabili v boji jejich knížete Vratislava“.⁸² Není divu, že tyto zprávy pojednávají o maďarských vpádech. V první polovině 10. století šlo o události prvořadého významu, takže prameny z té doby nebo pojednávající o té době mluví o Maďarech velmi často a s pochopitelným odporem. Maďaři možná původně opravdu hledali „každodenní obživu v lovu a rybaření“,⁸³ jenže pak se vrhli na kořistné výpravy tak ničivé, že přitom zničili centrální královskou autoritu ve Východofranské říši i na území dnešní

⁷⁸ HAVLÍK: *Morava v 9.-10. století ...*, s. 94-97.

⁷⁹ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 86-87.

⁸⁰ SCHELLE, Karel. K problematice připojení Moravy k českému státu v období 10. století. In *Sborník prací učitelů právnické fakulty v Brně – 9. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979, s. 104-105.*

⁸¹ SCHELLE: *K problematice připojení Moravy ...*, s. 105. TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 363.

⁸² LUTOVSKÝ: *Bratrovrah a tvůrce státu ...*, s. 61.

⁸³ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 202.

Moravy.⁸⁴ První polovina 10. století je plná zpráv o těchto výpravách, které často vedly do Bavorska, Saska a severní Itálie. V těchto nejistých časech vládci Čech a Moravy uzavírali s Maďary účelová spojení, aby sami získali vlastní podíl na kořisti a poškodili své nepřátele. Už v roce 900 vpadli Maďari ve spojení s Moravany do Bavorska.⁸⁵ Z událostí roku 908, kdy Maďari pod vedením Slovanů přepadli Sasko, vyplývá, že sami Maďari taková spojení vyhledávali.⁸⁶ Slované znalí místních poměrů je totiž mohli k žádoucí kořisti dovést snadněji. Cestu do Saska jim prý usnadnil český kníže Spytihněv, když jim povolil průchod nebo mu alespoň nekladl překážky.⁸⁷ Jeho nástupce Vratislav už přešel k otevřené podpoře a r. 915 se zúčastnil jednoho z maďarských tažení do Saska. Jednou z pohnutek (byť velmi nízkou) mohl být i maďarský vpád do jižních Čech, což pomohlo k prosazení větší přemyslovské autority v této oblasti.⁸⁸

Jenže spojenecké svazky s Maďary nebyly nikdy spolehlivé a trvalé, takže z dřívějšího spojence Vratislava se nakonec stal nepřítel a jako takový během bojů s Maďary zemřel. Jenže zmíněné uherské prameny, které obsahují tyto informace, nejsou považovány za spolehlivé⁸⁹ a o podobném způsobu smrti neví pozdější česká ani moravská tradice. Zbývá ještě doplnit, že někdy v letech 924-5 Maďari navštívili také Moravu, kterou zpusťovali tak, že L. E. Havlík právě zde posunul konec Moravské říše namísto většinově uznávaného data 906.⁹⁰

Soudobé poměry myslím dostatečně potvrzují, že Vratislav na Moravě vládnout nemohl. Vládci té doby měli dost problémů s udržení vlastní moci a příjmů navzdory maďarské hrozbě. Stejně jako ve Svatoplukově době forma vládní moci slovanských národů dost dobře neumožňovala přímo kontrolovat vnitřní život na dobytých územích ani tam přenášet vlastní formy správy. Můžeme pokládat za jisté, že míra možného podrobení Moravanů ze strany Vratislava nepřesáhla rámec občasných nájezdů spojených s vymáháním tributu – tedy v podstatě šlo o postup praktikovaný předtím ze strany Franků už od dob Karla Velikého. Vyšší úroveň ovládnutí obyvatelstva prostřednictvím dosazených vojenských posádek je možné spolehlivě doložit až od 60. let 10. století, a to listinnými prameny i archeologickými výzkumy. Vztah Čechů a Moravanů v těchto dobách probíhal v zahraničně-politické rovině, a to až do doby vlády Břetislava I., který začal zavádět na

---

⁸⁴ LUTOVSKÝ: *Bratrovrah a tvůrce státu ...*, s. 57, 61.

⁸⁵ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 206-207.

⁸⁶ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 223.

⁸⁷ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 357.

⁸⁸ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 91.

⁸⁹ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 363.

⁹⁰ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 264-265.

území Moravy správní systém trvalejší povahy. V 1. pol. 10. století ještě byli Čechové i Moravané stále rozlišováni jako dva jasně odlišitelné národy. Za vlády Vratislava I. tyto národy setrvaly ve vzájemně nepřátelském stavu, alespoň soudě dle vojenských a politických událostí. Za zmínku však stojí postřiziny⁹¹ Vratislavova syna Václava, které dle I. Staroslověnské legendy o Sv. Václavovi provedl jakýsi biskup Notar, o kterém někteří míní, že pro tento účel přišel z Moravy.⁹² Avšak podle tzv. Jádra katalogu předních biskupů Moravy (tzv. Granum) byl v době Václavových postřizín (odhadovaných na roky 914-915⁹³) moravským biskupem biskup jménem Jan (po něm Silvestr).⁹⁴ V této době působil biskup tohoto jména pouze v italské Veroně (Notherius II.). Jméno Notar (Notherius) navíc nezní vůbec slovansky, na rozdíl od tří moravských biskupů, které jménem známe, a kteří úřad zastávali v období od smrti Metoděje až po oddělení Moravského biskupství od Pražského v r. 1083 (jsou jimi Jan, Silvestr a Vracen⁹⁵). O biskupu Nothariovi se zmiňuje Kosmas, ale až v souvislosti s vládou Boleslava II., přičemž měl na mysli lutyšského biskupa Notkera.⁹⁶

Oním Notarem ze Staroslověnské legendy tak nejspíš skutečně byl veronský biskup Notherius II. Není podstatné uvažovat nad tím, proč si k účelu postřizín svého syna Vratislav pozval právě biskupa z Verony. Důležité je to, že dotyčný biskup nepřišel z Moravy. Vratislav neměl žádné zvláštní důvody upřednostňovat církevní a kulturní styky s Moravany, abychom v přítomnosti biskupa v Čechách museli automaticky předpokládat jeho moravský původ. Čechové stále vnímali Moravany jako cizí národ (kmenové společenství), stejně jako jiné národy (kmeny) slovanského původu – Lutice, Dalemince, Vislany, Holasice atd. Na tom nic nemění ani společné období v rámci Svatoplukovy Říše, které bylo důsledkem reálné politické situace než projevem kulturní náklonnosti těchto dvou národů.

3. 2. Říše českých Boleslavů: církevní a obchodní souvislosti

Změna ve způsobu ovládnání podrobených národů přichází za vlády Boleslava I. Jde především o zavádění přímé kontroly území pomocí vojenských posádek rozmístěných v hradech v blízkosti obchodních cest. Důležitým zdrojem informací o rozsahu říše Boleslava I a zvycích Slovanů vůbec jsou cestovní zápisky židovského kupce (případně vyslance)

---

⁹¹ Obřad obvyklý u slovanských panovnických rodů, kterým chlapec přecházel z péče matky do výchovy otce. HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 224. Výklad v TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 197-204.

⁹² SCHELLE: *K problematice připojení Moravy ...*, s. 105, pozn. 88.

⁹³ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 203.

⁹⁴ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 227, 229.

⁹⁵ Vracena zmiňuje Kosmas. KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 110.

⁹⁶ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 65, pozn. 218.

Ibrahima ibn Jakuba ze 60. let 10. století. Boleslava I. označuje jako jednoho ze čtyř slovanských králů, který vládne na území od Prahy ke Krakovu sousedícím se zeměmi Turků (míněni Maďaři).⁹⁷

Kromě fyzické kontroly nad částí moravského území, zahájil Boleslav I. i období kulturního prolínání a ovlivňování s cílem vytvořit nové arcibiskupství na základě církevního dědictví Velké Moravy. Za základní pramen obsazení Moravy českým knížetem někdy ve 2. polovině 10. století se dále považuje Privilegium, které na žádost pražského biskupa Jaromíra nechal vystavit císař Jindřich IV. na synodě v Mohuči roku 1086.⁹⁸ Tím došlo ke spojení (i když jen dočasně) pražského a moravského biskupství. Dle Kosmy Jaromír údajně předložil starší tzv. Privilegium Sv. Vojtěcha, ze kterého mělo nové privilegium vycházet.⁹⁹ Pražský biskup chtěl dokázat, že jeho biskupství bylo už od počátku spojeno s moravským, načež pouhou mocí panovníků byl na moravské území dosazen jiný biskup. Měl asi pravdu, ale jen zčásti. Pro rok 976 totiž máme doloženu přítomnost moravského biskupa na synodě v Mohuči, takže Biskupství pražské obsazené roku 976 nemohlo obsáhnout i Moravu, ledaže bychom počítali s nepravděpodobným závěrem, že k rozdělení původně jednotného biskupství došlo záhy po jeho založení. Spojení obou biskupství nicméně možné je, a to ve třetím roce Vojtěchova episkopátu, jak uvádí Jádru katalogu olomouckých biskupů.¹⁰⁰ Takže existence podkladové listiny z doby prvního Vojtěchova episkopátu (982(3)-988) není vyloučena, i když pravost a obsah Jaromírem doložených dokumentů mohla být ovlivněna jeho příliš zřetelným osobním a mocenským zájmem.¹⁰¹

Co se týká obsahu, tak Jindřichova listina potvrdila znovuspojení Pražského a Moravského biskupství a dále stanovila jeho hranice. Ty kromě Čech a Moravy zahrnovaly západní Slovensko po řeku Váh a hrad Krakow s přilehlým krajem a východní hranicí na řekách Bug a Stryj.¹⁰² Hranice církevní se ovšem nemusely shodovat s těmi politickými.¹⁰³ Čechy byly před zřízením Biskupství v Praze součástí Biskupství z Řezna, z čehož samozřejmě nelze dovozovat, že v Čechách vládl bavorský vévoda.¹⁰⁴ Nicméně Kosmas říká,

⁹⁷ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 231.

⁹⁸ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 97.

⁹⁹ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 125.

¹⁰⁰ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 234. Viz KALHOUS, David. Záhadné počátky pražského biskupství. In DOLEŽALOVÁ, Eva, NOVOTNÝ, Robert, SOUKUP, Pavel (eds.). *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Praha: Filosofia, 2004, s. 200, pozn. 14.

¹⁰¹ Měřínský shrnul námitky proti spojení obou biskupství už za Vojtěchových dob a za prokázané ho považuje až od nástupu biskupa Šebíře v r. 1030. MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů. *Památky archeologické*, 1986, roč. 77, č. 1, s. 25-27.

¹⁰² KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 126.

¹⁰³ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 97.

¹⁰⁴ Viz KALHOUS, David. *Kristiánova legenda a počátky českého politického myšlení*. Brno, 2005. Dostupné z

že právě ono Privilegium shrnuje území, které dobyl Boleslav II.¹⁰⁵ M. Wihoda (podle mně správně) dovodil, že zmíněné Privilegium od Sv. Vojtěcha bylo prostě jen Vojtěchovým soupisem území, na kterém se mělo rozkládat arcibiskupství, o jehož zřízení první dva Boleslavové usilovali.¹⁰⁶

Když Boleslav I. vojensky na Moravu pronikl, jistě si uvědomil možný přínos moravské církevní tradice pro upevnění jeho vlastní moci. Roku 968 vyslal svou dceru Mladu do Říma s žádostí o zřízení biskupství v Praze. V žádosti bezpochyby poukazoval na starou Moravu, jinak by mu papež v souhlasné odpovědi výslovně nepřikázal používání latinské liturgie.¹⁰⁷ K obsazení pražského biskupského stolce ale vedla ještě dlouhá cesta, neboť Boleslav a po jeho smrti r. 972 jeho syn Boleslav II. se zřejmě s pouhým biskupstvím nechtěli spokojit. Někdy začátkem 70. let nejspíše došlo k ustálení poměrů na Moravě a zajištění příjmů z obchodu pro českého knížete skrze olomouckou posádku. Český kníže, povzbuzen svou vzrůstající mocí a v přímém kontaktu s moravskými církevními poměry, podle všeho začal usilovat o zřízení arcibiskupství.¹⁰⁸ Tato snaha nebyla úspěšná, i když soupis území ve zmíněném Vojtěchově privilegiu naznačuje, jak vážně tyto snahy byly míněny, a jak blízko bylo k jejich uskutečnění.

Zájem o církevní dědictví Metodějova arcibiskupství ale byl jen jedním z důvodů Boleslavova moravského působení. Podle převažujícího mínění historiků¹⁰⁹ zasáhl na Moravě především proto, aby si zajistil kontrolu nad důležitou obchodní trasou vedoucí z muslimského Španělska do židovské Chazarie u Černého moře. Vlivem maďarské hrozby se původní trasa ještě z dob Velké Moravy přesunula severněji a jejím důležitým střediskem se stala Praha a na Moravě Olomouc.¹¹⁰ Právě Olomouc a jeho okolí prodělalo v 10. století velký rozvoj, zato politický a mocenský význam jižní Moravy upadal. Maďarské nájezdy (a možná i vojenské vpády Bavorů) totiž vedly k násilnému zániku mnoha moravských hradišť a jiných důležitých míst, jež byly kdysi oporou velkomoravské moci.¹¹¹ Na území Olomouce můžeme vysledovat silný nárůst osídlení a vznik bohaté obchodnické a řemeslnické osady. Mocenské

<http://is.muni.cz/th/12320/ff_d/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martin Wihoda, s. 43-52.

¹⁰⁵ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 69.

¹⁰⁶ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 248-251.

¹⁰⁷ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 58.

¹⁰⁸ Okolnosti okolo zřízení biskupství v Praze a neúspěšných snah o církevní metropoli (arcibiskupství) shrnul také KALHOUS: *Záhadné počátky pražského biskupství ...*, s. 195-208.

¹⁰⁹ Např. TŘEŠTÍK: *Veliké město Slovanů ...*, s. 52. SCHELLE: *K problematice připojení Moravy ...*, s. 109. Argumenty proti shrnul MĚŘÍNSKÝ: *Morava v 10. století ...*, s. 25-26, 68-69.

¹¹⁰ Přehledně viz TŘEŠTÍK: *Veliké město Slovanů ...*, s. 49-65.

¹¹¹ MĚŘÍNSKÝ: *Morava v 10. století ...*, s. 68-69.

působení Přemyslovců zde podporují nálezy přemyslovských denárů.¹¹² O tom kdy Boleslav I. se svou družinou zaútočil na východ, přímé doklady nemáme. Dokonce si nemůžeme být jisti ani tím, zda šlo o násilné pronikání nebo podrobení tak rozsáhlých území dosáhl diplomatickou cestou¹¹³, případně kombinací obojího. Ať to bylo jakkoli, stalo se tak ale před rokem 961 nebo 965, kdy jeho zemi navštívil zmíněný Ibrahim ibn Jakub. Boleslav pro tyto účely potřeboval silnou vojenskou družinu, kterou vyživoval a vyzbrojoval prostřednictvím výnosů z obchodní cesty, která jeho územím procházela a k jejíž ochraně udržoval po její délce vojenské posádky. Jednu takovou posádku pak zřejmě zanechal také v Olomouci.¹¹⁴ Jižní Morava pravděpodobně unikla přímému vojenskému dohledu, který zde prostě nebyl účelný. K zajištění příjmů z obchodu na moravském území zřejmě nebylo třeba složitě vojensky zasahovat. Okolnosti kolem zřízení biskupství v Praze a neúspěšné snahy o obnovení arcibiskupství naznačují, že vztahy Čechů a Moravanů nijak nepřátelské nebyly. Nicméně oproti předešlé praxi jednorázových výprav a vymáhání tributů byla přímá vojenská kontrola území novým jevem. Zbývá zodpovědět otázku, jak takový dohled vypadal a jak vstupoval do vztahů s dosavadními vládci daného území.

To, že kromě církevních pozůstatků bývalého arcibiskupství Boleslav I. na území Moravy našel také zdejší vládce – rodové moravské velmože, je nepochybné. Na základě staršího archeologického výzkumu a písemných zpráv, které Moravu jasně rozlišují, je možné pro 10. století vyloučit obsazení země Maďary.¹¹⁵ A jelikož v každé lidské společnosti existují vzájemné mocenské vztahy, nebyla výjimkou ani Morava po tzv. rozpadu Velkomoravské říše. Spolehlivé písemné soudobé zprávy o moravském vývoji z tohoto období zcela chybí. Tehdejší letopisce zajímaly hlavně vojenské a církevní poměry a s obdivem nebo odporem popisovali slavné činy mocných.

Vyplývá z toho, že na Moravě té doby žádný mocný panovník nevládl. Spíše je třeba počítat s početnou skupinou předních mužů. V pramenech máme uvedena některá jména, která je možné považovat za moravská. Především je to Al Mas'údího zmínka o králi Ratimírovi, který vládl národu Manáv.n někdy před polovinou 10. století. Vzápětí ovšem jmenuje i národ Moravanů, takže Manáv.n je potom obtížně určitelný.¹¹⁶ Dále jsou to Mojmir

---

¹¹² SLÁMA, Jiří. Přemyslovcí a Morava. In KLÁPŠTĚ, Jan (věd. red.). *Na prahu českých dějin: sborník prací Jiřího Slámy*. Praha: Karolinum, 2006, s. 81-94, s. 55.

¹¹³ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 97, 102.

¹¹⁴ SLÁMA: *Přemyslovcí a Morava ...*, s. 55. WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 97.

¹¹⁵ MĚŘÍNSKÝ: *Morava v 10. století ...*, s. 67. Např. Konstantin Porfyrogenetos, Ruotger, Život svatého Brunona, Al'Mas'údí. HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 224, 226, 228.

¹¹⁶ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 228-229.

a Svatopluk, zmiňovaní od roku 925 na listinách Salcburského arcibiskupa.¹¹⁷ Také dominium kolem Gars Thunau spravoval v 10. století „rod ctihodného muže Josefa“, kterého snad je možné považovat také za Moravana.¹¹⁸ Podle pozdní moravské tradice vládli na Moravě v 1. pol. 10. století králové Svatoboh a Olgus (ten měl pocházet z rurikovské dynastie).¹¹⁹ Jejich jména a životy už jsou asi za hranou skutečné historie a legendy. Jenže i tak nám připomínají, že i v temném desátém věku žili na Moravě mocní lidé se svými jmény.

Nepovažuji za podstatné spekulovat nad tím, zda se na Moravě v 10. století zachovaly prvky státní organizace, a to z důvodu nesmyslnosti rozlišování státu a nestátu, kterou jsem se v úvodní části práce snažil popsat. Tato nesmyslnost vyplývá např. z toho, jak L. E. Havlík dovozuje trvání státní organizace na území Moravy: 1) Moravané jsou uváděni jako aktivní spojenci Boleslava Chrabrého,¹²⁰ 2) Moravané odváděli tribut Maďarům,¹²¹ 3) Bavorsky byla respektována jižní hranice Moravy.¹²² Tyto tři skutečnosti jsou pro něj důkazy pro trvání státní organizace na území Moravy. Pak bychom ovšem jako nestátní mohli označit jen společnosti nacházející se ve stavu naprosté anarchie. Jako lidi, kteří nejsou schopní vést válku, ani se domluvit na tom, kdo vybere a zaplatí tribut a jejichž hranice pro okolní svět neexistují. Jen těžko bychom v celé historii lidstva podobnou společnost hledali. Havlíkova úvaha je spíše podpořením toho, že by se slovo stát mělo používat jako souhrnná zkratka pro jakoukoli formu vlády nad lidmi.

Když družiníci Boleslava I. pronikli na Moravu, aby zajistili příjmy z olomouckého okruhu obchodní trasy, zřejmě se nesetkali s významnějším vojenským odporem. K otupení nepřátelských pozic v dalších letech přispěly snahy obou Boleslavů o zřízení arcibiskupství, jehož sídlem snad mohla být i Olomouc, což bylo i v zájmu předních Moravanů. Kníže, který potřeboval zajistit příjmy pro sebe a své družiníky svým chováním sledoval tento účel. Z moci silnějšího mu olomoucká posádka zajišťovala obchodní příjmy a zřejmě (i když už to asi nebyl hlavní zdroj příjmů) i tributy od místních vládců.

Jak už jsem několikrát zmínil, oporou Boleslavovy moci byla jeho vojenská družina. Tuto elitní vrstvu válečníků organizoval už moravský král Svatopluk, aby se dlouhodobě dokázal vyrovnat s vojenskou silou franských panovníků.¹²³ Kníže Bořivoj a jeho nástupci tyto vojáky používali k upevnění přemyslovské moci v Čechách, a poté i udržování

---

¹¹⁷ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 227.

¹¹⁸ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 90.

¹¹⁹ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 251-259.

¹²⁰ HAVLÍK: *Morava v 9.-10. století ...*, s. 103.

¹²¹ HAVLÍK: *Morava v 9.-10. století ...*, s. 101. HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 265.

¹²² HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 235.

¹²³ TŘEŠTÍK: *Počátky Přemyslovců ...*, s. 295.

zahraničních výbojů. Podle odhadu J. Žemličky mohl Boleslav I. ze své středočeské domény vyzbrojit asi 350-400 těchto vojenských profesionálů.¹²⁴ Z toho vyplývá, že kníže mohl z celých Čech získat podobný počet družiníků jako polský kníže Měšek, který jich dle Ibrahima ibn Jakuba měl tři tisíce.¹²⁵ V literatuře se sice lze setkat s názory, které tento počet zpochybňují¹²⁶, ale pro boje na západní hranici a udržování posádek až v Krakově bylo jistě potřeba více než jen několik desítek či stovek stálých vojáků. Z Ibrahimovy zprávy vyplývá, že Boleslavova družina byla jízdní a poměrně těžce vyzbrojená.¹²⁷ Praha byla podle Ibrahima „největším městem co do obchodu“, takže Boleslav měl spolehlivý přísun dostatečných příjmů.

Přítomnost takové dobře vyzbrojené a živěné posádky v Olomouci mu sice zajišťovala poslušnost moravských velmožů, to ovšem neznamená, že Boleslav Moravu obsadil. Ve skutečnosti se v rozložení moci nad lidmi na samotné Moravě nemuselo nic změnit. Moravští vládci dále vládli na svém území tak jako předtím, jen museli brát ohledy na Boleslavovy zájmy, které byly jasně účelové, tj. převádět k sobě příjmy z obchodu, a tak financovat svou vojenskou sílu. Boleslav na Moravě žádný nový správní systém nezaváděl.¹²⁸ V těchto dobách se ve střední Evropě vládlo na dobytém území tzv. bodovým způsobem.¹²⁹ Vojáci obsadili důležitá města a hrady a odsud vyjížděli prosazovat své zájmy na úkor místních vládců. Ovládali jen to území, na které dokázali dojet na svých koních, a jejich vláda zde končila tehdy, když se vzdálili.

---

¹²⁴ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 36-37.

¹²⁵ Viz *Relacja Ibrahima Ibn Jakuba z podrózy do krajów słowiańskich w przekazie Al-Bekriego* [online]. law.uj.edu.pl. [cit. 11. 11. 2014]. Dostupné na <<http://www.law.uj.edu.pl/~khpp/fontesu/973.htm>>.

¹²⁶ KALHOUS: *Kristiánova legenda ...*, s. 40.

¹²⁷ „Ve městě Frága vyrábí se sedla, uzdy a tlusté štíty, kterých se užívá v těchto zemích” Cit. dle VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 3. vydání. Praha: Professional Publishing, 2012, s. 32.

¹²⁸ WIHODA, Martin. Geneze moravské šlechty. In BOŽENEK, Karel a kol. (eds.). *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis: sborník k 65. narozeninám doc. dr. Jaroslava Bakaly, Csc.* Opava: Slezská univerzita, 1995, s. 24.

¹²⁹ ŽEMLIČKA: *Moravané v časném středověku ...*, s. 21.

4. Slovanská říše Boleslava Chrabrého

4. 1. Vztahy a myšlenky související s obnovou císařství (*renovatio imperii*)

Boleslav I. a II. kořistili po větší část druhé poloviny 10. století, protože potřebovali zajistit obživu sice malé, avšak o to náročnější skupině neproduktivního obyvatelstva, tj. své vojenské družiny. Tu nebylo tehdejší neefektivní zemědělství schopné zajistit. Tehdy ještě navíc neexistoval pokročilejší správní systém zajišťující vybírání dávek z domácích zdrojů. Nezbyvalo proto, než se vydat na vojenské výpravy do dalekých zemí, vybírat tributy a obchodovat. Tyto výboje ale nebyly dlouhodobě udržitelné, zvláště pokud se střetly se silnými panovníky s podobnými cíli a silou. V důsledku zúžení prostoru pro vnější kořistné výpravy tak nastalo krizové období, které trvalo až do nástupu knížete Oldřicha I. a jeho hlavní příčinou byla existence mnoha velmožů a družiníků, kteří ztratili zdroj příjmů. S tím souvisely dynastické boje mezi syny Boleslava II – Boleslavem III., Oldřichem a Jaromírem a mocenské zásahy polského krále Boleslava Chrabrého (podporovaného Moravany) a krále Jindřicha II.¹³⁰

Když historikové v souvislosti s těmito událostmi mluví o krizi státu na přelomu tisíciletí, vytváří to dojem, že zemi zachvátily události vskutku dramatických rozměrů. Tak tomu při bližším pohledu není. Spíše než o skutečné společenské otřesy napříč všemi vrstvami obyvatel šlo o osobní problém malé skupiny lidí, kteří chtěli vládnout, ale zatím neměli nikoho, kdo by jim to zaplatil. Právě snaha zajistit si stabilní zdroj příjmů a zbavit se tak závislosti na přísunu nejisté válečné kořisti vedla k vytvoření účinného správního systému, tzv. hradské organizace s dosazenými správci (beneficiáři) z řad bývalých družiníků.¹³¹ Mluvíme o tzv. středoevropském správním systému, který tvoří protiklad k západoevropskému systému lenních vztahů. V jedné z úvodních kapitol o pojmech stát a patrimoniální monarchie jsem se stručně snažil shrnout jeho základní rysy i námitky proti němu. Ještě než čas dospěl k tomuto uspořádání, zažili přemyslovští panovníci zmíněné období úpadku svého mocenského postavení, což se projevilo i ve ztrátě jejich vlivu na území Moravy.

Dle Kosmy a polského kronikáře Galla Anonyma si po smrti knížete Boleslava II. podrobil Moravu polský kníže Boleslav I. Chrabrý. Jsou to jediné prameny zmiňující se o průniku polského knížete na Moravu, a na nich pak stojí dohady o povaze polské vlády na

---

¹³⁰ Přehledný výklad viz KRZEMIENSKÁ, Barbara. Krize českého státu na přelomu tisíciletí. *Český časopis historický*, 1970, roč. 68, č. 6, s. 497-529.

¹³¹ Ke vzniku tzv. hradské organizace viz ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 36, pozn. 8.

Moravě.¹³² Jelikož nemáme zprávy o vojenském střetu Moravanů s Poláky, může to vést k závěru, že se přemyslovský průnik na Moravu v 10. století neobešel bez násilí a zvůle, takže Moravané pak mohli Poláky do země dobrovolně pustit.¹³³ A ačkoliv Přemyslovci ztratili mocenské pozice na Moravě, je pravděpodobné, že právě v následujícím období byly Čechy a Morava státoprávně spojeny více než kdykoli předtím od smrti Velkomoravského krále Svatopluka. Závisí to na pohnutkách výbojů polského knížete. Na tom, jestli Boleslav jen rozšiřoval polský stát, a tak si uchvacoval vládu nad sousedními národy nebo jeho vláda na Moravě a v Čechách měla jen symbolickou povahu. V takovém případě by se jeho vláda v Čechách a na Moravě podobala nadvládě německých králů nad Čechami a Moravou.

Boleslavovy činy předznamenal už jeho otec kníže Měšek I. Ten polskou zemi předal pod ochranu papežského stolce, takže učinil něco podobného, co kdysi moravský Svatopluk.¹³⁴ Jeho syn a nástupce Boleslav začal vládnout v době, kdy mocní vládcové křesťanské Evropy s úctou vzhlíželi k odkazu imperiálního Říma. Otec stále ještě nezletilého německého krále Oty III., císař Ota II. velmi podporoval myšlenku obnovené Římské říše, což zanechalo na jeho synovi hluboký dojem a až do konce svého krátkého života se tohoto cíle snažil dosáhnout. Boleslavův otec vstoupil do těchto imperiálních vztahů už za vlády prvního novodobého římského císaře Oty I., kdy se stal podle dobových zvyklostí jeho přítelem (*amicus*). Tento vztah se podobal lennímu a nahrazoval násilnou expanzi. Zahrnoval politickou spolupráci a hlavně vojenskou pomoc. Placení tributu slabší stranou (tedy Měškem) je pravděpodobné.¹³⁵

Dobré vztahy polského knížete s Říší trvaly i za dob regentství za nezletilého Otu III. Ten byl roku 996 v Římě korunován císařem a někdy v této době promýšlel své plány na trvalé obnovení Římské říše. Tou dobou pobýval v Římě i bývalý pražský biskup Vojtěch, kterého si Ota hluboce vážil.¹³⁶ Vojtěch ale záhy věčné město opustil, aby se vydal kázat pohanským Prusům. Na cestě se setkal v Hnězdně s Boleslavem Chrabrým. Ten již předtím přijal na svém dvoře přeživší ze slavníkovského rodu, z něhož Vojtěch pocházel.¹³⁷ Jakmile se dozvěděl o Vojtěchově zavraždění na misijní cestě, vyvážil jeho tělo zlatem a dal jej

---

¹³² PROCHÁZKA, Rudolf, WIHODA, Martin. *Polský průnik na Moravu a hrad Přerov v kontextu dějin 10. století*. In DWORACZYK, Marek a kol. (eds.). *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2006, s. 623.

¹³³ PROCHÁZKA, WIHODA: *Polský průnik na Moravu ...*, s. 639.

¹³⁴ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 283.

¹³⁵ PLESZCZYŃSKI, Andrzej. *Pierwsza Monarchia Piastowska w koncepcjach urzędzenia wschodnich obszarów imperium Ludolfingów u schyłku X i początku XI wieku a problem aspiracji politycznych władców polskich*. In WIHODA, Martin, REITINGER, Lukáš (eds.). *Proměna středověké Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010, s. 37-38.

¹³⁶ KLÁPŠTĚ, Jan. *Rok tisíc a tři sta navíc. Dějiny a současnost*, 2003, roč. 25, č. 1, s. 7-11. s. 8.

¹³⁷ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 83-84.

převézt do kláštera v Třemešné a později do katedrály ve Hnězdně. Zároveň požádal papeže o zřízení arcibiskupství a v lednu roku 1000 se nad Vojtěchovým hrobem setkal s Otou III.¹³⁸ Oba vládci si vyměnili svaté relikvie a Ota Boleslava jmenoval svým spolupracovníkem na obnově impéria. Boleslav zaujal v systému místo jako vládce Slovanů obývaných území, která se souhrnně označovala jako Sklavinie. V tzv. Evangeliáři Oty III. je Sklavinie zobrazena jako postava přinášející trůnícímu císaři zlatý glóbus. Své místo v systému zaujímá vedle Říma, Galie a Germánie.¹³⁹

Soudobí letopisci nás neinformují o tom, jestli Boleslav Otovy plány přijal, a zda tedy jeho příchod na Moravu sledoval něco jiného než obvyklé rozšiřování svého území. Jeho činy tomu však nasvědčují. Když (asi na podzim 1002) jeho vojáci vstoupili na Moravu, nešlo o loupeživou výpravu. Polský vládce zanechal posádku pouze v Přerově, na Zelené Hoře u Vyškova a v Kylešovicích na Holasicku (ještě na polském území)¹⁴⁰ a až do opuštění Moravy ve prospěch Přemyslovců zde nemusel řešit žádný odboj. Nutno ale říct, že moravská výprava nebyla to hlavní, co Boleslava zajímalo.

Po smrti bezdětného císaře Oty III. v lednu 1002 řešila Říše problémy nástupnictví. Mezi hlavní kandidáty patřili Otův bratranec bavorský vévoda Jindřich a míšeňský markrabí Ekkehard – Boleslavův spojenec v Říši a blízký podporovatel plánů Oty III. Jindřich nakonec zvítězil, mimo jiné proto, že dal Ekkeharda zavraždit.¹⁴¹ Boleslav nemeškal a míšeňskou marku vojensky obsadil. Učinil tak prý proto, že mu ji Jindřich Bavorský už předtím slíbil. Jiný názor říká, že jen chtěl chránit zájmy Ekkehardovců.¹⁴²

Andrzej Pleszczyński se domnívá, že svým příchodem do Slovanů obývané Míšeň Boleslav naplňoval své imperiální ambice při tvorbě Slovanů říše. Tomu nasvědčuje vřelé uvítání, kterého se Boleslavovi v Míšni dostalo (dle letopisce Thietmara).¹⁴³ Nicméně Boleslav se poté zúčastnil říšského sjezdu v Merseburgu a zde přijal části míšeňské marky – konkrétně Lužici a Milsko, v léno. Pokud by však skutečně usiloval o podřízení marky jako území své vlastní Slovanů říše, jistě by trval na vynětí těchto oblastí z Říše německé. Závažnější otázkou ale je, proč vůbec vstupoval do konfliktu s Říší, která nebyla ničím jiným než onou Germánií z Evangeliáře Oty III, se kterou měl dle představ renovačního projektu Oty III. spolupracovat. Nutno říct, že ani nový král Jindřich o spolupráci zájem neměl. Když

¹³⁸ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 284, 287-288.

¹³⁹ KLÁPŠTĚ: *Rok 1000 a tři sta navíc ...*, s. 8-9.

¹⁴⁰ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 107-109.

¹⁴¹ KRZEMIEŃSKÁ: *Krize českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 502-503.

¹⁴² KRZEMIEŃSKÁ: *Krize českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 503, pozn. 22.

¹⁴³ PLESZCZYŃSKI, Andrzej. Bolesław Chrobry w Czechach: Realizacja idei Sklavinii, czy zwykła ekspansja? In GMITEREK, Henryk, IWAŃCZAK, Wojciech (eds.). *Polacy w Czechach. Czesi w Polsce. X-XVIII wiek*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, 2004, s. 141, Summary.

Boleslav vyjížděl z Merseburgu, přepadli jej najatí vrazi a život mu zachránil jen zásah Jindřicha ze Schweinfurtu. Boleslav se začal připravovat na válku a jeho zachránce domlouval povstání v Říši.

4. 2. Čechy a Morava pod nadvládou Boleslava Chrabrého

Teprve tehdy obrátil Boleslav pozornost k Čechám. Čechové totiž vyhnali svého knížete Boleslava III. a na jeho místo „jednohlasně, pro příbuzenství a velkou sympatii“ zvolili Vladivoje, který přišel z Polska.¹⁴⁴ To je vlastně všechno, co o něm víme a s jistotou si můžeme domyslet nanejvýš to, že pocházel z přemyslovského rodu. Jeho dosazení asi zařídil Boleslav Chrabrý, aby si zajistil vítaného spojence v nadcházející válce s Jindřichem. Německý král sice měl pod zámkem bratry vyhnaného knížete, Jaromíra i Oldřicha, ale zjevně prováhal příležitost a neposlal je včas ucházet se o knížecí stolec.

Dlouho mu to vadit nemuselo. Vladivoj totiž zklamal Boleslavovy naděje a ještě na podzim 1002 se vydal do Řezna, kde přijal od krále Čechy v léno.¹⁴⁵ Zásahem do českých poměrů si Boleslav Chrabrý nadlouho uzavřel cestu ke smíru s králem. Čechy totiž stále byla vůči Říši poplatná země, takže po zásahu v Míšni Boleslav už podruhé podstatně narušil její zájmy. Přetahovaná o České knížectví měla několik pokračování. Když zemřel Vladivoj, Boleslav rychle znovudosadil na stolec vyhnaného Boleslava III. a vynutil si na něm slib, že podpoří připravované povstání v Říši. Boleslav se nicméně projevil vražděním rodu Vršovců, takže část českých předáků nabídla knížecí stolec přímo polskému knížeti. Ten přijal a osobně se ujal v Čechách vlády.¹⁴⁶

Tak se stalo, že po mnoha letech a nejistých poměrech v 10. století byly Čechy a Morava zdánlivě spojeny vládou jednoho člověka. Jenže Boleslav Chrabrý není uveden v seznamu českých panovníků připojeném k závěru tzv. Druhého pokračování Kosmy.¹⁴⁷ Víme, že významná část českých předáků ho za knížete neuznala. Podle Dětmara ho jeho přívrženci pozvali potají.¹⁴⁸ Navíc Vyšehrad stále ovládala družina věrná Jaromírovi, kterého podporoval německý král Jindřich. Kosmas dále naznačuje, že Jaromír už byl částí lidu zvolen knížetem.¹⁴⁹ O skutečné podpoře Boleslava Chrabrého v Čechách hodně vypovídá to, že

¹⁴⁴ KRZEMIENSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 505.

¹⁴⁵ KRZEMIENSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 506-507.

¹⁴⁶ KRZEMIENSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 509-510.

¹⁴⁷ *Pokračovatelé Kosmovi*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1974. Přeložili Karel Hrdina, Václav Vladivoj Tomek a Marie Bláhová. Poznámkami a vysvětlivkami opatřila Marie Bláhová, s. 189.

¹⁴⁸ KRZEMIENSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 510, pozn. 47.

¹⁴⁹ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 71.

jakmile do Čech vstoupilo vojsko německého krále Jindřicha, s nímž do země šel také Jaromír, Boleslav velmi rychle a prakticky bez boje Čechy opustil.¹⁵⁰

Boleslavova vláda na Moravě probíhala podstatně déle a klidněji. Dětmar Merseburský Moravany označil jako Boleslavovy milites (bojovníky) a i jiné záznamy o Moravanech z té doby se o nich zmiňují výlučně v souvislosti s boji, kterých se zúčastnili. Prameny neuvádějí žádného moravského vládce či jiného Moravana jménem, což značí, že na Moravě neexistovala silná ústřední autorita ani žádný vládce, který by vynikal svými vojenskými či křesťanskými činy (právě to letopisce skoro výlučně zajímalo). V průběhu dlouhé války Boleslava Chrabrého s králem Jindřichem obsadili Moravané nakrátko i nějaké město v Čechách.¹⁵¹ Je rovněž velmi pravděpodobné, že Moravané tvořili významnou část polské posádky v Čechách během krátké vlády polského knížete. Rozumné vysvětlení věrnosti Moravanů polskému knížeti asi spočívá v tom, že na Moravě přežívaly dobré vzpomínky na bývalou Svatoplukovu Říši. Boleslav Chrabrý musel být Moravany vnímán jako ten, kdo ji obnovuje. Služba v jeho vojsku s sebou přinášela kořist i slávu – tedy obživu i smysl života pro ozbrojené družiníky místních moravských vévodů.¹⁵²

Výboje Boleslava Chrabrého je možné vyložit dvěma způsoby, přičemž pro oba nenalezneme dostatečnou oporu v pramenech. A. Pleszczyński shrnul staré představy o Boleslavovi jako budovateli Slovanské říše (Slavinie). Nalézá podobnosti při postupu polského knížete v Míšeňsku (1002), Praze (1003) a Kyjevě (1018) – a můžeme doplnit i na Moravě. Boleslav neplánoval vládnout přímo těmito územím, ale chtěl si je podřídit jako své spojence (vazaly). Ve všech těchto zemích totiž původně podporoval místní vládce – Ekkehardova syna Guncelina v Míšeňsku, Vladivoje a Boleslava III. v Čechách a svého zetě Svatopluka v Kyjevské Rusi. Svým rituálním vjezdem do Míšně i zasednutím na trůně Rurikovců v Kyjevě Boleslav symbolicky přebíral vrchní vládu v těchto krajích.¹⁵³

Přikláním se k názoru, že Boleslav skutečně chtěl vytvořit jemu podřízenou říši. Nic ale nenavzděčuje tomu, že by přijal myšlenku impéria v její nadšeně idealistické podobě podle představ Oty III. Do dobytých zemí nepřijížděl jako vítaný osvoboditel nebo vysněný císař Slovanů. Jeho Polsku chyběly římské dějiny i dědictví Karla Velikého. Jen Moravané si zřejmě vzpomněli na svého knížete Svatopluka, kterému se Boleslav Chrabrý svou povahou podobal. Oproti Německé říši tu ale je jeden důležitý rozdíl, který způsobil Boleslavovi

---

¹⁵⁰ KRZEMIENSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 517-519. KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 72.

¹⁵¹ PROCHÁZKA, WIHODA: *Polský průnik na Moravu ...*, s. 632. WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 107-108.

¹⁵² Válka patřila mezi zábavu evropských urozenců. Viz BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 302-308.

¹⁵³ PLESZCZYŃSKI: *Boleslaw Chrobry w Czechach ...*, s. 145-146, Summary.

neúspěch. Jeho expanze byla rychlá. Snažil se za pár let vybudovat něco, co vznikalo ve vztahu Čech a Moravy k Německé říši po mnoho desetiletí. Získal si mnoho nepřátel tím, jak zasahoval do zemských poměrů. Boleslavovy zásahy rozdělily zemské předáky zásadním způsobem. Kosmas naznačuje, že byla zpochybněna práva přemyslovské dynastie na knížecí stolec. Když se totiž lidé z rodu Vršovců dozvěděli o smrti Boleslava III., reagovali prý tak, že ponížili jeho bratra Jaromíra. To učinili pod vlivem myšlenky, že se mezi nimi najde někdo lepší, kdo by mohl vládnout.¹⁵⁴ Od té doby Vršovci v Kosmově kronice plnili roli ukázkových zrádců. Zapadnout by neměla ani myšlenka o Soběborovi ze slavníkovského rodu, který během ústupu padl v řadách Poláků.¹⁵⁵ Je to další z náznaků o pravděpodobně existující opozici proti vládnoucímu rodu v Čechách. Dále Kosmův špatný vztah k Polákům prostupující jeho dílem vede k úvaze, že Čechové nevedli s Boleslavem Chrabrým malicherné spory o stará práva, ale že pro vnitřní dění představoval polský vládce větší hrozbu než příslušnost k Německé říši.

Moravané naopak přijali Boleslavovu Říši dobře, protože jim to asi připomínalo slavné doby moravského knížete Svatopluka. Také ještě nebyli nijak spjatí s Německou říší, jejíž nároky na Moravu zůstávaly nanejvýš symbolické. Zajímavá je starší myšlenka W. Abrahama, že Poláci po podmanění Moravy přenesli tamější skomírající Biskupství moravské do Krakova, přičemž došlo jen ke změně názvu. I když tady jde zřejmě o snahu nějak rozumně vysvětlit předpokládaný zánik Biskupství moravského, o němž máme zprávy k roku 976.¹⁵⁶ To vše svědčí to o velké kulturní a správní rozdílnosti Čech a Moravy v době, kdy již brzy budou tyto dvě země spojeny dlouhodobým státoprávním svazkem.

---

¹⁵⁴ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 70.

¹⁵⁵ Ústup Poláků z Prahy zaznamenali Dětmar i Kosmas. O Soběborovi píše jen saský Dětmar. KRZEMIENSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 518-519, pozn. 85.

¹⁵⁶ HORNA, Richard. *Několik kapitol z dějin údělných knížat na Moravě: příspěvek k ústavním dějinám moravským do konce XII. století*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1926, s. 9-10, pozn. 5.

5. Morava během období přímé vlády Břetislava I.

5.1. Přičlenění Moravy k přemyslovskému panství

Velkou záhadou moravských dějin je nedostatek písemných zpráv o moravském prostoru v době následující po úpadku moci Velkomoravské říše. Od smrti Mojžíry II. někdy kolem roku 906 je dalším doloženým panovníkem na Moravě až Břetislav I. Na Moravě v mezidobí asi skutečně neexistoval stát ve své centralizované a všeovládající podobě. To ale určitě neznamenaá, že Morava „nebyla organizována ani politicky, tím méně pak církevně“.¹⁵⁷ Kromě uměle vytvářené hranice mezi státem a nestátem, tady působí ještě jeden předsudek. A tím je snaha nahlížet na Moravu jako na celek, kterému se vládne jako celku nebo v něm žádná vláda vůbec není. Pokud si však Moravu rozdělíme na menší celky, můžeme v každém tomto menším území předpokládat nějakou formu více či méně despotické veřejné moci – tedy zkráceně státu. Tuto moc mohl vykonávat nějaký předák ze svého hradu na větším území nebo rodový vůdce jen nad několika usedlostmi. V každém případě Moravané byli dobře vojensky organizovaní, když jako „milites“ Boleslava Chrabrého vázali bavorské a české síly a mohli ztratit tisíc mužů v bitvě s Bavory.¹⁵⁸ Možná tu působil vliv maďarských nájezdů, jenž na Moravě udržel vojenské tradice z dob Velké Moravy. Taková země nemohla být klidným útočištěm pro kláštery, v jejichž dílnách by vznikaly letopisecké záznamy o vladařských a křesťanských ctnostech tamějších vládců.

Nějak takhle mohla vypadat moravská společnost v době, kdy na Moravu vtrhnul český kníže Oldřich se svým vojskem. Prý tam našel stovky Poláků, které dílem pobil a zbytek prodal do otroctví. Připomínám, že Kosmas opravdu neměl Poláky rád a s chutí se rozepisoval o problémech, které je kdy potkaly, takže asi přeháněl. Oldřich Moravu svěřil do moci svého syna Břetislava.¹⁵⁹ Není jisté, kdy se tak stalo ani to, zda Břetislav Moravě vládl z vůle otce jako dobyvatel nebo ho Moravané sami (více či méně nuceně) za vládce sami přijali. V literatuře nalezneme dvě data předpokládaného počátku vlády Břetislava na Moravě. Těmi jsou léta 1019 a 1029. Je to období následující po míru z Budyšina mezi císařem Jindřichem II. a Boleslavem Chrabrým a dobou, kdy polský kníže Měšek II. byl zaneprázdněn válkami s králem Konrádem II. a kyjevskými knížaty. Rok 1029 je nejzazší datum, neboť podle análů Hradištsko-Opatovických tehdy Břetislav vedl z Moravy výpravu proti Uhrům.

---

¹⁵⁷ HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...*, s. 11.

¹⁵⁸ PROCHÁZKA, WIHODA: *Polský průnik na Moravu ...*, s. 632.

¹⁵⁹ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 80.

Jeho první syn Spytihněv se narodil už na Moravě roku 1031.¹⁶⁰ Určení přesného data Břetislavova příchodu na Moravu nemá praktický význam pro výklad státoprávních vztahů.¹⁶¹ Důležité je posouzení, zda Břetislav dostal vládu nad zemí z prostého titulu dobyvatele nebo byl Moravany jako vládce přijat z jejich svobodné vůle.

Oldřichovo jednání na Moravě svědčí o tom, že tam přišel jako dobyvatel. Vzápětí učinil vládcem Moravy svého syna Břetislava. Předání moci bylo rychlé, takže Břetislav nakonec zůstal v paměti jako první přemyslovský vládce země.¹⁶² Chybí ovšem zmínka o účasti moravských velmožů, jejichž osudy a vliv na správu země zůstávají předmětem nepodložených dohadů. L. E. Havlík v pozdějším postupu knížete Spytihněva II. vůči moravským velmožům našel podobnost v dobytí Anglie Normany roku 1066,¹⁶³ i když pro příklad není nutné jít tak daleko. Je jím území Nitranského knížectví. To stejně jako Morava podléhalo Boleslavu Chrabrému a vládl v něm Ladislav Lysý (vnuk maďarského velkoknížete Tokšoně). Po jeho smrti se vlády v knížectví ujel jeho bratr Vazul. Někdy před rokem 1030 knížectví opanoval uherský král Štěpán, a toto území se poté ustálilo jako údělné knížectví.¹⁶⁴ Ani v tomto případě nejsou zmínky o nitranských předácích. Štěpán jednal důrazně, Vazula dal oslepit a jeho synové museli uprchnout na dvůr českého knížete Oldřicha.¹⁶⁵

Někteří badatelé naznačují, že Oldřich mohl na Moravě jednat obdobně. Moravané prý byli za trest kvůli podpoře Poláků pobiti, ožebračeni a někteří dokonce prodáni do otroctví.¹⁶⁶ J. Žemlička se domnívá, že moravští etničtí předáci v tichosti politicky odumřeli, protože neměli přístup k beneficiím. Ty totiž obsadili družiníci přicházející z Čech.¹⁶⁷ Zcela jinak a skoro idylicky vypadá představa J. L. Bílého o tom, že Moravané si Břetislava sami zvolili, snad proto, že měli na paměti moravský původ Přemyslovců.¹⁶⁸ Oba pohledy jsou odvozené. První názor zřejmě vychází ze skromných zmínek o Moravanech z Kosmovy kroniky, jež navozují dojem, že Moravané byli z veřejného života vytlačeni. A to ve prospěch přemyslovských družiníků, kteří byli chamtiví po kořisti.¹⁶⁹ Pohled druhý zřetelně přeceňuje

---

¹⁶⁰ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 119-120, pozn. 35.

¹⁶¹ Argumenty pro rok 1019 viz KRZEMIENSKÁ: *Břetislav I. ...*, s. 69-77. Rok 1029 viz WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 119-127.

¹⁶² Kníže Vladislav I. v roce 1110 připomněl svým rádčům, že Břetislav I. jako první podrobil Moravu svému panství. KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 175.

¹⁶³ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 240.

¹⁶⁴ JAGOŠOVÁ, Anna. *Nástupnický systém v Uhorsku 11. století: pokus o komparáciu*. Brno, 2007. Dostupné z <http://is.muni.cz/th/52696/ff_m/diplomkaaj.txt>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martin Wihoda, Kapitola 3. 1. 1.

¹⁶⁵ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 322.

¹⁶⁶ PROCHÁZKA, WIHODA: *Polský průnik na Moravu ...*, s. 639.

¹⁶⁷ ŽEMLIČKA: *Moravané v časném středověku ...*, s. 21-23.

¹⁶⁸ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 318.

¹⁶⁹ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 43.

státoprávní nedotknutelnost Moravy. Počítá jako se samozřejmým faktem, že Moravané mohou vždy suverénně rozhodovat o svém osudu. Skutečně jasný závěr není možné udělat s prameny, které máme k dispozici. To, co víme o Břetislavovi na Moravě, to neumožňuje, i když určité náznaky tady jsou.

Předně nemáme zprávy o případném odporu, s nímž by se Břetislav na Moravě setkával. Roku 1030 mohl dokonce s moravským vojskem podniknout výpravu do Uher, které vyplnil až k Ostřihomi.¹⁷⁰ Podle B. Krzemiéńské se výprava konala o rok později, protože uherský král Štěpán uzavřel výhodnou mírovou smlouvu s německým králem Konrádem II, čímž ohrozil Břetislavovu moravskou hranici.¹⁷¹ Nelze ani vyloučit Břetislavovu snahu vystoupit ve prospěch Arpádovců vyhnaných z Nitranského knížectví.¹⁷² Další jistotou Břetislavova moravského panování je ražba mincí. Za místo této ražby se pokládá Olomouc. Nicméně není jisté, jestli k mincovnictví na Moravě docházelo ještě za života knížete Oldřicha nebo až po nástupu Břetislava na český knížecí stolec.

Velmi zajímavé jsou tamější mincovní motivy, neboť do určité míry vypovídají o vztahu Břetislava k Moravě a jejím dějinám. Nejčastější jsou mince s motivem kotvy a jménem Břetislav. Kotva odkazuje na kult sv. Klimenta rozvíjený v období Velkomoravské říše. Nalezeny ale byly i Břetislavovy moravské mince s motivem sv. Petra, což je přímý odkaz na papežskou bulu *Industriae tuae*, kterou Papež potvrdil knížeti (králi) Svatoplukovi nezávislost na světských vládách a podřízení přímo Papeži.¹⁷³ Na státoprávní vztah k Čechám naopak upomíná mince moravského původu s nápisem sv. Václav na rubové straně. Vůbec nejzajímavější a dílem záhadná mince má na téže straně nápis Břetislav, kotvu a paprskovitou čelenku (korunu?).¹⁷⁴ Ačkoli se objevily názory, že jde o konkrétní tzv. péřovou korunu moravských králů, jsou tyto názory podloženy jen analogiemi a velmi vratkými domněnkami.

Z moravského prostředí nemáme archeologické nálezy ani písemné prameny, které by takovou korunu zobrazovaly či se o ní zmínily, pokud ovšem nechceme považovat jakékoli vyobrazení čelenky na archeologických nálezech za onu „jedinečnou“ korunu moravských králů. Např. zlaté kování k řemeni nalezené v hrobě v Dolních Dunajovicích zobrazuje zápas člověka s čelenkou na hlavě se zvířetem. Další nález s podobným motivem je opět zdobený

---

¹⁷⁰ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 81. Že Břetislav vyjel na výpravu právě z Moravy, uvádí jen Hradištsko-Opatovické letopisy. WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 119, pozn. 35.

¹⁷¹ KRZEMIÉŃSKÁ: *Břetislav I. ...*, s. 140.

¹⁷² BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 322.

¹⁷³ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 59-64.

¹⁷⁴ ŠMERDA, Jan. Peníze na Moravě v době Přemyslovců. In FIFKOVÁ, Renáta (ed.). *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 2006, s. 133.

konec opasku, nalezený tentokrát u obce Moravský Svatý Ján. Je na něm muž s čelenkou (korunou) na hlavě vztahující ruce k ptákovi s jakousi kapkou v zobáku. Motiv ptáka s kapkou v zobáku můžeme najít také na gombíku nalezeném v hrobě kostela ve Starém Městě (lokalita Na Valách). Byzantské a íránské nálezy s obdobným motivem ukazují, že pták má v zobáku jakýsi náhrdelník se třemi perlami. Podobné náhrdelníky je možné vidět na ikonách některých byzantských císařů. Takže kapka v ptačím zobáku na velkomoravských nálezech by mohla označovat část královského oděvu a muž s čelenkou může představovat krále.¹⁷⁵

Břetislav bezpochyby na Moravě poznal zdejší dějiny a přejímání některých staromoravských motivů nasvědčuje tomu, že se jich zcela nezříkal. Těžko však tvrdit, že čelenka na jeho minci zobrazuje konkrétní moravskou korunu. Spíše jde o symbol vlády obecně. Břetislav si skutečně chtěl vládu na Moravě udržet, takže se soustředil na obranu země. V těsné hranici s Uhry nechal vystavět hrady Břeclav (v těsné blízkosti staromoravského sídliště Pohansko) a Spytihněv, více na severu a v těsné blízkosti uherské hranice.¹⁷⁶ Historikové předpokládají, že těch hradů mohlo o mnoho více. Břetislav je stavěl prý proto, aby moravskou zemi svázal břemeny daňových a služebných povinností vymáhaných právě z těchto hradů.¹⁷⁷

Nutno říci, že tento názor není přijímaný obecně. Souvisí totiž s nedávnými spory o povahu a samotnou existenci tzv. středoevropského správního modelu.¹⁷⁸ Břetislavovi totiž lze kromě Břeclavi a Spytihněvi připsat založení pevností Hodonín, Strachotín, Vranov a Bítov. Všechny se přimykají k hranicím s Bavorskem a Uhry.¹⁷⁹ Mají tak zřetelně obranný účel, takže jejich správní povaha ustupuje do pozadí. Velkou pozornost Břetislav věnoval Olomouci. Právě zde, soudě podle zdejší mincovny, měl své sídlo.¹⁸⁰ Odtud vládl Moravě jinak než české a polské posádky v 10. století. Jeho mincovnictví, organizace moravského vojska i snaha o obranu země znamená, že Břetislav nepokládal své moravské období za něco přechodného či kořistného. Jeho otec se tvrdě vypořádal s Poláky a není vyloučeno, že

---

¹⁷⁵ ŠIMÍK, Petr. *Sokol přinášející vládu-království* [online]. moraviamagna.cz, 2009 [cit. 11. 11. 2014]. Dostupné na <http://www.moraviamagna.cz/symbolika/s_sokol.htm#Obr_4_Nahrdelnik_se_3mi_zavesky>.

¹⁷⁶ ŽEMLIČKA, Josef. K dotváření hradské sítě za Břetislava I. In BOHÁČ, Zdeněk, SEMOTANOVÁ, Eva (eds.). *Historická geografie č. 28: sborník příspěvků k dějinám osídlení*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1995, s. 38-40.

¹⁷⁷ Viz ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 44-51.

¹⁷⁸ Viz poznámka č. 18.

¹⁷⁹ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 123. ŽEMLIČKA: *K dotváření hradské sítě za Břetislava I. ...*, s. 37-38.

¹⁸⁰ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/1019-1197). In MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ed.). *Morava ve středověku. Sborník příspěvků proslovených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1999, s. 9.

v jejich řadách padli i významní Moravané.¹⁸¹ Ti ostatní více méně nuceně Břetislava přijali za vládce. Břetislav si je nicméně dokázal naklonit, takže zde vládl bez odporu až do roku 1034, kdy po otcově smrti nastoupil na český knížecí stolec. Byla to první místní centrální vláda nad celou Moravou od smrti knížete Mojmíra II.

5. 2. Vztah syna k otci, změny ve státoprávním postavení Moravy

Skutečnost, že Břetislavův otec Oldřich z titulu knížete Čechů v zemi silou zasáhl ve prospěch svého syna, vede k zamyšlení nad změněným státoprávním postavením Moravy k Čechám. Začít můžeme názorem B. Dudíka, že Břetislav byl Oldřichovým leníkem.¹⁸² Za léno se v těch dobách označovala obecně odměna za služby. Spočívalo v předání majetku či úřadu (úřednické léno) za tím účelem, aby příjemci zajišťovalo obživu a majetkový zisk.¹⁸³ Čeští autoři označují léno jako beneficium, nejspíše proto, aby vymezili středoevropské poměry od západoevropských feudálních vztahů. Slovem beneficium pak nejčastěji míní pouze úřednická léna, i když doložena máme v Čechách i benefícia pozemková. Držitel úřednického léna (beneficia v českém pojetí) je člověk, kterého panovník pověřil výkonem státního úřadu – typicky správcovstvím hradského obvodu. Takový člověk bere příjmy z úřadu, ale panovník má zároveň právo ho kdykoli úřadu zbavit a předat ho jinému.¹⁸⁴

Nemáme přímé zprávy o tom, jak zněla případná dohoda mezi Oldřichem a Břetislavem o vládnutí na Moravě. R. Horna se domnívá, že státoprávní pouto mezi Čechy a Moravou bylo založeno vztahem otce k synovi.¹⁸⁵ Takový vztah není třeba utužovat formálními přísahami jako např. v případě českého knížete Vladivoje, jemuž král Jindřich II. předal v Řezně České knížectví jako léno.¹⁸⁶ Myslím si, že Oldřich jednoduše spoléhal na synovu věrnost. Určitě nepřišel na Moravu jen za účelem pobití a prodeje polských posádek. Břetislav zodpovědně budoval svou vládu, přesto nevystoupil z otcova stínu. Úvahu podporuje následující příhoda. V roce 1033 německý císař Konrád II. vojensky Oldřicha porazil a nařídil mu dostavit se na říšský sjezd do Vrbna (Werben) v Sasku. Oldřich uposlechl, ještě předtím ale povolal Břetislava, aby se ujal správcovství Čech. Když o rok později dosáhl

¹⁸¹ KRZEMIEŃSKÁ: *Břetislav I. ...*, s. 78.

¹⁸² Podle HORNA: *Několik kapitol z dějin úřednických knížat ...*, s. 12.

¹⁸³ BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 182-192.

¹⁸⁴ K beneficiím viz. JAN: *Skrytý půvab středoevropského modelu ...*, s. 888-894. Stručněji JAN, Libor. Budování monarchie českých Přemyslovců: postřehy a úvahy. In WIHODA, Martin, REITINGER, Lukáš (eds.). *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010, s. 130-131.

¹⁸⁵ HORNA: *Několik kapitol z dějin úřednických knížat ...*, s. 12.

¹⁸⁶ KRZEMIEŃSKÁ: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí ...*, s. 506-507.

milosti, vrátil se Oldřich zpět a syna vyhnal. Nevíme, čím Břetislav otce rozzlobil. Oldřich zle nesl všechny zásahy do své autority. Brzy po návratu dal oslepit bratra Jaromíra, svého spoluvládce z rozhodnutí císařova. Břetislav se možná stýkal s nesprávnými lidmi nebo ho otec odsunul, aby se zbavil i teoretické možnosti, že někdo jeho tolikrát už zpochybněnou vládu naruší. Není známo, kam se Břetislav uchýlil.¹⁸⁷ Snad se vrátil zpět na Moravu.

Viděli jsme, že během svého moravského působení mohl Břetislav samostatně vést válku. Z pohledu mezinárodních vztahů (ještě) nebyla Morava vnímána jako součást Čech. Řečeno dobovým slovníkem, Morava představovala pro současníky odlišné „regnum”. Pokud Břetislav prováděl samostatnou zahraniční politiku, nemohly za ni být Čechy činěny odpovědné.¹⁸⁸ To vyplývá z Kosmova líčení únosu Jitky (Judith) ze Schweinfurtu. Břetislav s ní projížděl přes Čechy. S otcem se ale setkal jen krátce a hned pokračoval na Moravu, aby tím Němcům vzal důvodnou záminku vinit Čechy z bezpráví.¹⁸⁹ Břetislavova možnost jako vládce svobodně jednat tak zjevně končila tam, kde by zkrížil otcovy (a tím i české) politické zájmy. To bylo zásadní omezení ve středověkých poměrech, kde válka znamenala hlavní poslání vládců.¹⁹⁰

Samotný status Moravy zůstával za Břetislavova správcovství nejasný, ale to asi nikomu nevadilo. Oldřich mohl být spokojen, že mu z Moravy nehrozí žádné nebezpečí a Břetislav zase se svým postavením relativně suverénního panovníka. Nejasnosti se nakonec vyřešily přirozenou cestou. Oldřich roku 1034 zemřel, takže jeho jediný syn a zároveň jediný žijící člen přemyslovského rodu zdědil vládu v Českém knížectví. Měli bychom jistě větší znalosti vztahu Moravy k Čechám, kdyby Břetislav zemřel dřív než Oldřich. Skutečně suverénní Moravané by si mohli zvolit nového vládce, uzнат nástupcem Břetislavova malého syna Spytihněva nebo jednoduše navázat na politickou rozdrobenost před Oldřichovým vpádem.

Pro inspiraci je možné připomenout situaci v sousedním Nitranském knížectví. Zde uherský král Štěpán někdy kolem roku 1030 dosadil svého syna Imricha. Dosavadního předpokládaného vládce Vazula dal nakonec oslepit a nic pěkného by asi nečekalo ani jeho tři syny, kdyby včas neuprchli do Čech.¹⁹¹ Efektivní účast nitranských předáků není pravděpodobná. V případě nástupnické krize by nebylo postavení Moravanů lepší. K žádné nástupnické krizi proto nedošlo. Břetislav po otcově smrti dorazil do Prahy, kde jej

---

¹⁸⁷ KRZEMIENSKÁ: *Břetislav I. ...*, s. 150-155.

¹⁸⁸ HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...*, s. 12.

¹⁸⁹ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 80.

¹⁹⁰ Viz BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 299-302.

¹⁹¹ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 322.

s přispěním strýce Jaromíra lidé provolali knížetem.¹⁹² R. Horna to považuje za zásadní změnu v postavení Moravy. Sloučení vlády v Čechách a na Moravě v jedné osobě zároveň fakticky znamenalo i přivtělení Moravy k Čechám.¹⁹³

Břetislav se dále důvodně považoval za vládce i na Moravě a jednal podle toho. Někdy kolem roku 1050 založil v Rajhradě benediktinský klášter jako filiální ústav Břevnovského kláštera ležícího v Čechách.¹⁹⁴ Kapitule ve Staré Boleslavi zase Břetislav daroval mnoho příjmů pocházejících z různých částí Moravy, což svědčí o jeho právu volně určovat platy, poplatky a daně na Moravě včetně práva je postupovat de libosti. Dochované písemnosti, ze kterých vycházíme, jsou mladší padělky, ale jsou považovány za věrohodné. Slouží jako důležitý důkaz, že Břetislav za své vlády kromě obranných hradů musel zakládat i správní centra a ukládat nové dávky, poplatky a daně.¹⁹⁵ Jelikož tyto příjmy plynuly i institucím v Čechách, ukazuje to na správní propojování Moravy a Čech.

I v této době prameny stále mlčí o etnických Moravanech. Výjimkou je jméno Všebor vyskytující se na některých moravských mincích z Břetislavovy doby. Historikové neví, jakou měl na Moravě funkci. Známe ovšem jeho syna. Tím byl Kojata, kastelán v Bílině za časů vlády Vratislava II.¹⁹⁶ Jinak se s Moravany setkáváme až za dramatických okolností po nástupu Břetislavova syna Spytihněva. Ten, poté, co byl řádně zvolen a nastolen jako český kníže, nařídil jmenovitě předákům moravské země, aby se k němu dostavili do Chrudimi. Zde je pod malichernou záminkou, že nepřijeli až do Chrudimi, ale zůstali stát už v polích u Hrutova, dal zajmout a rozsadit po hradech v Čechách.¹⁹⁷

Proběhlo již mnoho sporů, kdo skutečně byli ti, na něž dopadl knížecí hněv. Mohli to být moravští etničtí předáci, čemuž nasvědčuje jejich Kosmovo označení jako nejlepší a nejvznešenější (meliores et nobiliores)¹⁹⁸ nebo družiníci původem z Čech, které si s sebou přivedl Břetislav – Spytihněv je totiž znal jménem.¹⁹⁹ Zdá se, že zvítězila kompromisní možnost. Povolání dle ní byli lidé domácího původu i nově příchozí orientující se na přemyslovský rod.²⁰⁰ Celá příhoda jasně ukazuje na nevyjasněnost skutečného vztahu Moravy

---

¹⁹² KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 82-84.

¹⁹³ HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...*, s. 16.

¹⁹⁴ VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy: díl 1. Středověká Morava*. 1. vydání. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991, s. 37.

¹⁹⁵ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 124-125.

¹⁹⁶ ŽEMLIČKA: *Moravané v časném středověku ...*, s. 24.

¹⁹⁷ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 104.

¹⁹⁸ WIHODA: *Geneze moravské šlechty ...*, s. 24.

¹⁹⁹ ŽEMLIČKA: *Moravané v časném středověku ...*, s. 26.

²⁰⁰ JAN, Libor. Přemyslovská Morava. In FIFKOVÁ, Renáta (ed.). *Sága moravských Přemyslovců: život na Moravě od XI. do počátku XIV. Století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců.*

k Čechám. Jistotu neměl ani samotný Spytihněv. Proto se rozhodl, že si ve věci zjedná jasno rychlým postupem. Z toho, co provedl, sice vyplývá, že chtěl vládnout sám i na Moravě, možná ale tušil, že se to neobejde bez odporu. Vyznění zvacích listů k Chrudimi je nervózní, kníže totiž hrozil hrdelními tresty. Obavy už tak dost podezřívavého knížete umocnila skutečnost, že pozvaní nedošli až do Chrudimi, ale utábořili se na nedalekých Hrutovských polích. Nemuselo to značit odpor pozvaných. Spytihněv přesto přítomné zaskočil, pobral jim koně a zbroj a pro jistotu je dal vsadit do vězení hradů v Čechách. Poté vytáhl dále na samotnou Moravu. Mířil zasáhnout proti svým bratrům, kteří zde vládli z vůle Břetislava I. Ani ti si nebyli jisti svým postavením a bratrově vůli se proto podřídili. Spytihněv uspořádal poměry v zemi dle své vůle.²⁰¹ Tím završil proces mocenského podřizování Moravy a už určitě nepochyboval, že Morava je navzdory svým přetrvávajícím zvláštnostem podrobena moci přemyslovského panství.

Olomouc: Vlastivědné muzeum, 2006, s. 9.

²⁰¹ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 104.

6. Moravská knížectví

6.1. Stařešinský zákon a dělení panství Přemyslovců

Jeden z nejdůležitějších problémů, s nimiž se raně středověké státy musely potýkat, se týkal nástupnických pravidel. Evropské monarchie v raném středověku měly v tomto mnoho společného. Především nástupnictví nebylo jednoznačně určeno například pro prvorozeného syna nebo nejstaršího člena rodu, jak se nám to zjednodušeně a s časovým odstupem může jevit. Základním pravidlem zůstávala volba panovníka z členů vládnoucího rodu. Vláda totiž podle lidových představ nenáležela ani tak jednotlivci jako spíše právě onomu rodu, jehož legitimitu podpiraly pověsti o jeho mytických počátcích provázených obvykle zázraky svědčící o jeho vyvolenosti Bohem.²⁰² Kosmas věnoval na začátku své kroniky hodně úsilí o vysvětlení vyvolenosti přemyslovského rodu. Činil tak skrze biblické výpůjčky a mystická znamení.²⁰³ Tak z Přemyslova rodu povstalo mnoho knížat. Až o nástupu Vratislava I. máme legendistické zprávy o tom, že byl zvolen. Volba se potom v pramenech často připomíná. Tak se knížecího stolce zmocnil i kníže Břetislav I., který potom ke starobylé volbě přidal vodítko k tomu, jak má volba dopadnout.²⁰⁴

Roku 1055 vedl Břetislav už několikátou výpravu do Uher. Při pobytu na hradě Chrudimi těžce onemocněl a v předtuše smrti si pozval zemské předáky, aby jim určil nástupnická pravidla. Kosmas často citoval různé proslovy a dialogy. Ty měly především ten účel, aby skrze ně vysvětlil některé sporné právní otázky. Nešlo tedy o prosté zachycení něčí řeči. Břetislavův proslov má stejně jako ostatní projevy velmi dobrou logickou posloupnost a spíše než doslovným přepisem je vyjádřením názorů myslitelů z Kosmova okolí. Břetislav především uznal hlubokou zakořeněnost nároku přemyslovského rodu na vládu, ale zároveň ji považuje za tíživou. Logickým důsledkem rodové výlučnosti je totiž rozdělení země mezi členy rodu.²⁰⁵ To ale není žádoucí, proto navrhuje řešení. Odedš měl vládnout vždy nejstarší člen rodu a mít v podřízenosti ty ostatní. Předtím neznáme žádné podobné pravidlo. Úvahy o primogenituře (L. Wolverton)²⁰⁶ a stařešinství (J. Žemlička)²⁰⁷ nejsou podstatné, protože

---

²⁰² BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 392-393.

²⁰³ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 35-40. Výklad viz ANTONÍN, Robert. Panovník ve světě českých legend a kronik 10.-13. století. In WIHODA, Martin, REITINGER, Lukáš (eds.). *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matices moravská, 2010, s. 488-491.

²⁰⁴ STARÝ, Marek: K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec a královský trůn v Čechách za vlády Přemyslovců. In SOUKUP, Ladislav (ed.). *Právněhistorické studie č. 37*. Praha: Karolinum, 2005, s. 30-31.

²⁰⁵ Tento názor byl obecně rozšířený v tehdejší Evropě. Viz BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 392-393.

²⁰⁶ WOLVERTON, Lisa. *Hastening Toward Prague: power and Society in the Medieval Czech Lands*. First Edition. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001, s. 101.

²⁰⁷ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 73.

hlavní byla vždy volba panovníka lidem. Pokud tato volba padala na členy rodu podle určitého klíče, stejně to nezakládalo žádné závazné pravidlo.²⁰⁸ Jestli skutečně zavedení stařešinského pravidla ponížilo volbu na pouhou formalitu, a jaký byl hlavní účel tohoto pravidla, blíže popíšu v kapitole o moravském nástupnictví.

Když kníže Břetislav stanovoval nástupnická pravidla, o Moravě se nezmínil. Přesto i Morava měla plnit svou úlohu v novém systému vlády. Zdejší poměry však zřejmě upravil už předtím, a to tak, že zemi rozdělil mezi své syny Vratislava, Konráda a Otu. Konrád a Ota měli vládnout společně jedné polovině a Vratislav té druhé. Kosmas ani jiní však nezaznamenali přesné důvody takového řešení, ani to, jak se změnilo postavení Moravy pod panstvím Přemyslovců. Břetislavovo přemítání nad nesvorností pěti synů vede k domněnce, že Morava měla sloužit jako jakési odkladiště členů přemyslovského rodu, kteří by se jinak pohybovali v blízkosti pražského trůnu s myšlenkami na případný převrat.²⁰⁹ Ukazuje to na až mystické postavení Přemyslovců ve společnosti, kteří měli přirozené právo na samostatné vládnutí, které bylo třeba nějak uspokojovat, jinak by to způsobilo závažné problémy.

Ostatně v budoucnu se jasně projevilo, že Břetislavovy obavy nebyly zbytečné, a taky to, že řešení v podobě moravských knížectví tento problém spíše prohlubovalo. V podstatě se s mnohosetletým zpožděním zaváděla na území Moravy a v jejím vztahu k Čechám jakási nápodoba západoevropského vazalského systému. Břetislav tady zdánlivě jednal proti vlastnímu názoru, že pustne každé království rozdělené proti sobě. Ve skutečnosti ovšem k žádnému rozdělení přemyslovského panství nedošlo. Tomuto panství totiž vládl jeden kníže. Jeho příbuzní vládoucí na Moravě samozřejmě nebyli suverénními vládci, ale zůstali podřízeni pražskému knížeti. Břetislavovy obavy z dělení země spíše odkazovaly na situaci, kdy by panství Přemyslovců bylo rozděleno na vzájemně nezávislá a mezinárodně suverénní panství jako v případě dělení Říše Franků Verdunskou smlouvou mezi syny císaře Ludvíka I. Pobožného v roce 843.²¹⁰

Tento zjednodušeně nazývaný údělný systém na Moravě nebyl zvláštností přemyslovských zemí, ale existoval i v Polsku, v Uhrách a Kyjevské Rusi. Zajímavá je situace v Uhrách, neboť oblasti Nitranska a Biharu měly být těmi údělnými knížectvími, vzniklými navíc asi v roce 1048 za vlády Ondřeje I. (podle Václava Chaloupeckého), tedy v přibližně stejné době, jako knížectví na Moravě. Za Gejzy I. se systém údělných knížectví

---

²⁰⁸ Ve Francii se volba udržela až do nástupu krále Ludvíka VI. v r. 1108, ačkoli vždy padala na nejstaršího syna krále. BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 396.

²⁰⁹ TUREK, Adolf. Územní předpoklady vzniku moravských údělných knížectví. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, E 16. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, 1971, s. 151.

²¹⁰ HAVLÍK: *Kronika o Velké Moravě ...*, s. 76.

ustálil. Tvořily ho Nitra vyhrazená následníkovi trůnu, Bihar a území okolo Stoličného Bělehradu. Úděly sloužily mladším členům arpádovského rodu. S Moravou měly společné to, že šlo o nově dobytá pohraniční území, kde přetrvávaly místní zvláštnosti. Nitransko a Morava navíc kdysi tvořili jádro Velkomoravské říše. Systém údělů v Uhersku vydržel jen krátce. Zrušil jej Koloman I. na počátku 12. století.²¹¹

Na rozdíl od nejasné datace vzniku údělů v Uhrách, známe přesný rok tohoto rozdělení v případě Polska. Kníže Boleslav III. vydal před svou smrtí v r. 1138 nástupnický dokument, ve kterém Polsko rozdělil mezi své čtyři syny a zároveň zavedl stařešinské nástupnické pravidlo. Zásadní odlišností bylo, že dělení se týkalo značné části piastovského Polska. Údělnými územími se staly Slezsko, Sandoměřsko, Velkopolsko a Mazovsko s tím, že na zbytku území měl vládnout přímo rodový stařešina. Podobně jako v přemyslovských zemích neměly být úděly dědičné. Nicméně jejich vládci si chtěli dědičnou vládu zajistit, což se jim v případě Polska povedlo. V následujících letech docházelo k oslabování ústřední autority a vydělení těchto území jako fakticky nezávislých.²¹²

Údělná knížectví vznikala živelně a někdy doslova před smrtelnou postelí. Vůli knížete Břetislava, uherského krále Ondřeje i polského knížete Boleslava III. utvářely podobné myšlenky. Údělný systém měl poskytnout přebytečným členům vládnoucího rodu dostatek moci a bohatství, což mělo zajistit jejich spokojenost. V případě Moravy a Uher měl tento systém také zajišťovat lepší ochranu hranic a podrobení nedávno dobytého území. Nově příchozí dobyvatelé se zde setkávali s domácím obyvatelstvem a velmoži, k nimž museli zaujmout určitý postoj, který nemusel být nutně nepřátelský, jak ukázal vztah Moravanů k Boleslavu Chrabrému. Skutečná právní povaha těchto území a práva a povinnosti jejich vládců k nově příchozím nebyly příliš jasně určeny. Poměry se ustalovaly až působením času a zvyku. I tak zůstávaly předmětem neustálých sporů, které budou dále rozvedeny níže.

Geografické rozdělení Moravy mezi Břetislavovy syny sledovalo historické zvláštnosti obou částí. Východní část Moravy, kterou dostal do správy Vratislav, tvořila jádrovou oblast bývalé Velkomoravské říše s největším počtem opevněných sídlišť. Hranici tvořily severovýchodní hřebeny Vysočiny, rozvodí mezi Jevíčkou a Bělou až po Babáče na Dražanské plošině.²¹³ Druhá část Moravy bylo území s centry v Brně a Znojmě. Území, které např. tzv. Bavorský geograf (dílo z 11. století, zachycující stav ve století devátém) nazval „Marharii” v protikladu k území obývaného lidem „Merehanos” – čímž Moravu vlastně

²¹¹ JAGOŠOVÁ: *Nástupnický systém v Uhorsku 11. století ...*, Úvod, kapitola 1.2.3, Závěr.

²¹² MELICHAR, Václav a kol. *Dějiny Polska*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1975, s. 56 a násl.

²¹³ TUREK: *Územní předpoklady vzniku moravských údělných knížectví ...*, s. 152.

rozdělil na dvě části. Také v polské tradici přežívalo vědomí více Morav, což značí, že současníci nevnímali Moravu jako nutně jednotnou oblast.²¹⁴ Nicméně zpočátku vládnutí údělných knížat nebyli moravští vládci titulováni s ohledem na část Moravy, kde vládli.²¹⁵

Pro pochopení postavení Moravy v přemyslovském panství je užitečné projít si způsoby, jak Moravu v zemském smyslu vnímali současníci – jak nazývali její vládce a jak ji vymezovali k Čechám. Následovat bude výklad o moravském nástupnictví. Část o knížecí Moravě zakončím rozborem důvodu, proč vůbec vznikla markrabská Morava.

6. 2. Morava jako země

Vláda Břetislava I. znamenala v dějinách Moravy velký zlom. Už to nebyla jen země dočasně ovládnutá malými posádkami nebo spojenecky spřízněná s mocným sousedem. Přemyslovci zde zavedli svůj správní systém s výhledem do budoucna. Nijak se nemuseli zabývat formálně právními otázkami, jestli je Morava součástí „českého“ (přemyslovského) státu nebo zda budou Moravu nazývat jako království či knížectví. Způsoby, jakými současníci Moravu vnímali a jak nazývali její vládce, dávají výmluvně najevo, že vnímání Moravy jako země a postavení jejích vládců nebylo ve své době nic jasně daného. Současníkům zkrátka stačilo vědět, že Morava a její vládci podléhají moci českého knížete. Také museli vidět, že vládci Moravy jsou v některých svých pravomocech omezeni českým knížetem.²¹⁶ S žádnou ústavou upravující vztahy Moravy k Čechám se ale nesetkali, takže je označování Moravy a jejích vládců nahodilé a zmatené.

Kosmas Moravu nazývá jako *regnum, territorium, terra, regio* nebo *provincia*. Jsou to jen různá označení pro zemi, používaná náhodně, možná pro ozvláštňování textu. Podobně Kosmas označuje i Čechy. Pro ně ovšem přidává označení *ducatus*.²¹⁷ Listiny a letopisy také obsahují odlišování Moravy podle dílů, jako Znojemská, Brněnská nebo Olomoucká provincie.²¹⁸ Moravským knížatům zůstaly vyhrazeny podobné tituly jako knížeti v Čechách – *princeps* nebo *dux*. Jejich podřízené postavení bere v úvahu řídké označení *diarcha* či *tetrarcha* v protikladu s označením knížete českého jako *monarcha*. Znamenalo to podílíctví vlády moravských knížat na jednotném moravském území vnitřně členěném pro jejich

---

²¹⁴ TUREK: *Územní předpoklady vzniku moravských údělných knížectví ...*, s. 158. ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 347.

²¹⁵ KRZEMIENSKÁ, Barbara, MERHAUTOVÁ, Anežka, TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě*. 1. vydání. Praha: SET OUT, 2000, s. 25-29.

²¹⁶ Viz HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...*, s. 32-38.

²¹⁷ KRZEMIENSKÁ: *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě ...*, s. 25-26. JAN, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Masarykova univerzita, Matice moravská, 2000, s. 19-20.

²¹⁸ JAN: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy ...*, s. 20-21.

potřeby.²¹⁹ Zahraniční pozorovatelé vnímali především vrchní moc českého knížete, a tak občas kladli Moravu do Čech. Papež Řehoř VIII. v listině z roku 1074 nazval Konráda a Otu jen jako bratry Vratislava, vévody českého.²²⁰ V rakouských pramenech se objevuje Konrád Brněnský jako dux Boemorum nebo Brněnsko a Olomoucko jsou terminos Bohemorum.²²¹

Ve starší i moderní literatuře měl vždy své zastánce názor, že Čechy a Morava tvořily jedno těleso, jediné vévodství. Podle Kaprase zůstal stát jednotný navenek a jeho vnitřní poměry byly utvářeny osobními vztahy členů přemyslovského rodu, ale ne poměrem zemí k sobě. Zdůvodňuje to pro moravské vládce obvyklým titulem dux, zatímco ale jejich území se nazývalo jednoduše provincia, nikoli ducatus.²²² R Horna tomuto státu dokonce připsal společný znak – černou plamínkovou orlici v bílém poli.²²³ Podobné závěry starší literatury ale byly částečně ovlivněny tehdejší národnostní situací, která vedla české historiky k obhajobě jednoty českého státu (míněno Čechy i Morava) v knížecí době.

Uvedenému pojetí vztahu Moravy a Čech ale nasvědčují rozsáhlá práva českého knížete na Moravě. Víme, že český kníže obsazoval Moravské biskupství. Jeho souhlas vyžadovalo i zcizování statků na Moravě a mohl dokonce sám zmenšovat důchody moravských vládců.²²⁴ K významnému umenšení práv moravských Přemyslovců došlo před rokem 1150. Kníže Vladislav II. tu vyňal Olomoucké biskupství, přesněji jeho svobodné a poddané lidi, ze správních i soudních pravomocí moravských knížat.²²⁵ Zajímavé je, že vlastně šlo jen o okolnostmi vynucené potvrzení staršího privilegia, které si u německého krále Konráda III. vyjednal biskup Jindřich Zdík.²²⁶ Zdík se totiž považoval za člena říšského duchovenstva a Konrádovo privilegium je možné vnímat jako jeden z dokladů o říšské příslušnosti Moravy.²²⁷

Naopak zvýšení své moci jako moravského knížete sledoval Konrád III. Znojemský. Jelikož ve středověku působila tehdy přirozená touha vládců rozšiřovat svoji moc, mohl si později Konrád dovolit nedbat českého knížete Bedřicha a roku 1184 jmenovat olomouckého

---

²¹⁹ KRZEMIENSKÁ: *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě ...* , s. 26. WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...* , s. 194.

²²⁰ HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...* , s. 23.

²²¹ ŽEMLIČKA: *Moravané v časném středověku ...* , s. 19.

²²² KAPRAS, Jan. Státprávní poměr Moravy k říši Německé a ke koruně České ve středověku. *Časopis Musea království Českého*, 1907, roč. 81, č. 1-4, s. 422, 406.

²²³ HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...* , s. 16.

²²⁴ Viz HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...* , s. 32-38. ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...* , s. 349-350.

²²⁵ VÁLKA: *Dějiny Moravy ...* , s. 43.

²²⁶ WIHODA: *Morava v době knížecí ...* , s. 192, 195-196.

²²⁷ Biskup Zdík se často účastnil říšských sjezdů. WIHODA: *Morava v době knížecí ...* , s. 192. K říšské příslušnosti Olomouckého biskupství viz WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...* , s. 230-231.

biskupa o své vůli.²²⁸ Cítil se bezpochyby dostatečně silný a sebevědomý, aby takto jednal. Rostoucí síla moravského vládce vedla ke konci 12. století k otevření nelehké otázky poměru Moravy k Čechám. Bylo to důsledkem nevyjasněnosti vzájemného poměru obou zemí, které vedlo po celou dobu existence moravských údělů k testování tohoto poměru přes různé uzurpace až k otevřené krizi spojené se vznikem Moravského markrabství.

J. Žemlička se ptá, zda český kníže trval na souhlasu se zcizovacími akty moravských vládců jako hlava státu nebo hlava rodu.²²⁹ Rozdíl patrně spočívá v tom, že vztah mezi Čechami a Moravou trvající pouhým pokrevním poutem by v důsledku znamenal státoprávní suverenitu obou zemí zvlášť, tedy jen personální unii dvou jinak plně oddělených zemí. Tak například J. L. Bílý považuje stařešinský zákon za jediný právní vztah mezi Čechami a Moravou.²³⁰ Obě země byly vlastnictvím přemyslovského rodu, byť státoprávně oddělené, a rodový senior si z tohoto postavení mohl nárokovat práva vůči podřízeným členům rodu vládnoucím na Moravě.²³¹ Otázkou ovšem je, jestli raný a vrcholný středověk vůbec znal jiný vztah mezi zeměmi než ten zprostředkovaný vazbami rodové nebo vazalské příslušnosti. K formálnímu spojení rodových zemí do svazku tzv. Koruny České přece přistoupil až budoucí císař Karel IV. v listinách z roku 1348, kde Koruna je souhrnný název zahrnující České království a jeho příslušenství, tím myšleno i Moravské markrabství.²³² Šlo o výsledek postupného procesu sebeuvědomování Moravanů a vytváření jejich osobních pout k zemi, do níž mnozí z nich přišli z Čech jako družiníci přemyslovských vládců.²³³

Pouhé rodové spojení Moravy a Čech znamená, že obě země by se staly mezinárodně nezávislé v případě, pokud by některou z nich ovládl panovník nenáležící k přemyslovskému rodu. Zrovna v tomto případě by se ale potvrdilo fakticky slabší postavení Moravy. Nový panovník Čech by si určitě nárokoval jmenování olomouckého biskupa. Tato církevní pozice ostatně patřila do pravomoci českého knížete za časů vlády Přemyslovců v obou zemích a představovala důkaz o podřízeném postavení Moravy.²³⁴ Teoreticky nic přece nebránilo jmenování tohoto biskupa ze strany některého moravského knížete, pokud by doopravdy tato knížata vládla suverénní zemi spojené s Čechami pouze stařešinským zákonem. Také moravské majetky českých církevních institucí na Moravě udělené z vůle českého knížete naznačují podřízené postavení Moravy a další důvod pro vznesení nároků

---

²²⁸ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 238.

²²⁹ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 350.

²³⁰ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 535.

²³¹ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 390-391.

²³² KAPRAS: *Státoprávní poměr Moravy ...*, s. 415, 423.

²³³ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 354. ŽEMLIČKA: *Moravané v časném středověku ...*, s. 29.

²³⁴ Vyplývá z WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 137.

případného nepřemyslovského vládce Čech na Moravu.²³⁵ Vztah Moravy k Čechám v podstatě připomínal jakousi svéráznou nápodobu feudálního systému západní Evropy s jeho hierarchickou strukturou. Vývoj k tomu směřoval. Nejvíce je to patrné ke konci 12. století, kdy za nejasných okolností vzniká titul moravského markraběte, a z toho logicky vyplývající vrchní moc nad vládci jednotlivých moravských dílů. V listině týkající se územních sporů mezi Přemyslovci a rodem Babenberků o Vitorazsko je bratr českého knížete Bedřicha Přemysl nazván jako moravský markrabě, zatímco znojemský Konrád III. Ota jen jako comes de Moravia.²³⁶ Když Konrád III. Ota získal za nejasných okolností markrabský titul, zřejmě vrátil olomouckou část jejím dědicům, Vladimírovi a Břetislavovi, kteří zde vládli podřízení markraběti jako vrchnímu pánovi.²³⁷

Vidíme, že vztahy mezi Moravou a Čechami se koncem století vyvíjely dynamicky od původně zamýšleného odložiště přebytečných členů rodu²³⁸ směrem k dědičnosti původních údělů a ke stále větší moravské svébytnosti v podobě celistvé markrabské Moravy. Takové bylo víceméně východisko z nouze, protože moravská knížata pochopila, že vláda v Praze je pro ně vlivem přirozených překážek uzavřena. Ti podnikavější přestali Moravu vnímat jen jako zastávku na cestě ku Praze. Kroky ke zlepšení své prestiže jako moravského vládce podnikl Konrád III. Znojemský přijetím markrabského titulu a krátkým fakticky suverénním vladařením na Moravě v letech 1182-1186.²³⁹

O skutečném státoprávním postavení Moravy je velmi výmluvná touha jejích knížat po vládě v Praze. Chtěli hlavně získat vládu i v Čechách, protože jako synové své doby bezpochyby cítili, že tím získají více moci a bohatství. Všichni moravští Přemyslovci, kterým se to podařilo (Konrád I. Brněnský, Svatopluk I. Olomoucký a Konrád III. Ota Znojemský) samozřejmě v Praze i sídlili.²⁴⁰ Také rozdělení Moravy na dvě a později tři části oslabovalo mocenské postavení země jako celku. Morava ani neměla svou původní kroniku. Jedna taková sice vznikala za episkopátu Jindřicha Zdíka v Klášterním Hradisku u Olomouce. Z velké části ovšem jde o výpůjčky z Kosmovy kroniky²⁴¹, což nese svědčí o Moravě jako sebevědomé zemi svázané s Čechy pouze Břetislavovou dynastickou smlouvou. Přesto je tato kronika jiná, protože se zabývá dějinami z moravského (hlavně olomouckého) pohledu. Zmiňuje křest

²³⁵ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 352.

²³⁶ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 603.

²³⁷ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 565.

²³⁸ M. Wihoda říká, že se moravská knížata „zrodila z porušení Břetislavovy poslední vůle“ (tj. libovolné obsazování moravských dílů českým knížetem). Jejich dědičný vztah k moravským dílům považuje za vydržený. WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 255.

²³⁹ Na základě kapitoly Konrád III. Ota Znojemský v knize BÍLÝ: *Moravští panovníci*.

²⁴⁰ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 533.

²⁴¹ WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 5, 188.

knížete Bořivoje, ale bližší odraz moravských dějin a církevní tradice v ní chybí. Zato prvního olomouckého knížete Otu označuje jako Otce vlasti a Otce Moravy. K roku 1116 zřetelně rozlišuje moravské vojsko od českého. Také připomíná slib věrnosti, jímž byli vůči českému knížeti moravští vládcí zavázáni.²⁴² Jsou to ale jen krátké výpisky, které mají daleko k velkým letopisům své doby.

Navzdory některým zahraničním pramenům, máme dost podkladů pro závěr, že název České knížectví v sobě nezahrnoval Moravu. Avšak vláda v Českém knížectví znamenala právo na vládu na Moravě. Oldřichovo dobytí, moravské statky institucí sídlících v Čechách a hlavně jmenování olomouckých biskupů českými knížaty – to vše domněnku o podřízeném postavení Moravy podporuje. Vyhrocené české stanovisko trvalo na volném nakládání s Moravou podle vůle knížete, tak, jak tomu bylo v době prvního Břetislavova dělení Moravy a následné úpravě moravských poměrů Spytihněvem II. Moravská knížata naproti tomu založila vlastní dědičné vládnutí v jednotlivých dílech a důrazně hájila stařešinský zákon, který jim dával naději na vládu v Čechách. Každá z větví přemyslovského rodu si tím vybrala jen tu část Břetislavova odkazu, která vyhovovala jejich mocenským zájmům.

O výsledku rozhodl mocenský zápas mezi Přemyslovci, kterým starý systém nevyhovoval, a snahy o zavedení něčeho nového naráželo na spousty nepřátel. Ve druhé polovině 12. století se hroutí systém moravských knížat. Česká knížata dosazují podle své vůle olomoucké vládcí a moravský kníže Konrád III. Znojemský získal dostatek moci a odhodlání, aby založil fakticky nezávislou vládu na Moravě v letech 1182-1186.²⁴³ Český kníže přestal být v pozici silnějšího a vztahy Moravy a Čech byly dále proměnlivě utvářené krizemi a dohodami. Za konečné vyjasnění vztahu Moravy k Čechám je možné považovat rok 1222, kdy po smrti markraběte Vladislava Jindřicha spadlo moravské území jako odumrtý na českého krále Přemysla Otakara I., zřejmě podle domácích zákonů považujících Moravu za součást panství českého.²⁴⁴

6. 3. Problémy nástupnictví na Moravě – jmenování nebo dědičnost?

Kosmas nás zpravuje o nástupnictví nejstaršího v Čechách, ale o pravidlech nástupnictví na Moravě mlčí nebo se nevyjadřuje dostatečně jasně. Nevyjádřil se ani Břetislav. Svě mladší syny jednoduše poslal vládnout na Moravu a krátce nato zemřel. Jeho

---

²⁴² WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 73-75.

²⁴³ Na základě kapitoly Konrád III. Ota Znojemský v knize BÍLÝ: *Moravští panovníci*.

²⁴⁴ KAPRAS: *Státprávní poměr Moravy ...*, s. 411.

nástupce Spytihněv značně necitlivě uspořádal moravské poměry dle své vůle, a tím předznamenal podobné činy svých nástupců. Na počátku tedy vidíme, že vláda na Moravě závisí zcela na vůli pražského knížete. Jak šel čas, sebevědomí moravských knížat vzrůstalo a oni už nechtěli být jen dočasnými správci, ale vládli s úmyslem přenechat vládu svým potomkům. Vznikl tím rozpor s očekáváním českého knížete, že bude dosazovat moravské vládce podle svého. Tento rozpor byl jedním z hlavních znaků raného a vrcholného středověku obecně, protože většina dědičných hodností vznikla v důsledku uchvácení jejich původně jen dočasnými držiteli.²⁴⁵

V určitém smyslu je otázka uvedená v nadpisu už zodpovězena. Máme dost zpráv o tom, který knížecí potomek se ujal vlády na Moravě z vůle vrchního knížete, a který převzal vládu plynule navazujíc na svého předchůdce jako jeho dědic. Důvodem, proč se generace historiků prou o jmenování nebo dědičnost vládců Moravy, je snaha zjistit, který z těchto postupů byl podložený právem. Jednání Břetislava a Spytihněva nás nenechává na pochybách, že na Moravě vládne český kníže přímo, a je jen na jeho vůli, zda pošle na Moravu někoho jiného jako svého zástupce. Kníže tedy jednal z pozice silnějšího. Pokud ovšem pocítil strach, musel na Moravě ustoupit. To se stalo, když Spytihněvův bratr Vratislav, vyhnaný ze svého olomouckého údělu, získal za ženu dceru uherského krále Ondřeje. Spytihněv měl obavy, že Vratislav Ondřeje přesvědčí k zásahu na Moravě. Proto bratrovi úděl raději sám navrátil, aby odvrátil možnost války.²⁴⁶ Vůči dalším bratrům zbaveným panství na Moravě, Konrádovi a Otovi, nemusel podobné ohledy projevovat, protože ti zřejmě neměli síly k odporu.

K první dohodě o rozdělení moci na Moravě, v níž mohla být obsažena dohoda o dědičnosti, došlo krátce po nástupu knížete Vratislava na český knížecí stolec v roce 1061. Tehdy Vratislav rozdělil Moravu na poloviny. Tu, které vládl předtím on sám, dal Otovi a druhou Konrádovi.²⁴⁷ O dědičnosti zde nenajdeme zmínku a nevyplývá to ani ze smyslu Kosmovy zprávy. J. Žemlička považuje moravské díly za dědičné, ovšem na základě nějaké nám bližší neznámé dohody vztahující se právě k r. 1061.²⁴⁸ Dědičné nástupnictví v moravských dílech připouští i M. Wihoda, byť tato dědičná práva byla „do jisté míry nucená“, a neustále zpochybňovaná zásahy českého knížete.²⁴⁹

Starší autoři byli, zdá se, jiného názoru. J. Kapras tvrdil, že nástupnictví na Moravě se neřídilo pevně daným právem, ale bylo jen důsledkem poměru „moci, energie a štěstí

---

²⁴⁵ BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 204-208.

²⁴⁶ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 105.

²⁴⁷ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 107.

²⁴⁸ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 348.

²⁴⁹ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 252-253.

jednotlivých osob k sobě”.²⁵⁰ Jeho myšlenky doplnil R. Horna, který připomněl, že dědičnost údělů by znamenala vznik nových rodů. Tím by se znemožnilo nástupnictví moravských Přemyslovců na pražský knížecí stolec, protože staré soukromé dědické právo znalo jen dědictví v rodu příbuzných neoddělených.²⁵¹ K zodpovězení této otázky je třeba vyprávění posunout k době následující po smrti první generace moravských knížat. Až do té doby vládli Břetislavovi synové bez zásadních rozepří a roku 1082 spolu dokonce podnikli vojenskou výpravu proti markraběti východní marky Leopoldovi.²⁵²

Skutečný test dědičné povahy údělů přišel hned při první příležitosti. Roku 1087 zemřel Ota Olomoucký. Ten po sobě zanechal dva malé syny, takže tehdy už král Vratislav dosadil na jeho místo svého bratra Bořivoje. Z Kosmovy zprávy jasně vyplývá, že král Bořivoje neposlal jako regenta za nezletilé Otovy syny, protože Otovy potomky zároveň z otcovského dědictví vypudil. To se velmi nelíbilo vládci brněnské části Moravy Konrádovi, který zřejmě nechtěl Vratislavovi ustoupit a vahou své autority (byl tehdy po králi nejstarší, takže měl nárok na vládu v Praze) hájil dědická práva Otových synů.²⁵³

Vratislav měl ostatně s Konrádem problém už v minulosti. Když v roce 1067 zemřel pražský biskup Šebíř, dostavil se Konrád spolu s Otou k Vratislavovi, aby mu připomněli přísahy, jimiž kdysi zavázal předáky umírající kníže Břetislav. Přál si, aby byl jeho syn Jaromír zvolen za biskupa po Šebířově smrti. Konrád s Otou tušili, že kníže chce na to místo pozvednout raději svého kaplana Lance. Vratislav skutečně chtěl prosadit svou vůli, ale předáci tomu zabránili. Příhoda vypovídá dost o tom, jak si Břetislavovi potomci vážili otcovy závěti.²⁵⁴ Také hladké nástupnictví Svyatopluka II. a Vratislava II. svědčí o tom, že stařešinský princip Přemyslovců a předáci alespoň zpočátku respektovali. Takže Konrádova péče o dědictví Otových synů skutečně mohla být vedena snahou naplnit původní dohodu o dědické posloupnosti Otových a taky Konrádových synů v přidělených částech Moravy.

Jenže nikde není s jistotou zapsáno nic o tom, že by Břetislav zamýšlel zavést dědickou posloupnost na Moravě. Ani z opětovného rozdělení Moravy Vratislavem z roku 1061 dědičnost vlády na Moravě nevyplývá. Něco možná napovídá Kosmova zpráva. Podle ní přitáhl k Brnu Vratislav, aby vzdorovitého Konráda „vypudil z území, jež mu právem připadlo losem a provazcem dědictví, uděleným mu jeho otcem”.²⁵⁵ Co z toho ale vyplývá pro jeho potomky? Vždyť zpráva říká jen to, že Konrád získal vládu na Moravě jako dědic

---

²⁵⁰ KAPRAS: *Státoprávní poměr Moravy ...*, s. 405.

²⁵¹ HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...*, s. 22.

²⁵² KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 122.

²⁵³ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 133, pozn. 266. WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 201.

²⁵⁴ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 110-112.

²⁵⁵ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 133.

předchozího vládce (tj. svého otce Břetislava) a že Břetislav si jej náhodně vybral (losem) jako nástupce. Kosmas dále pokračoval vylíčením dojemného setkání krále Vratislava a jeho předáků s Wirpirk, Konrádovou manželkou. Ta přišla bez Konrádova vědomí králi vysvětlit, že vede „válku více než občanskou“ když útočí proti bratrovi v zemi, která je stejně jeho. Dědické problematiky se dotkla prohlášením, že Vratislav může Moravu dát, komu chce.²⁵⁶ Toto se často uvádí jako doklad nedědičné povahy Moravy, prý v rozporu s předchozí Kosmovou zmínkou, že Konrád získal své území dědictvím.²⁵⁷ Jenže Wirpirk říká, že Vratislav může s Moravou volně nakládat jen v tom případě, když by se Konrád dopustil nějaké zrady. Doslova říká „ A zhřešil-li čím bratr proti bratru, trestej a zemi, jež je tvá, odevzdej, komu raději chceš“.²⁵⁸

Zmatené zprávy neumožňují vynášet jednoznačné závěry a připouští mnohost výkladů ohledně toho, co vlastně Konrád Brněnský hájil. Tak například M. Wihoda mohl přijít s názorem, že roku 1091 před Brnem vůbec nešlo o spor nad dědictvím Moravy. Konrádovi, předákům i královu synovi Břetislavovi vadil především koncept dědičného království, který Vratislav (předpokládáme to) prosazoval. Usuzuje na to ze znění dohody, kterou se nakonec Vratislav s Konrádem smířili. Jejím obsahem totiž nebylo nic, co by se přímo týkalo Moravy. Kosmas nejprve píše, že král se smířil s Konrádem i se synem Břetislavem. Tím ale spor nekončil. Břetislav shromáždil sobě věrné muže a vyčkával. Předáci se prý krále báli a král se zase obával, aby se jeho syn otevřeně nespojil s Konrádem. Král se proto raději střetu vyhnul. Starší země v Konrádově přítomnosti zavázal k přísaze, že Konráda po jeho smrti přijmou na knížecí stolec, což může značit, že odpor vůči králi skutečně byl důsledkem odporu vůči království. Čím jiným by totiž král proti sobě popudil Konráda, předáky i vlastního syna zároveň?²⁵⁹

Při čtení Kosmovy kroniky se stále vrací myšlenka, proč ji vlastně Kosmas psal, když pořádně neobjasňoval motivy osob ve svých příbězích. Vratislav prý šel k Brnu, protože se mu nelíbilo Konrádovo stranictví ve prospěch synů Oty Olomouckého. Kosmas potom popsal, jak se Vratislav bál předáků a ti zase jeho. Králevic Břetislav zase shromáždil vojsko a byl dokonce připraven svést s otcem bitvu. Příčiny zvláštního dusna a oboustranné nedůvěry vysvětlil strachem krále, že ho syn svrhne a obdobným strachem Břetislava, že ho král uvězní. Odkud vzešlo semeno nedůvěry, se už ale nedozvíme.²⁶⁰ Smíření krále s Konrádem lze tak

---

²⁵⁶ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 135-136.

²⁵⁷ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 252.

²⁵⁸ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 136.

²⁵⁹ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 146-148.

²⁶⁰ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 136-138.

vnímat i jen jako účelové urovnání původního sporu o dědičnou povahu Moravy, aby tím král získal klid na řešení hrozby ze strany syna, kterou asi pokládal za závažnější. Břetislavovo jednání se jeví jako trucovitost malého syna, který si dělal zálsusk na královské následnictví, když předtím král moudře usoudil, že bude lepší vyhovět většině podporující seniorát.²⁶¹

Shrnout popsany spor lze asi takto. Nemáme spolehlivé doklady o tom, že by původní Břetislavova nástupnická pravidla zahrnovala dědičné rozdělení Moravy stvrzené navíc přísahou předáků. To stejné lze říct i o znovurozdělení Moravy v roce 1061. Přesto vývoj k dědičnosti šel. Takový vývoj byl v prostředí raně a vrcholně středověké Evropy přirozeným vyústěním snahy původně dočasných leníků zabezpečit sebe i své potomky.²⁶² V případě Moravy panovník často ztrácel reálnou možnost rozhodovat o jejích vládci. Musel se ohlížet na sílu předáků i přirozený odpor ze strany původně dočasných vládců, kteří si navíc již stihli vybudovat mocenské zázemí. Mlčky přijímané vědomí, že potomci Konráda a Oty mají přirozené právo na dědictví, se střetávalo s touhou českého knížete dosazovat moravské vládce podle svého. Každý z těchto dvou pohledů na věc měl své mocné zastánce ochotné za něj bojovat.²⁶³

Konrádovo jednání můžeme chápat jako pokus o uchvácení dědičné vlády na Moravě. Uchvácení nemyslím v pejorativním smyslu, protože skoro všechny mocenské vztahy ve středověku vznikaly uzurpací práv někoho jiného. Konečně uchvácením původně dočasných beneficií vznikla pozemková šlechta v Čechách a na Moravě ve vrcholném středověku, což znamenalo položení základů stavovské monarchie.²⁶⁴ Nelze proto označit jmenování nebo dědičnost za postup právní – nebo alespoň ne za právní v dnešním slova smyslu. Nástupnická pravidla na Moravě byly výsledkem poměru moci a bohatství znesvářených stran. Čí moc a bohatství převážily, ten v boji o Moravu zvítězil. Je jisté, že přitom používal právní argumenty, ale společnost mocných té doby stejně nakonec své spory řešila násilím nebo dohodami vynucenými násilím nebo alespoň jeho hrozbou.

Zajímavý příklad středověkého nahlížení na právo najdeme v kronice tzv. Mnicha sázavského. Roku 1126 navštívil německého krále Lothara olomoucký kníže Ota II. (zvaný též „Černý“). Čeští předáci totiž v rozporu se stařešinským zákonem zvolili na knížecí stolec Soběslava, bratra zemřelého knížete Vladislava I. Ota zdůraznil svůj dědičný stařešinský nárok a dále také přísahu, kterou mu už předtím čeští velmoži dali. Král vydal Otovi na pomoc své vojsko, ale neučinil to kvůli ohledům na české nástupnické právo. Z jeho pohledu

²⁶¹ Viz také BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 405-406.

²⁶² Viz BLOCH: *Feudální společnost ...*, s. 204.

²⁶³ WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 203, 205.

²⁶⁴ Viz ŽEMLIČKA: *České 13. století: „privatizace“ státu.*

volba českého knížete „jak jsme zvěděli od svých předchůdců“ není platná, nedá-li k ní císař (král) „svou mocí podnět, provedení nebo stvrzení“. Ota ale věděl, že právo mu k ničemu není bez slibů odměny pro ty, kteří mu k němu mají dopomoci. A tak chodil a uplácel saské předáky, aby získal jejich pomoc.

Královské vojsko nakonec vstoupilo do Čech. U hradu Chlumeck je dostihlo Soběslavem poslané poselstvo, aby jim vzkázalo, že knížete volí čeští předáci a „jak jsme zvěděli od svých předchůdců“, tato volba nikdy na vůli císaře závislá nebyla. Po vznešených slovech a vzájemném ujišťování se o právu nakonec přišly ke slovu zbraně a spor rozhodla bitva. Po jejím skončení poražený král Lothar zapomněl na své právo, se Soběslavem se smířil a dále žili ve vzájemné shodě.²⁶⁵ Další příklad poskytuje vyprávění Kosmovo. Ten k roku 1040 zahrnul zprávu o válce mezi Břetislavem I. a králem Jindřichem III., jehož záminkou byla císařova nevyslyšená žádost o vydání kořisti z předešlého tažení Břetislava do Polska. Břetislavovi „Slované“ zaplatit odmítli s tím, že jediný závazek poplatnosti, který uznávají, pochází už z dob Pipina, syna Karla Velikého, což „dosvědčuje pokolení našich lidí do pokolení“.²⁶⁶

Z uvedeného je vidět, že středověké právo kladlo velký důraz na starobylost práv.²⁶⁷ Kdo se domáhal nějakého práva a mohl doložit jeho dlouhotrvající existenci, získal tím výhodu a jeho právo větší uznání. To sice často nestačilo k vyřešení sporu jinak než na bitevním poli, ale zvyšovalo to jeho šanci přivést na toto bitevní pole více příznivců. V případě Moravy vidíme až do konce knížecího věku spory o nástupnictví. Pokud se prosadila dědičnost, stalo se tak často jen ze setrvačnosti v případech, kdy pražský kníže neměl sílu zasáhnout ve svůj prospěch. Přesto měla dědičnost svou přitažlivost a v klidných časech se Konrádovi a Otovi potomci vraceli na stolce svých předků.²⁶⁸

V roce 1092 navíc k původně dvojdílné Moravě přibyl moravský díl třetí. Po smrti krále Vratislava nastoupil na český knížecí stolec podle stařešinského zákona Konrád Brněnský. Přesně podle tehdejších představ o vládě jakožto majetku rodu, spíše než jednotlivce, rozdělil svůj bývalý díl Moravy mezi své dva syny. Starší Oldřich dostal Brněnsko a mladší Litold získal Znojmo.²⁶⁹ Takže i Konrád, bývalý moravský vládce, si nakonec rozdělil Moravu podle svého a nejinak se snažili jednat i jeho nástupci, takže vládnutí v jednotlivých dílech Moravy neprobíhalo hladce. Ve třech moravských dílech vládlo

---

²⁶⁵ *Pokračovatelé Kosmovi ...*, s. 11-14.

²⁶⁶ *KOSMAS: Kronika Čechů ...*, s. 96.

²⁶⁷ Ke starobylosti práv a účtě ke Karlu Velikému viz KRZEMIENSKÁ: *Břetislav I. ...*, s. 242-243.

²⁶⁸ Podle názoru R. Horny „nebylo v tom zásady právní“. HORNA: *Několik kapitol z dějin údělných knížat ...*, s. 24, také pozn. 6.

²⁶⁹ BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 423.

celkem třináct potomků Konráda a Oty, synů Břetislava I. Z nich šest nebo sedm bylo někdy během své vlády svrženo českým knížetem, z nich Oldřich I. Brněnský a Konrád II. Znojemský (?) dokonce dvakrát. Osm z nich zažilo upření svých dědických práv hned na počátku své vlády nebo alespoň krátce poté. Vláda moravských Přemyslovců bývala někdy přerušována uchvatiteli z vůle českého knížete nebo českými knížaty samotnými.

Vládci brněnské a olomoucké části Moravy alespoň jednou v životě zažili svržení nebo alespoň pokus o něj (Konrád III. Znojemský takový pokus odrazil). Výjimkou je Svatopluk II. Brněnský, který na samém sklonku 12. století, po dlouhém období upírané vlády, unikl osudu svého bratra a spoluvládce Spytihněva I. a mohl dožít v klidu jako již bezmocný vládce. Z Olomouce se, zdá se, vládlo klidněji. Patrný je ale pokles moci olomouckých Přemyslovců v době po smrti Oty II. v bitvě u Chlumce roku 1126. Po nástupu českého knížete Vladislava II. můžeme pozorovat rostoucí a úspěšné snahy vládnout na Moravě přímo nebo s pomocí dosazených vládců. Takovému zacházení se ubránila jen knížata ve Znojmě. A ke konci dvanáctého století už moravská knížata dožívala ve stínu moci moravských markrabat nebo českého knížete.²⁷⁰

Moravská knížata měla na paměti Břetislavův stařešinský zákon a o svá práva se hlásila. Jenže samotný nárok jim k ničemu nebyl, pokud zároveň nezískali dostatečnou podporu. Jako první to poznal Oldřich I. Brněnský po smrti knížete Břetislava II. Jako stařešina rodu sice měl právo na knížecí stolec, ale biskup a předáci rychle poslali pro Břetislavova bratra Bořivoje, aby ho učinili knížetem. Břetislav navíc už předtím dosáhl u císaře potvrzení Bořivoje jako budoucího vládce.²⁷¹ Oldřich si potom šel stěžovat k císaři, předal mu nějaké úplatky, a tak dosáhl toho, že mu císař předal odznaky knížecí moci. Nevypravil s ním ale žádné vojsko, takže Oldřichovi nezbylo než pokusit se nějak přesvědčit české předáky o svém právu. Neuspěl, tak společně s bratrem Litoldem sebrali vojsko, aby si knížectví vydobyl násilím. Čeští předáci ale zůstali při Bořivojovi, překvapivě také olomoučtí Přemyslovcí Svatopluk a Ota. Bezmocného Oldřicha nakonec opustilo vlastní vojsko a on sám na vládu v Praze zřejmě rezignoval.²⁷²

Další události dostatečně potvrdily, že žádné objektivně existující nástupnické právo v Čechách a na Moravě neexistovalo. Nanejvýš je možné mluvit o mnohosti nástupnických práv, například o volbě, přísaze, designaci ze strany císaře, stařešinském právu, dědickém právu v přímé linii. Kdo z Přemyslovců měl některé z těchto práv, mohl je používat jako

---

²⁷⁰ Na základě analýzy knihy BÍLÝ: *Moravští panovníci*.

²⁷¹ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 151, 155.

²⁷² KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 156-157.

argumenty pro získávání spojenců. Jen těžko ale mohl po někom žádat, aby kvůli jeho právu zapomněl na své vlastní zájmy.

Přirozené vysvětlení nástupnických problémů poskytuje pohled na rozrod Přemyslovců.²⁷³ Je z něj patrné, že postupem času docházelo k oddělování vládnoucích linií přemyslovského rodu. V Českém knížectví se prosazuje vláda potomků Vratislava II., a to v přímé linii od jeho syna Vladislava I. Ti museli svádět boje s potomky Vladislavova bratra Soběslava. Nakonec přes mnohé krize se ustálila vláda potomků Přemysla I. Snaha o dědičné nástupnictví v přímé linii je zjevná. Na Moravě vidíme dědičnou posloupnost potomků Konráda a Oty. Členové těchto přemyslovských „nových rodů“ zůstávali stále více spjatí s prostředím, ve kterém žili – s Olomoucí, Brnem, Znojmem, či Prahou. Pro ostatní členy rodu tak bylo těžké narušit tušenou solidaritu nových rodů a vmísit se mezi ně, i když třeba měli právní nárok. Když zemřel roku 1109 kníže Svatopluk I., zvolili si Moravané za nového knížete Otu II. Olomouckého. Jenže učinili tak daleko od Prahy na válečném tažení. Ota potom přijel do Prahy, kde ho ovšem Čechové poučili, že knížetem nebude, protože to už předem slíbili Vladislavovi (syn krále Vratislava) na přání zesnulého knížete Svatopluka.²⁷⁴

Když na začátku tohoto nástupnického příběhu Břetislav I. stanovil stařešinské pravidlo a rozdělil Moravu, nic nenařizoval, spíše prosil předáky, aby respektovali jeho vůli. Chtěl tím zabránit bratrovražedným bojům a nejen tomu. Přítomným zdůraznil skutečný účel právních pravidel, která stanovil. Nebude-li právo uznáváno „vám předním hrozí ztráta hrdla a velická škoda lidu“.²⁷⁵ Nešlo o žádná samoučelná pravidla. Především měla pomoci zabránit utrpení obyvatel panství. Skutečnou zodpovědnost si ale podrželi žijící lidé, nynější a budoucí členové rodu. Na nich záleželo, zda k naplnění Břetislavem připomenutého smyslu nástupnických pravidel založí třeba i jiné právo. Hlavně když ubrání vnitřní mír a zabrání utrpení lidí. Budoucnost ukázala, že Břetislavův odkaz respektovali snad jen jeho synové. Navzdory tomu, přes neustálé spory a uzurpace, ale nakonec paradoxně vývoj dospěl ke stabilitě, a tím i k naplnění skutečného smyslu Břetislavova zákona.²⁷⁶ Zdá se, že právě dědičnost v přímé linii, a to jak na Moravě, tak v Čechách, pro takovou stabilitu poskytla pohodlný základ.

---

²⁷³ WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 104-105.

²⁷⁴ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 169-170.

²⁷⁵ KOSMAS: *Kronika Čechů ...*, s. 102.

²⁷⁶ Viz WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 224-227.

6. 4. Přeměna Moravy v markrabství

Vykládat středověké dějiny je pro nedostatek pramenů možné jen s určitou mírou pravděpodobnosti. Druhá polovina 12. století představuje v tomto pohledu temné místo, které historikové častěji než jindy vyplňují svými vlastními dedukcemi. Přeměna Moravy v markrabství je častým tématem jejich rozborů, protože měla zároveň znamenat alespoň dočasné oddělení Moravy od Čech za současných zásahů císaře Fridricha Barbarossy do vnitřních poměrů obou zemí.

Markrabská Morava zřejmě vzešla z chaosu občanské války mezi příznivci vladislavské a soběslavské větve přemyslovského rodu o vládu v Českém knížectví. Tak jako si moravská knížata postupně hájila dědičnou vládu, tak i Přemyslovci okolo pražského trůnu měli podobné cíle. Stařešinský zákon je totiž ve spojitosti s faktickou dědičností údělů na Moravě stavěl do velmi nevýhodné situace. Moravští Přemyslovci si mohli nárokovat knížectví v Čechách a zároveň měli oporu ve vydržených údělech. Členům rodu v Čechách chyběla jistota. Jejich rozrod byl navíc větší než u moravských příbuzných. Proto vývoj šel k založení dědičné vlády i v Českém knížectví.

Jako odhodlaný bořitel starých zvyků proslul český kníže Vladislav II. V roce 1162 nahradil zemřelého olomouckého knížete Otu III. svým synem Bedřichem, čímž napodobil svého předka Vratislava II. a strýce Soběslava I., kteří jednali stejně.²⁷⁷ Již předtím si od císaře vysloužil královskou korunu výměnou za slib vypravit vojsko proti italským městům.²⁷⁸ Roku 1172 dokonce přímo obešel volební právo českých velmožů. Na dožití si vymínil nějaké statky v Čechách a zároveň postoupil vládu synovi Bedřichovi. Kupodivu tím nejvíce popudil císaře. Ten si pozval Vladislava, syna Bedřicha a jeho bratrance Soběslava a Oldřicha k soudu, kde nejprve předal vládu Oldřichovi, a ten ji obratem postoupil staršímu bratru Soběslavovi.²⁷⁹

Soběslav tehdy sice byl nejstarším Přemyslovcem, ale ani tato legitimita mu ke klidnému vládnutí nepomohla.²⁸⁰ Získal si postupně nepřátele na všech stranách, ale osudným se mu stal teprve spor s rakouským vévodou Leopoldem o pohraniční území. Začala válka, kdy Soběslava zprvu podpořil i znojemský kníže Konrád III. Ota. Soběslav Konrádovi zaplatil patrně přenecháním brněnské provincie. Válečné vpády dosud nevídaným způsobem zpustošily severní Rakousko i jižní Moravu a vyvolaly nelibost císaře Fridricha. Soběslav pak

²⁷⁷ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 219.

²⁷⁸ VINCENCIUS, JARLOCH, ANSBERT. *Milevský letopis: zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*. 1. vydání. Praha: Argo, 2012. Přeložila Anna Kernbach. Poznámkami opatřili Anna Kernbach a Martin Wihoda, s. 49.

²⁷⁹ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 263-264.

²⁸⁰ STARÝ: *K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec ...*, s. 44.

vystoupil vojensky i proti Konrádovi, čímž ho svedl k dohodě s Leopoldem. Český kníže utrpěl někde na Znojemsku porážku, čehož Konrád společně s Leopoldem využil k tažení proti Olomouci. Olomouc už nějakou dobu sloužila jako sídlo předpokládaného následníka trůnu, bez ohledu na zájmy moravských dědiců. Ani Konrád se už na nic neohlížel a rozhodl se dobýt si i tento zbytek Moravy, zatím neúspěšně.

Poté se vydal do Čech podpořit navrátilce Bedřicha, kterého podpořil císař. V literatuře se sice objevují názory, že v této době knížata dosazoval císař a stát došel do hluboké závislosti na jeho vůli. Jenže ve skutečnosti se císařově volbě postavilo silné vojsko stále podporující Soběslava. Takže jen podpora ze strany Konráda zachránila Bedřicha před porážkou.²⁸¹ Konrád jako správný syn své doby chtěl po Bedřichovi za odměnu Olomouc. Neuspěl, protože Bedřich měl vlastní plány. Olomoucké provincie se ujal sám a svého bratra Přemysla obdařil titulem moravského markraběte.²⁸²

Markrabě byl titul užívaný v prostorách Německé říše pro vládce pohraničního území s výrazně vojenským zaměřením.²⁸³ Tento titul už z podstaty vylučoval nezávislost svého nositele. Skutečným markrabím mohl být jen ten, kdo chránil svěřené území v zájmu jiného. Jinak by vůbec nedával smysl titul suverénního vládce, odvozený od slova marka (pohraniční území), když pohraniční území v sobě zahrnuje vztah k většímu celku, podřízenému něčí vrchní vládě. Správně usuzuje J. Kejř, že smysl Přemyslova titulu už asi nikdy uspokojivě nevysvětlíme. Něco lze snad vyčíst z toho, že se kníže Bedřich označil za vévodu Čech i Moravy. Možná tím mířil proti Konrádovi a nárokoval si vládu nad celou Moravou, zatím ale jeho a Přemyslův titul vyplýval jen z držení Olomoucka.²⁸⁴ Přízeň Čechů nakonec vynesla Konráda Otu do čela Českého knížectví. Podle Jarlocha Čechové stíhali Bedřicha „tisícerými výčitkami“ a nakonec jej donutili k útěku ze země. Bedřich předložil věc císaři, a ten si zúčastněně předvolal do Řezna k soudu. Tam poselstvo pořádně zastrašil, aby dosáhl jejich ochotného souhlasu s Bedřichovým návratem. Konrád se měl spokojit s Moravou, čímž vlastně získal Olomoucko. Nakonec Jarloch zdůraznil uspokojení účastníků, že je minul trest za zločin urážky majestátu.²⁸⁵ Z uvedeného příliš nevyplývá, že by Konrád Ota cílevědomě usiloval především o nezávislost Moravy. I přes sjednocování Moravy pod svou vládou, jeho

---

²⁸¹ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 226-227. Bedřich první bitvu se Soběslavovými přívrženci poblíž Berouna prohrál. BÍLÝ: *Moravští panovníci ...*, s. 592-593.

²⁸² Viz poznámka 236.

²⁸³ KRZEMIENSKÁ: *Moravští Přemyslovci ve znojemské rotundě ...*, s. 35-36.

²⁸⁴ Viz k tomu a k Přemyslově záhadnému titulu KEJŘ, Jirí. O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy Říši. (Věnováno akademiku Václavu Vaněčkovi). In *Sborník archivních prací 28*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1978, s. 236-238. K možnému Olomouckému spojení Přemyslova titulu viz WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 228.

²⁸⁵ VINCENCIUS, JARLOCH, ANSBERT: *Milevský letopis ...*, s. 99.

cílem zjevně zůstávala vláda v Praze, čímž následoval odvěkou touhu ambiciózních Přemyslovců. Shodou okolností nakonec získal pevné zázemí na Moravě, tak toho využil. Začal vystupovat z pozice, že vládu na Moravě drží z císařovy moci, nikoli z moci Bedřichovy.²⁸⁶ Asi už se nedozvíme, do jaké míry si novou nezávislou pozici nárokoval na základě nějakého detailnějšího ujednání z Řezna. Jarloch je jediný zpravodaj Řezenské schůze, přičemž ji vyličil jako spravedlivé urovnání sporu. Pokud by se zde skutečně něco formálně změnilo ve vztahu Moravy a Čech, jistě by to pozornosti neuniklo.

Logické je proto vysvětlení, že císař prostě jen obnovil předešlý stav. Předmětem schůze vůbec nebyly spory o poměr mezi Moravou a Čechami, ale výlučně Bedřichovo svržení, které císař vnímal jako urážlivý zásah do své autority. V případě úpravy vnitřního vztahu Moravy a Čech můžeme předpokládat spíše jeho zájem na silné centrální moci, které by byla i Morava podřízená. Čeští panovníci měli mezi německými panovníky dobré jméno. Na dvorech německých králů a císařů určitě přetrvávalo vědomí, že přemyslovští panovníci vždy stáli na jejich straně v těžkých časech. Za celé 11. a 12. století česká knížata vždy podporovala vládnoucí krále či císaře proti různým povstalcům i proti Papeži. Existence silného autonomního panovníka s velkou vojenskou silou bylo proto výhodné udržovat, nikoli bořit.²⁸⁷

Z tohoto pohledu si Konrád jednoduše pokusil nezávislost uchvátit, zvláště když cesta k vládě v Praze vypadala tehdy jako uzavřená. Pro tento cíl nemusel Konrád nic zvláštního dělat, prostě svou nezávislost dával najevo, protože ve své zemi byl už pevně mocensky usazen. Svoji suverenitu nemohl dát lépe najevo než tím, že v roce 1184 samostatně jmenoval olomouckého biskupa, navzdory Bedřichovým protestům.²⁸⁸ Opravdu tehdy podléhal bezprostředně Říši. Samozřejmě k tomu nepotřeboval žádný formální akt. Podřízenost přímo Říši vyplývala z jeho faktické nezávislosti na českém knížeti.

J. Kejř říká, že jeho pozice na Moravě nevyplývala ze žádného právního uspořádání. Vznikla jen na základě faktických okolností, z čehož vyplývalo, že Morava tenkrát nebyla Říši bezprostředně podřízená.²⁸⁹ Vnitřně je ovšem tato úvaha rozporná. Nezáleží na tom, jestli měl Konrád v ruce nějaký papír s potvrzením svého postavení. Pokud některý z vládců měl dostatečnou moc prosadit svou vůli, jednal podle toho, a obvykle ho nezajímalo souhlas slabšího. Proti českému knížeti se Konrád ovšem dopustil porušení povinné věrnosti a brzy také pocítil následky.

---

²⁸⁶ VINCENCIUS, JARLOCH, ANSBERT: *Milevský letopis ...*, s. 124.

²⁸⁷ WOLVERTON: *Hastening Toward Prague ...*, s. 235-236.

²⁸⁸ WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 238.

²⁸⁹ KEJŘ: *O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy Říši ...*, s. 246-247.

Bedřich s bratrem Přemyslem se pokusili znovudobýt vládu na Moravě vojenskou silou. Nejprve plenili na venkově, v roce 1185 se ale českému vojsku vedeném Přemyslem Konrád postavil v bitvě u Loděnice. Krvavá bitva přímé rozhodnutí nepřinesla, obě strany utrpěly příliš velké ztráty.²⁹⁰ Ovšem o rok později se už bývalí zuřiví nepřátelé setkali na knížecím dvorci v Kníně. Jarloch nezanechal podrobnosti o obsahu uzavřené dohody.²⁹¹ Lze se domýšlet, že došlo k uznání mocenské nadřazenosti českého knížete výměnou za příslib nástupnictví v Praze pro Konráda Otu. Bedřich uznal markraběcí titul, kterým se Konrád už předtím nazýval. Titul vyjadřoval poměr k Bedřichovi a postupem času se vžil pro označení panovníka jednotné Moravy.²⁹²

Takže na začátku cesty k markrabské Moravě nestála samoúčelná touha po nezávislosti Moravy, ale hlavně pro Přemyslovce typická touha po pražském knížecím stolci dala souhrou dalších náhod vzniknout jednotné Moravě, která v markrabské podobě přetrvala až do roku 1918. Formální zakotvení vztahu Moravy k Čechám učinil budoucí císař Karel IV. v listinách z roku 1348, kdy vzájemně rovnoprávné České království a Moravské markrabství zahrnul pod souhrnný pojem Země Koruny České. Jako důsledek privilegia z období vlády Vladislava II. neobsahovala takto upravená Morava (mimo Opavska) území Olomouckého biskupství.²⁹³

Celý příběh knížecí doby se nám vlastně vrátil tam, kde začal. Břetislav rozděloval Moravu v době, kdy sám vládl jednotným Čechám a zároveň i jednotné Moravě. Za cíl si uložil zajistit pevná pravidla nástupnictví za účelem udržení klidu v rodině a míru v zemi. Vidíme v tom odezvu mnišského ideálu stabilního světa vedeného spravedlivými a pokornými panovníky. Teprve čas a zkušenost ukázali, že stařešinský systém spolu s údělnou Moravou neobstál. Jednoduše proto, že ho členové „vyvoleného rodu“ postupně odmítli. Namísto toho během následujících stopadesáti let vyzkoušeli snad všechny myslitelné formy právních dohod, zrady, nespravedlnosti a krutosti. Nestalo se tak proto, že by odmítali právo jako prostředek pro řešení sporů. Spolu se zemskými předáky ale zásadně trvali na svém právu rozhodnout se, zda jej budou dodržovat. Jediné skutečně všeobecně respektované právo knížecí doby, které se mi podařilo bezpečně rozeznat, bylo přesvědčení, že vláda patří přemyslovskému rodu jako celku a každý člen rodu je k vládě stejně oprávněn. Vše ostatní se vyvíjelo faktickou cestou jako výsledek mocenského souboje.

---

²⁹⁰ ŽEMLIČKA: *Čechy v době knížecí ...*, s. 319.

²⁹¹ VINCENCIUS, JARLOCH, ANSBERT: *Milevský letopis ...*, s. 125.

²⁹² Viz WIHODA: *Morava v době knížecí ...*, s. 230-232.

²⁹³ Viz poznámky 225, 226.

7. Závěr

Ve své práci popisují státoprávní vztahy mezi Moravou a Čechami od doby vlády moravského knížete (krále) Svatopluka I. Vyprávění končí dohodou mezi českým knížetem Bedřichem a moravským markrabětem Konrádem uzavřenou v Kníně v roce 1186. Snažil jsem se postupovat s co největším ohledem na dochované písemné prameny. První velká kapitola o Velké Moravě pojednává o výbojích moravského knížete (krále) Svatopluka, který se snažil o nápodobu franského imperiálního programu. Vzhledem k tehdejšímu českému kmenovému systému životně spjatým s vlastními tradicemi, se cizinci Svatoplukovi nepodařilo zavést v Čechách vlastní správní systém, ani sem dosadit k vládě své příbuzné. Namísto toho podpořil jednoho z mnoha českých knížat – mladého, zjevně ambiciózního českého knížete Bořivoje a získal v něm mocenskou podporu, ale i tento zásah se v počátku setkal s odporem. Hlavně po Bořivojově smrti někdy před rokem 890 není vyloučena přítomnost moravské posádky na českém území. Čechové brzy po Svatoplukově smrti velkomoravskou nadvládu odmítli a přimkli se spíše k tehdejší Východofranské říši. Velká Morava byla svou povahou svazem poplatných a spojeneckých kmenů, který se brzy rozpadl vlivem maďarských nájezdů. Její imperiální program spolu s církevní soustavou upadly, a i přes matné vzpomínky pozdějších generací lidí se je nepodařilo obnovit.

V 10. století se Čechy a Morava vyvíjeli vedle sebe jako dva odlišné národy a státy. Za vlády českého knížete Vratislava I. se rozmáhaly kořistné výpravy knížat se svými družinami, boje s Maďary i účelová spojení s nimi. Předpokládám, že Čechové v té době vedli podobné výpravy na moravské území a naopak. Vlivem těchto událostí vzájemné vztahy obou národů jistě příliš kulturní nebyly. To se změnilo po nástupu Boleslava I. na český knížecí stolec. Tento kníže asi někdy po Lešské bitvě v roce 955 zahájil proces rozšiřování své moci na východ. Jelikož víme, že měl v držení Krakov, předpokládám jeho přítomnost na severní Moravě, kde lze najít stopy jeho posádky v Olomouci. Boleslav tehdy nesledoval jen prosté loupeže, ale dosazováním posádek si chtěl zajistit stabilnější příjmy z obchodu na důležité obchodní stezce vedoucí od Černého moře do muslimského Španělska. Na Moravě se setkal s církevní tradicí, která mu posloužila pro odůvodnění žádosti Papeži o zřízení biskupství v Praze.

Volné a velmi účelové panství Čechů nad severní Moravou skončilo někdy po roce 1000, kdy Moravu obsadily posádky polského knížete Boleslava Chrabrého. Morava v 10. století neměla jednotnou vládu. Její území zůstávalo pod vládou menších knížat či rodových vůdců, o nichž nemáme v pramenech žádné jasné zmínky. Vlivem maďarských vpádů měla

tamější společnost větší vojenské zaměření. Někdy po smrti českého knížete Boleslava II. Moravané vpustili do země posádky polského knížete Boleslava Chrabrého, stali se volnou součástí jeho tvořící se říše Slovanů, a poskytovali mu cenné vojenské služby. Vztahy k Čechům v této době zřejmě příliš dobré nebyly. Boleslav Chrabrý získal roku 1003 České knížectví. Setkával se ale s odporem, takže svou vládu musel podpořit vojenskou okupací země. Mezi vojáky, které v Čechách měl, mohli být i Moravané. Ti bojovali za Boleslavovy zájmy i v následujících letech.

Asi v roce 1029 vedl český kníže Oldřich na Moravu vojenskou výpravu s cílem zemi natrvalo podrobit své svrchovanosti. Pod dojmem své vojenské síly Moravanům vnutil svého syna Břetislava jako vládce celé Moravy. Břetislav vedl vůči Moravanům smířlivou politiku. Zahájil výstavbu pohraničních obranných pevností a rozšířil své nové sídlo v Olomouci. Ideově se snažil navázat na něco ze starší moravské tradice, o čemž svědčí staromoravské motivy na mincích, které dával razit ve své mincovně v Olomouci. Státověcně byla Morava spojená s Čechami zatím jen poutem otce k synovi, které knížeti Oldřichovi vyhovovalo.

Po smrti svého otce Břetislav spojil vládu v Čechách a na Moravě a přesídlil do Prahy. Morava se nestala součástí Českého knížectví, ale podléhala svrchované moci českého knížete. Zřejmě krátce před svou smrtí rozdělil Břetislav Moravu na dva díly. Do olomoucké části poslal vládnout nejstaršího syna Vratislava, druhou polovinu Moravy dal mladším synům Konrádovi a Otovi. Šlo o součást jeho plánu zajistit mír v přemyslovském rodu, a tím i v celém panství. Českému knížectví měl vládnout nejstarší člen rodu. Ambice těch mladších měla uspokojovat dočasná vláda na Moravě.

Podobný systém v dlouhodobém hledisku selhal. Moravští Přemyslovci postupně uchwátli dědičnou vládu v moravských provinciích. Příbuzní pražského knížete byli velmi nespokojeni s nově vzniklou situací, kdy neměli žádné dědičné zaopatření a museli spoléhat na stařešinské ustanovení. Proto postupně převládla také v Čechách dědičná vláda potomků Vratislava II. a po dlouhých bojích vláda potomků Přemysla I. Otakara. Moravští členové rodu tíhnoucí ku Praze jako svému přirozenému působišti zjistili, že vlivem vzdálenosti a chybějících kontaktů na pražském dvoře nemají příliš šanci na český knížecí stolec dosáhnout. Státověcně zahrnovalo České knížectví jen samotné Čechy. Český kníže si ale na Moravě udržel významná zeměpanská a církevní práva, projevující se v jeho nutném souhlasu se zcizováním moravského majetku spolu se jmenováním olomouckého biskupa.

Břetislavův stařešinský zákon a rozdělení Moravy nebyla samoučelná pravidla. Měla zabránit utrpení lidí a vnést řád do vztahů mezi členy rodu, jehož jednotliví členové si mohli činit nárok na vládu. Právě přirozená touha po moci vedla k nerespektování mocenského

rozdělení na základě dohody, ale k rozhodnutí skrze mocenský souboj. Jelikož mocní lidé v raném a vrcholném středověku tíhli k dědičnosti jako přirozenému zajištění jejich postavení, prosadila se dědičnost vládnutí na Moravě a později i v Čechách. To vedlo k ustanovení vnitřního míru, a tím nepřímo i k naplnění Břetislavova zákona.

Za vlády českého knížete a později krále Vladislava II. se systém moravských dílů hroutil. Čeští vládci vytvořili z Olomouce místo pro získávání vladařských zkušeností pro předpokládané následníky knížecího stolce. Moravský kníže Konrád III. Ota Znojemský využil situace k upevnění vlastní vlády na Moravě, přitom ale toužil především po vládě v Praze. Roku 1182 Konrád získal vládu v Čechách. Vzápětí ovšem odcestoval do Řezna, kde uposlechl císařova rozhodnutí a vlády v Čechách se vzdal. Když viděl, že odvěký sen Přemyslovců, vláda v Čechách, je pro něj uzavřena, ustanovil fakticky nezávislou vládu na Moravě v letech 1182-1186.

Neučinil tak na základě nějakého řezenského ujednání s císařem. Císař v Řezně pouze napravoval zásah do své autority tím, že obnovil předešlý stav. Ten vypadal tak, že Morava i její vládcové nebyli suverénními vládci, ale podléhali moci českého knížete. Jelikož Konrád odmítl českou knížecí svrchovanost, dostal se tím fakticky do přímé podřízenosti na Říši, do jejíhož zájmového okruhu Morava patřila už od doby Břetislava I. Český kníže Bedřich neuznal Konrádovo postavení a zahájil válku za znovupodřízení Moravy. Konrád nakonec projevil ochotu ke smíření. Na schůzi s Bedřichem v Kníně v roce 1186 uznal svrchovanost českého knížete. Výměnou si mohl ponechat markrabský titul, který už předtím používal, aby zdůraznil svou fakticky získanou přímou říšskou podřízenost. Zároveň získal slib nástupnictví v Praze.

Vidíme z těchto událostí, že markrabská Morava nevznikla z důvodu samoučelné Konrádovy touhy po nezávislosti, ale jako vedlejší produkt Konrádovy touhy po vládě v Praze. Morava se následujících letech ustálila jako jednotná země a pro její vládce se vžil titul markraběte. K formálnímu zakotvení tohoto stavu přistoupil král a budoucí císař Karel IV. v roce 1348, kdy Moravské markrabství a České království zahrnul pod svaz rovnoprávných zemí známý pod označením Země Koruny České.

Bibliografie

Prameny

KOSMAS: *Kronika Čechů*. 8. vydání (1. v Argu). Praha: Argo, 2011. 288 s. Přeložili Karel Hrdina, Marie Bláhová a Magdaléna Moravová. Poznámkami opatřili Martin Wihoda a Magdalena Moravová.

Pokračovatelé Kosmovi. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1974. 253 s. Přeložili Karel Hrdina, Václav Vladivoj Tomek a Marie Bláhová. Poznámkami a vysvětlivkami opatřila Marie Bláhová.

VINCENCIUS, JARLOCH, ANSBERT. *Milevský letopis: zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*. 1. vydání. Praha: Argo, 2012. 292 s. Přeložila Anna Kernbach. Poznámkami opatřili Anna Kernbach a Martin Wihoda.

Monografie

BÍLÝ, Jiří Libor. *Moravští panovníci v 6. – 13. století*. 1. vydání. Nitra: Spolok Moravanov na Slovensku, 1997. 742 s.

BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. 1. vydání. Praha: Argo, 2010. 522 s.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2005. 144 s.

DAVID, Vladislav a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011. 448 s.

GIBBON, Edward. *Úpadek a pád Římské říše*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1983. 404 s.

HÄGERMANN, Dieter. *Karel Veliký: vládce západu*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2002. 619 s.

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Kronika o Velké Moravě*. 1. vydání. Brno: Blok, 1987. 273 s.

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Morava v 9.-10. století: k problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. 1. vydání. Praha: Akademia, 1978. 158 s.

HAVLÍK, Lubomír Emil. *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*. 1. vydání. Brno: Jota, 1994. 129 s.

HORNA, Richard. *Několik kapitol z dějin úředních knížat na Moravě: příspěvek k ústavním dějinám moravským do konce XII. století*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 1926. 50 s.

JAN, Libor. *Václav II. a struktury panovnické moci*. 1. vydání. Brno: Matice moravská, 2006. 304 s.

- JAN, Libor. *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Masarykova univerzita, Matice moravská, 2000. 299 s.
- KRZEMIENSKÁ, Barbara. *Břetislav I.* 1. vydání. Praha: Melantrich, 1986. 384 s.
- KRZEMIENSKÁ, Barbara, MERHAUTOVÁ, Anežka, TŘEŠTÍK, Dušan. *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*. 1. vydání. Praha: SET OUT, 2000. 136 s.
- LUTOVSKÝ, Michal. *Bratrovrah a tvůrce státu: život a doba knížete Boleslava I.* 1. vydání. Praha: SET OUT, 1998. 166 s.
- MELICHAR, Václav a kol. *Dějiny Polska*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1975. 575 s.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 658 s.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. 384 s.
- VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy: díl 1. Středověká Morava*. 1. vydání. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991. 231 s.
- VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. 3. vydání. Praha: Professional Publishing, 2012. 880 s.
- WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí 906-1197*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 464 s.
- WOLWERTON, Lisa. *Hastening Toward Prague: power and Society in the Medieval Czech Lands*. First Edition. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. 416 s.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034-1198)*. 1. Vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 660 s.

Sborníkové příspěvky

- ANTONÍN, Robert. Panovník ve světě českých legend a kronik 10.-13. století. In WIHODA, Martin, REITINGER, Lukáš (eds.). *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010, s. 484-549.
- JAN, Libor. Budování monarchie českých Přemyslovců: postřehy a úvahy. In WIHODA, Martin, REITINGER, Lukáš (eds.). *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matice moravská, 2010, s. 117-136.
- JAN, Libor. Přemyslovská Morava. In FIFKOVÁ, Renáta (ed.). *Sága moravských Přemyslovců: život na Moravě od XI. do počátku XIV. Století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Olomouc: Vlastivědné

muzeum, 2006, s. 7-32.

KALHOUS, David. Čeští velmoži 10. věku. In POSPÍŠIL, Ivo (ed.). *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university C 52*. Brno: Masarykova Univerzita, 2005, s. 5-13.

KALHOUS, David. Záhadné počátky pražského biskupství. In DOLEŽALOVÁ, Eva, NOVOTNÝ, Robert, SOUKUP, Pavel (eds.). *Evropa a Čechy na konci středověku: sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Praha: Filosofia, 2004, s. 195-208.

KEJŘ, Jiří. O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy Říši. (Věnováno akademiku Václavu Vaněčkovi). In *Sborník archivních prací 28*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 1978, s. 233-291.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/1019-1197). In MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ed.). *Morava ve středověku. Sborník příspěvků proslavených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1999, s. 7-26.

ŠOLLE, Miloš. Čechy v době velkomoravské. In GALUŠKA, Luděk, KOUŘIL, Pavel, MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (eds.). *Velká Morava mezi východem a západem: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Archeologický ústav akademie věd České Republiky Brno, 2001, s. 389-396.

PLESZCZYŃSKI, Andrzej. Bolesław Chrobry w Czechach: Realizacja idei Sklavinii, czy zwykła ekspansja? In GMITEREK, Henryk, IWANČZAK, Wojciech (eds.). *Polacy w Czechach. Czesi w Polsce. X-XVIII wiek*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, 2004, s. 133-146.

PLESZCZYŃSKI, Andrzej. Pierwsza Monarchia Piastowska w koncepcjach urzędzenia wschodnich obszarów imperium Ludolfingów u schyłku X i początku XI wieku a problem aspiracji politycznych władców polskich. In WIHODA, Martin, REITINGER, Lukáš (eds.). *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku: mocenské souvislosti a paralely*. Brno: Matices moravská, 2010, s. 34-60.

PROCHÁZKA, Rudolf, WIHODA, Martin. Polský prűnik na Moravu a hrad Přerov v kontextu dějin 10. století. In DWORACZYK, Marek a kol. (eds.). *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2006, s. 623-639.

SCHELLE, Karel. K problematice připojení Moravy k českému státu v období 10. století. In *Sborník prací učitelů právnické fakulty v Brně – 9*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1979, s. 97-112.

SLÁMA, Jiří. K údajnému moravskému původu knížete Bořivoje. In GALUŠKA, Luděk,

KOUŘIL, Pavel, MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (eds.). *Velká Morava mezi východem a západem: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Brno: Archeologický ústav akademie věd České Republiky Brno, 2001, s. 349-353.

SLÁMA, Jiří. Přemyslovci a Morava. In KLÁPŠTĚ, Jan (věd. red.). *Na prahu českých dějin: sborník prací Jiřího Slámy*. Praha: Karolinum, 2006, s. 81-94.

ŠMERDA, Jan. Šmerda: Peníze na Moravě v době Přemyslovců. In FIFKOVÁ, Renáta (ed.). *Sága moravských Přemyslovců: život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 2006, s. 133-144.

STARÝ, Marek. K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec a královský trůn v Čechách za vlády Přemyslovců. In SOUKUP, Ladislav (ed.). *Právněhistorické studie č. 37*. Praha: Karolinum, 2005, s. 29-67.

TUREK, Adolf. Územní předpoklady vzniku moravských údělných knížectví. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, E 16. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, 1971, s. 151-170.

TŘEŠTÍK, Dušan. Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím. In WIHODA, Martin, MALAŤÁK, Demeter (eds.). *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 25-46.

TŘEŠTÍK, Dušan. „Veliké město Slovanů jménem Praha“. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In POLANSKÝ, Luboš, SLÁMA, Jiří, TŘEŠTÍK, Dušan (eds.). *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 49-70.

WIHODA, Martin. Geneze moravské šlechty. In BOŽENEK, Karel a kol. (eds.). *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis: sborník k 65. narozeninám doc. dr. Jaroslava Bakaly, Csc.* Opava: Slezská univerzita, 1995, s. 23-41.

ŽEMLIČKA, Josef. K dotváření hradské sítě za Břetislava I. In BOHÁČ, Zdeněk, SEMOTANOVÁ, Eva (eds.). *Historická geografie č. 28: sborník příspěvků k dějinám osídlení*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1995, s. 27-47.

Články v časopisech

HALAGA, Ondrej Richard. Pomer Vel'komoravskej ríše v Čechám a otázka násilia. *Slovanský přehled*, 1967, roč. 69, č. 4, s. 215-221.

- JAN, Libor. Skrytý půvab "středoevropského modelu". *Český časopis historický*, 2007, roč. 105, č. 4, s. 873-902.
- KAPRAS, Jan. Státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke koruně České ve středověku. *Časopis Musea království Českého*, 1907, roč. 81, č. 1-4, s. 400-423.
- KLÁPŠTĚ, Jan. Rok tisíc a tři sta navíc. *Dějiny a současnost*, 2003, roč. 25, č. 1, s. 7-11.
- KRZEMIEŇSKÁ, Barbara. Krize českého státu na přelomu tisíciletí. *Český časopis historický*, 1970, roč. 68, č. 6, s. 497-532.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů. *Památky archeologické*, 1986, roč. 77, č. 1, s. 18-80.
- TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef. O modelech vývoje přemyslovského státu. *Český časopis historický*, 2007, roč. 105, č. 1, s. 122-164.
- WIHODA, Martin. Přemyslovská medievistika o sobě a sobě. Melancholické rozjímání nad „budováním českého státu“. *Časopis Matice moravské*, 2009, roč. 128, č. 2, s. 447-460.
- ŽEMLIČKA, Josef. „Moravané“ v časném středověku. *Český časopis historický*, 1992, roč. 90, č. 1, s. 17-32.
- ŽEMLIČKA, Josef. Kasteláni, Vilikové a beneficia v netransformované transformaci. *Český časopis historický*, 2008, roč. 106, č. 1, s. 109-136.

Kvalifikační práce

- JAGOŠOVÁ, Anna. *Nástupnický systém v Uhorsku 11. století: pokus o komparáciu*. Brno, 2007. Dostupné z <http://is.muni.cz/th/52696/ff_m/diplomkaaj.txt>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martin Wihoda.
- KALHOUS, David. *Kristiánova legenda a počátky českého politického myšlení*. Brno, 2005. Dostupné z <http://is.muni.cz/th/12320/ff_d/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martin Wihoda.

Internetové články

- ŠIMÍK, Petr. *O čem svědčí kousky malty nalezené v zásypu hrobu K1?* [online]. moraviamagna.cz, 2006 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné na <http://www.moraviamagna.cz/otazky/o_2001sl.htm>.
- ŠIMÍK, Petr. *Sokol přinášející vládu-království* [online]. moraviamagna.cz, 2009 [cit. 11. 11. 2014]. Dostupné na <http://www.moraviamagna.cz/symbolika/s_sokol.htm#Obr_4_Nahrdelnik_se_3mi_zavesky>

ŠIMÍK, Petr. *Staroslověnská legenda o Sv. Ivanovi* [online]. moraviamagna.cz, 2006 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné na <http://www.moraviamagna.cz/legendy/l_ivan.htm>.

Relacja Ibrahima Ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie Al-Bekriego [online]. law.uj.edu.pl. [cit. 11. 11. 2014]. Dostupné na <<http://www.law.uj.edu.pl/~khpp/fontesu/973.htm>>.

Shrnutí

Ve své práci popisuji státoprávní vztahy mezi Moravou a Čechami od doby vlády moravského knížete (krále) Svatopluka I. po dohodu mezi českým knížetem Bedřichem a moravským markrabětem Konrádem uzavřenou v Kníně roku 1186. Práce je opatřena podrobným úvodem, ve kterém mimo jiné kritizuji výklad pojmu stát, převládající v odborné literatuře. Stěžejním obsahem kapitoly o Velké Moravě je hledání odpovědi na otázku původu českého knížete Bořivoje. Podrobně se věnuji vývoji v desátém století, které kvůli nedostatku pramenů je v literatuře často opomíjeno. Další kapitola popisuje snahy polského knížete Boleslava Chrabrého o vytvoření Slovanské říše a krátké zapojení Moravy a Čech do těchto plánů. Následuje výklad o samostatné vládě Břetislava I. na Moravě v období, kdy ještě nebyl českým knížetem s uvedením důvodů, pro které jako cizinec mohl poklidně vládnout v původně násilím získané zemi. Snažím se vysvětlit skutečný smysl nástupnických pravidel stanovených knížetem Břetislavem I. spolu s důvody, proč je členové Přemyslovského rodu odmítli. Vztahy Moravy a Čech se vyvíjely dynamicky v závislosti na prozatímním výsledku mocenského zápasu mezi Přemyslovci, jejichž hlavním cílem zůstávala vláda v Praze. Také markrabská Morava ve formě středověké země vznikla jako vedlejší produkt touhy po českém knížecím stolci.

Abstract

In my thesis, I describe the constitutional relations between Moravia and Bohemia over the period from the reign of Svatopluk I, Duke (King) of Moravia, to the conclusion of the agreement between Frederick, Duke of Bohemia, and Conrad, Margrave of Moravia, in Knín in 1186. The thesis features a detailed introduction, in which I criticise, among other things, the interpretation of the concept of state, prevalent in specialised bibliography. The key issue addressed in the chapter on Great Moravia is the ancestry of Bořivoj I, Duke of Bohemia. I focus on the development in the tenth century, which is often neglected in literature due to a lack of sources. The following chapter describes the efforts of Bolesław I Chrobry, Duke of Poland, to establish a Slav empire and the brief involvement of Moravia and Bohemia in these plans. This is followed by an account of the autonomous reign of Bretislaus I in Moravia before he became the Duke of Bohemia, stating the reasons why he, as a foreigner, was able to rule peacefully in a country acquired by force. I try to explain the true purpose of the succession rules laid down by Duke Bretislaus I and the reasons why the members of the Přemyslid dynasty rejected them. The relations between Moravia and Bohemia developed dynamically depending on the interim results of the power struggle among the Přemyslids, whose main objective remained the government in Prague. The Margraviate of Moravia in the form of a medieval country was established as a by-product of the much desired Duke's seat in Bohemia.

Klíčová slova

Morava, Moravané, Čechy, Češi, Slované, Říše, Stát, Státoprávní, Patrimoniální, Monarchie, Knížectví, Markrabství, Kníže, Družina, Panství, Rod, Přemyslovci, Přemyslovský, Mojmírovci, Mojmírovský, Nástupnictví, Seniorát, Dědičný, Právo, Svatopluk, Bořivoj, Boleslav, Břetislav, Konrád

Key words

Moravia, Moravians, Bohemia, Czechs, Slavs, Empire, State, Constitutional, Patrimonial, Monarchy, Duchy, Margraviate, Duke, Retinue, Dominion, Dynasty, Přemyslids, Přemyslid, Mojmirids, Mojmirid, Order of Succession, Seniority, Hereditary, Law, Svatopluk, Bořivoj, Boleslaus, Bretislaus, Conrad